

communitas
foundation

ХРИСТИЯНСТВО КУЛТУРА

Издава фондация „Комунитас“

Редакция

Център за култура и дебат „Червената къща“
София 1000, ул. „Любен Каравелов“ 15
Тел./факс: 981 0555
e-mail: hkultura@communitas-bg.org

Главен редактор

д-р Момчил Методиев

редакционен екип:

Димитър Спасов
Венет Домусчиев
Тони Николов

оформление:

Чл. 89 Георгиев
Николай Киров

разпространение:

Стефан Бонков

печат:

Полиграфически комбинат – София

През 2013 г. списанието „Християнство и култура“ излиза в 10 броя и се подготвя от главния редакционен екип.

Редакционният екип с главен редактор Момчил Методиев в състав В. Домусчиев, Д. Спасов, и Т. Николов подготвя шест броя и си поставя за цел да разгледа актуални и дискуссионни проблеми от областта на християнството и културата.

Редакционният екип с главен редактор проф. К. Янкиева в състав проф. Г. К. Приев, проф. Ц. Бояджиев и Н. Трейман подготвя четири броя с качествена и сочност.

Списание то е свободна дискуссионна територия. Не бива да се очаква, че публикуваните текстове се вписват в един единствен (и единствено възможна) коректност. Материалите в списанието отразяват личните позиции на авторите и не зависят от възможните различия трябва да бъдат възприемани като по-скоро диалог.

© „Християнство и култура“, 2013

Непоръчани от редакцията ръкописи и материали не се връщат и съхраняват се.

Всички права запазени!

Цена 5 лева.

Интернет издание с пълно съдържание на списанието:

www.hkultura.com

ISSN 1311 – 9761

Броят е илюстриран с картини на Бинка Вазова-Николова, предостъпени от нейната дъщеря доц. Анна Николова

ХРИСТИЯНСТВО

сдържание

година XII/2013/брой 8 (85)

КУЛТУРА

Актуално	5
Християните и мюсюлманите в Сирия са солидарни в страданието – Изгик Вилев рзговоря с проф. Херман Тойле Чужденецът от Библията Ели Визел	
Седмица на православната книга	25
Истината ще ви направи свободни Димитрин Чернев Ние ставаме християни, никога не е достатъчно християнин – Димитрин Чернев рзговоря с к. г. Вл. гет Йеротич	
Християнска цивилизация	37
Девата от Шартр Хенри Агмс	
Интервю	52
Църквата трябва да изцелява раните п. п. Франциск	
Хоризонти	65
Папа Франциск рестартира Ватикана с назначаването на нов гържавен секретар 1700 г. от издаването на Миланския едикт: честванията в Ниш Джон Алън Димитър Спсов	
Християнство и история	72
Исторически сведения за богословския диалог между Вселенската патриаршия и реформаторите през XV – XVI век Светослав Риболов Някои размисли на екзарх Стефан I Български за народопсихологията и историческата съдба на българите Р. Пенджеков -Христов	
Забравени размисли	86
Житие и страдание на поп Иван от Лъжане Тони Николов Спомени от преди и по време на Освободителната война свещеник Иван Попилуев	
По пътя за Дамаск	98
Историята на моите религиозни възгледи от 1841 до 1845 г. Джон Хенри Нюман	
Християнска литература	110
Кратки есета за размисъл и молитва Клин Михайлов	
Нови книги	115
Биоетика	
Галерия: Бинка Вазова-Николова	124
За вратата във Вазовия род – Тони Николов и Людмила Димова разговоря с доц. Анна Николова, дъщеря на Бинка Вазова-Николова	

Абонамент за списание *Християнство и култура*

ХРИСТИЯНСТВО КУЛТУРА

През 2014 г. списание
Християнство и култура
ще излезе в 10 броя.

Цени за абонамент в България:

За 12 месеца – 25 лева

За 6 месеца – 15 лева

Абонаментът може да се направи:

Онлайн на адрес

www.roncalli-books.org

Книжарница за християнска литература „Ангело Ронкали”

тел. (02) 483-97-55

roncalli@abv.bg

Български пощи ЕАД

<http://www.bgpost.bg/>

тел.: 02/949 32 80 (в делнични дни: 9:00-17:30)

e-mail: info@bgpost.bg

Доби Прес ЕООД

<http://www.dobipress.bg/>

тел.: 02/963-30-81 факс: 02/963-30-93

e-mail: a.balabanova@dobipress.bg

Разпространение на печата АД

<http://razprostranenie.com/>

тел. (02) 931 80 22

e-mail: i_petrov@razprostranenie.com

За повече информация:

Стефан Банков; тел.: 0884009250; e-mail: sbankov@communitas-bg.org

Проф. Херман Тойле е директор на Институт за източно християнство в Нимехен, Холандия. Професор е в Университет „Радбуг“ в Нимехен и в Католическия университет в Льовен, Белгия. Автор е на множество публикации за християнството в Близкия изток. В ролята си на изследовател, преподавател и експерт в областта на християнските традиции на територията на Източна Турция, Сирия, Ливан и Ирак често е пътувал в региона и познанията си в историята и съвременния живот на християнските общности там отблизко.

ХРИСТИЯНИТЕ И МЮСЮЛМАНИТЕ В СИРИЯ СА СОЛИДАРНИ В СТРАДАНИЕТО

Разговор на Иглика Василева с проф. Херман Тойле специално за сп. *Християнство и култура*

Сирия принадлежи към териториите, станали люлка на християнството. Гражданската война там принуждава сирийци мюсюлмани, но и много от местните християни да напускат родната си земя. За да добием по-ясен поглед върху съвременната ситуация, е важно да опишем, макар и в най-общи щрихи, ситуацията преди войната. Колко на брой християни живеят в Сирия преди започването на военните конфликти и към кои църковни традиции принадлежат те? В кои градове и области са съсредоточени християнските общности в Сирия?

В Близкия изток е трудно да се говори с конкретни цифри. Християните в Сирия са приблизително между 800 хиляди и 1 милион, което ще рече, че представляват около 6 или 8 процент от населението. Многобройно е християнското население в столицата Дамаск, но още по-многобройни са християните в Алепо, който до неотдавна бе най-християнският град в Близкия изток. Също така в северозападната част на Сирия (област между Турция и Ливан) живеят много християни и там църквите и параклисите доминират местния пейзаж, което е необичайно за едни територия в Близкия изток – гледано от сродна с тази в

християнски земи. Християни живеят в много области в Сирия. Трудността е да се схване не същността на християнството, а мисълта от това, че християнските традиции в Сирия и в Близкия изток са изключително разнородни. В Сирия основните групи християни се определят като *рум ортодокс* – това са гръцките или византийските православни християни.¹

Също многобройна е общността на гръцките католици, известни още като мелкити, които са свързани с Рим. Патриарсите и неговите църкви – на Гръцката православна църква и на Гръцката католическата мелкитска църква – живеят в столицата Дамаск. Много от тях в миналото гветте църкви са с имали спорове помежду си, днес те са в добри икуменически отношения. Третата група християни са сирските православни християни. Терминът *сирски* се отнася не към страната Сирия, а към езика, който ползват и до днес в богослужението си, а именно *сурйаи*, а не латинския, докато и гръцките православни, и мелкитите ползват арабския език.

Какъв е социалният статус на християните в сирйското общество?

По отношение на социалния статус живеещите в страната днес християни принадлежат към заложената средна класа. Много от тях работят в сферата на търговията или като доктори и лекари, също и в местната администрация. В североизточната част на страната живеят предимно сирйските, или несториански християни, които са в по-уязвима социална позиция, но не толкова, колкото жителите в други части от страната. Районът, в който живеят, е по-беден и това определя социалния им профил.

Може ли да се твърди, че преди началото на гражданската война в Сирия съществува религиозна търпимост?

Да, определено. Много от районите с християнско население изобилстват от катедрални храмове, църкви и манастири, като това са не само старинни сгради, но и нови постройки. Нестоящият режим, който се състои от предствителни мълчиствата лутите, се опитва през изминатите години да спечели подкрепата на християните. Затова и християните са ползвали с определени религиозни свободи и могат да се издвигат като християни в обществения живот.

Например сирйската държава признава християнските празници, в неделя сутрин християните могат без проблеми да участват в неделната литургия. В този смисъл позицията на християните до неотдавна е била добра. Като искаме да добъдем, че не само лутите са подкрепяли християните, но и сунитите са в много добри отношения с християнското население.

Много християни са емигрирали още преди избухването на гражданската война, това не е било заради религиозните им убеждения. Причината хрис-

¹ Обозначението *гръцки* или *рум* се отнася основно към факта, че тази традиция води началото си от Византийската империя. Гръцката православна антиохийска патриаршия не е свързана с Гръцката православна църква в съвременна Гърция. Б. а.

тияни, но и мюсюлманите емигрират в миналото, е стремежът към по-добър живот, към повече свободи, към свободни словото и т.н. Режимът на Асад е толерантен към християните, но това е особен вид толерантност, толерантност през погледа на един диктатор. Християните имат право да живеят в Колеж и Великден и се радват на много групи право и свободи, но при условие че не критикуват режим.

През изминалите столетия християните в Близкия изток са живели в границите на няколко империи, съжителстват и до днес с исляма и въпреки това са запазили традициите и идентичността си непокътнати. Кои са най-впечатляващите и важни примери за културния принос на християните в Сирия?

Ако говорим за културен принос на християните в сирийското общество, то веднага трябва да си припомним рязкото различие между различните религиозни общности. Например гръцките православни християни и гръцките католически християни са с по-съществен принос, както и общностите на маронитите² и рменците, също многобройни в Алепо. И като най-значителен принос в културно отношение бихме могли да кажем, че гръцките православни християни и гръцките католически християни активно участвали в изграждането на Сирия като държава. Това са християни с подчертан държавен културен профил, които са тясно свързани с развитието на държавната етническа идентичност на Сирия. Участвали са в сирийския политически живот след отхвърлянето на франкията в Сирия. Например политическият партизанин, който в момента е в затвора, партизанинът БААС, е основан от Мишел Афлак, рум ортодокс християнин от Сирия.

Очевидно е, че тази политическа изграденост е от интерес за самите християни. След отхвърлянето на франкията тези две християнски общности полагат усилия да изградят една държава, в която споделят държавната етническа идентичност е от първостепенно значение, докато религията остава второстепенна за генералния. Това е, разбира се, свършено различие от идеята да се изгради ислямска държава, в която всички, които не са мюсюлманите, в том числото си втори ранг.

Сирските православни християни и православните рменци говорят държавно, но със собствен етнически профил, който не е подчертан държавно, и затова не са толкова активни в политическия и културен живот, както държавно изграждането на една държавна идентичност.

Днес християните в Сирия биват описвани като общност, попаднала между „два огъня“ – симпатизантите на Башар ал Асад, от една страна, и бунтовническите групи, от друга. Според някои репортажи християните стават

² Маронитите са древна християнска общност, почитаща сирския светец от IV век Мар Марун (св. Марон). Днес маронитите населяват предимно Ливан, но и някои области в Сирия, Кипър и Израел. Маронитската църква е разновидност на западната традиция в сирското християнство и от XVI век е в пълно общение с Римокатолическата църква. Духовният глава на Маронитската църква носи титлата маронитски патриарх на Антиохия и целия Изток и се утвърждаван от Ватикана. Б. а.

мишена на тормоз и са принудени да се изселват. Каква е позицията на християните в настоящия конфликт?

В едно подобно описание липсва нуклеарност. Вярно е, че режимът не е подкрепял християните и християните от своя страна със съдействието си не са подкрепяли режима. Но това не означава, че със съдействието си диктаторът или че я подкрепят, или че нямаме масово емигриране през последните години. В момента християни участват в опозицията и са се включили в Сирийския национален съвет. Предишният лидер на СНС е пример за *рум ортодокс* християнин.

Тък че твърдението, че християните са масово напуснали настоящия режим и масово отхвърлят опозицията, не отговаря на реалността и не е нуклеарно. В същото време не е съвсем ясно какъв точно е съставът на опозицията. Ясно е обаче, че сред опозицията има ислямистки фундаменталисти, предимно чужденци. Затова и християни, които се боят да подкрепят опозицията и се опитват, че ситуацията за тях след свалянето на режим може да се окаже по-неблагоприятна.

Съществуват поредица от търсещи инциденти, като например неотдавнашното отвлечение на двамата епископи от Алепо – гръцки православен епископ и сирски православен епископ. Същото е и случаят с опожряване на църкви, посягане на върху живота на няколко свещеници. Затова някои християни се колебаят на коя страна в конфликта да станат. Много съществуват отделни инциденти, това са сериозни и гротескни инциденти. Игуменът на манастира „Мари Муса“ в централна Сирия, Полог’Олио, беше посветил целия си живот на гилотина на ислям и считаше това за свое призвание. След отвлечение на двамата епископи от Алепо същият този Полог’Олио замина за посредничеството с т.нар. бунтовници. Той незабавно бе заловен и все още не знаем къде е жив и дали са живи двамата отвлечени епископи. В няколко града им разрушени църкви и християнското население там е мишена на ислямистки нападения. Тези инциденти всяват страх у местните християни.

Цялото сирийско население е потърпевшо и страда от войната и от отдалечащата се перспектива за мир. Има ли конкретна разлика между страданията, които християните преживяват в условията на гражданска война, и страданията на другите етнически и религиозни групи в Сирия?

Не. Това е много важен въпрос. Същото важи и в Ирак. Затова и много християни извън Сирия остро осъждат силите на сирийските християни. Но не бива да забравяме, че мюсюлманското население също толкова страда от силите и от войната. В това отношение християните и мюсюлманите са солидарни в страданията. Твърдението, че жителите мюсюлмански масово са строени срещу християните, не отговаря на действителността. Не само режимът не е проявявал толерантност, но и между сунитите и християните също има братски чувства. Усилието на християните съвместно с мюсюлманите в Сирия да бъде изграден единен фронт още от периода преди режим на Асад.

Има случаи на християни бежанци, които не смеят да се регистрират официално, например при Върховния комисариат за бежанците на ООН (ВКБООН), и така не могат да получат нужната помощ. Какъв процент приблизително от християнското население вече е напуснало страната и в кои страни най-вече търсят християните убежище?

Броят на християните бежанци не е известен, но знаем, че много от тях минават границата с Ливан и там търсят убежище. Това, разбира се, е проблематично за техните близки. И много християни, които се насочват към Турция и най-вече към сирските провинции в Източна Турция. В Истанбул също има бежанци сирски християни. Християни се изселват и в Ирак, и в Йордания. В Ирак се завръщат предимно иракски християни, които преди години са напуснали страната и са се заселили в Сирия заради по-голямата религиозна свобода там.

Имат ли християните в Сирия лидери и как могат те да помогнат на бежанците християни?

Не може да се каже, че има един лидер, и това е така заради конфесионалния начин на мислене, който играе ролята му. Гръцкият провинциален патриарх и Гръцкият католически патриарх може би най-важните лидери в момента. Сирският провинциален патриарх също има важна роля. Но няма един общ духовен водач, който да говори от името на всички християни в Сирия. Освен това всички християнски общности в страната са террициални. Например гръцки католици има в Сирия, но и в Ливан, където е един голям център от населението е бил потърпевш от натиск, оказван от Сирия, което води до разделяне сред гръцките католически християни в двете страни. Много от сирийските християни търсят убежище в Ливан, но имат по-различен преглед за ситуацията там. А духовният лидер трябва да е дипломатичен и да говори от името на сирийското, и на ливанското население от гръцки католици.

Някои политици говорят за целенасочен процес на „религиозно прочистване“ на населението от християни в Сирия. Приемливо ли е едно такова виждане, или става дума по-скоро за масова емиграция на християни вследствие от войната и нестабилността в региона?

Не може да се говори за процес на религиозно прочистване. Напротив, разбира се, серия от нападения и посегателства над църкви и на християни в страната, което повлияло местното християнско население. Но както вече споменах, не е ясно какъв точно е съставът на опозицията. Сред групите от бунтовници има и ислямистки фундаменталисти, които няма сирийски произход. Но дали става дума за 10% или за 30% от опозицията, не е ясно. Християните се опитват, че в Сирия може да се повтори сценарият с Ирак, при който прехвърлянето на диктатурата доведе до нестабилност, за разлика от това, което се случило в Ирак.

Какво може да направи Европа в краткосрочен и в дългосрочен план по

отношение на бежанците? Необходимо ли е християните от Сирия да се радват, за разлика от мюсюлманите, на някакво специално отношение от страна на властите в Европа?

Не виждам защо само християнинът трябва да бъде допуснат, след като и мюсюлманинът е жертвен и силен. Това зависи цяло от индивидуалната ситуация на всеки бежанец. Ако е налице конкретен случай, при който християнин е станал жертвен и силен заради религиозните си убеждения, той би трябвало естествено да получи политическо убежище.

Какво е характерно за диаспората от сирийски християни през изминалите десетилетия? Къде са се заселили най-многобройни общности християни от Сирия?

Още от 1900 г. голям вълн от мигранти, сирски прародители и сирски католически християни, се заселили в Съединените щати, като част от тях идват от Сирия. Във Франция живеят много сирски католици, в Германия им значителна общност от гръцки прародители християни. В Швеция и в Нидерландия са се заселили сирски прародители християни, родом предимно от Източна Турция и Ирак, като към тези общности се насочват и други техни събратя християни, които сегнапускат Сирия.

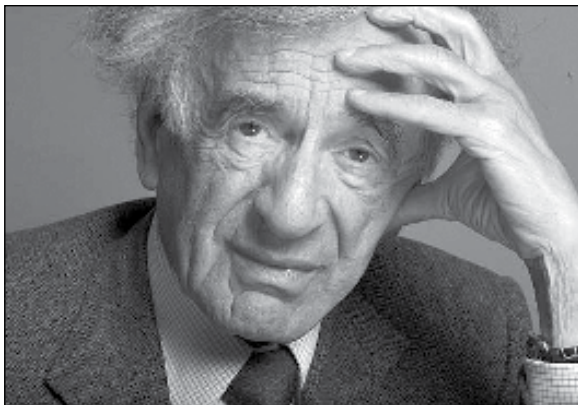
Ситуацията в Сирия и в Близкия изток от началото на т.нар. Арабска пролет е нестабилна. Как преценявате бъдещето на християнските малцинства в Сирия? Как би се отразила гражданската война там върху християните в дългосрочен план?

Аз съм за диалог. И възможен изход от безизходицата в момента според мен е да се разговоря с Башар Асад. Много политици принципно открито говорят с него, но това би трябвало да стане. Трябва да се разговоря с всички страни в конфликт. И от страните в опозицията им да се даде, които трябва да бъдат чути.

През изминалите години, още преди началото на войната, християнското население в Сирия значително намаля. Една голяма част християни емигрираха заради обстоятелството, че живеят в диктатура, много от тях отидоха да живеят при свои роднини в чужбина. Християните емигрират от десетилетия. Фактът, че християните са с по-малки семейства в сравнение със съвременните мюсюлмани, също е от значение за относителния им демографски срив. Настоящият конфликт неминуемо стимулира емиграцията, която от години бива осъждана от църковните лидери там. Говори се за постепенното изчезване на християните от Близкия изток. Например от 1 милион християни в Ирак след войната останали едва 300 хиляди, което, разбира се, е драматична промяна. Ако едно малцинство изгуби под определен демографски праг, то по-трудно може да има социално влияние. От друга страна, имам надежда, че християните, които сегнапускат сирийската опозиция, ще се опитват да изградят бъдеще за християните в родината им земя. Те са все пак в тохтонно-

то н селение по тези земи, тъй к то християни живеят т м още преди ислям .

Абсолютно не съм съгласен с тезата на Филип Дженкинс, който говори за „теология на изчезването“. Според него християните трябва да се примирят с факта, че християнството в Близкия изток е на изчезването и да не мерят духовните успехи в мисълта, че християнските традиции ще продължават да живеят някъде другаде, в Близкия изток ще останат църковни постройки и други символи от историята им. Това не е посланието, което християните в региона очакват да чуят. Сирия трябва да продължи да бъде мултирелигиозна страна, където е бил винаги, където има място и за грегорианци със светски мирозглед – плурализъм, който да бъде отворен в откритост към етническите и религиозните малцинства там.

„Един голям теолог на негово време”. Тъкмо рдин л Ж н-М ри Люстиже оз г- л вав свой текст, посветен на Ели Визел, изтъкв йки, че творчеството на този голям еврейски писател и Нобелов лауреат за мир (1986) е всъщност неотделимо от неговата съдба, свързана с Аушвиц и оцеляването му от Холокост. Ели Визел е роден на 28 септември 1928 г. в Сигет, Румъния, в религиозно еврейско семейство. През 1940 г. Сигет е присъединен към Унгария, през май

1944 г. всички евреи от града, включително и семейство Визел, са депортирани в Аушвиц, където заживяват майката му и неговата сестра. Ели Визел заедно с бащата си са преместени в Бухенвалд, където неговият родител умира от болести и изтощение. През април 1945 г. съюзниците освобождават затворниците от Бухенвалд и Ели Визел заминава за Париж. Научава френски, следва философия в Сорбоната и започва работи като журналист. От това време е и решението му да пише на френски, въпреки че първата му книга излиза на идиш в Аржентина. Заминава през 1955 г. като журналист за Ню Йорк, от 1962 г. става американски гражданин, като в последните години започва да пише и на английски. През 1958 г. излиза на френски език ромът му *Нощта* (бълг. изданието „Сиел” 2003 г.), с преговор на Франсоа Мориак, който му носи световна известност. Следват *Зазоряване* (1960) и *Денят*, 1961. Посещава СССР през 1965 г., за да проучи съдбата на евреите там, в резултат на което се появява книгата *Евреите на мълчанието* (1966), в която призовава международната общност да подпомогне емиграцията на съветските евреи. Бил е дългогодишен преподавател в университетите в Бостън, Йейл и Джорджтаун. В периода 1980 – 1986 г. е председател на американския Мемориал на Холокост. Известен е с обществената си дейност, от юни 2010 г. е сред инициаторите на международната кампания за подкрепа на Михаил Ходорковски. В края на 2012 г. беше обявено, че Ели Визел и Брук Оберман пишат съвместна книга. Предложеният тук текст „L'étranger de la Bible” е от книгата *Paroles d'étranger*, Paris, Seuil, 1982.

Ели Визел

ЧУЖДЕНЕЦЪТ ОТ БИБЛИЯТА

Една нощ или един ден, текстът не го уточнява, Авраам има лъжливо видение. Бог му потвърдил обещанията Си: той ще има наследник, пътят му не земята не ще бъде заличен, нито заборавен; цялото човечество ще гледа бъдещето през неговите очи.

Авраам: първият от една редица, основател на народи. Първият, вдигнал глас срещу мръкването и неговите уголи, първият, който за явява, че Бог е Бог, сиреч, че за гледан човек е да бъде човечен. След него историята ще има рзличен ход: нищо не ще бъде както преди.

Погледни небето – к зѡ Бог – и изброй звездите, ако можеш ги изброи; толкова ще бъдат твоите потомци.¹

И все пак Авр м изпитв безпокойство, породено от неговите съмнения. Бог му обеща в тзи земя, но Авр м изискв док з телств : *по какво ще позная, че ще я владея?*²

Тог в Бог го к р г извърши гост стр нен риту л: Авр м взим тригодишн телиц , тригодишн коз , тригодишен овен, гургулиц и мл г гълб, р зсич ги н половин и сл г едн ч ст срещу друг , с мо птиците не р зсич . Н лит т върху труповете гр бливи птици, но Авр м ги р зпъжг . По з лез слънце го н ляг тежък сън, обзем го уж с и голям мр к. Тог в Бог му к зѡ :

Знай, че твоите потомци ще бъдат пришълци (чужденци) не в своя земя, ще ги поробят и ще ги угнетяват четиристотин години; но аз ще съдя народа, който ще ги пороби; след това те ще излязат (за насам) с голям имот...³

Междувременно слънцето се скрив и н стъпв пълен мр к. Авр м вижд к к дим, к то че от пещ, и огнен пл мък премин в т н г р зсечените животни. И Бог склѡчѡ з вет с него: *На твоето потомство аз давам тая земя, от Египетската река до голямата река, река Ефрат...⁴*

Този легоричен и смуц в щ п с ж привлич вним нието ни, з щото съдърж з първи път термин „чужденец”. Р збир се, аг м (не Авр м) е първият чужденец в Историят – пред Ев и особено пред Бог, който го зове и търси – *Ауекһа* (Где си?⁵). аг м им типичния рефлекс н беж нец: той бяг , крие се, иск г ост не невидим.

Ал Авр м е първият, който н уч в дум т „чужденец”: неговите потомци ще бѡд т чужденци н чужд земя. Уведомление, което Авр м получ в , док то си е още у дом , в земят , която Бог е отредил з гец т му и техните потомци. Другояче к з но: Авр м се н мир в обетов н т земя, ког то Бог му к зѡ , че един ден неговите потомци ще бѡд т изгн ни и третир ни к то жертви от угнетяв щи ги н рѡди.

Можем тог в г се з пит ме з що появ т н чужденец в Библият е свърз н с обеща ние. И з що е ч ст от З вет ? И още: к кво е точното зн чение н дум т чужденец? Кои е чужденец? К к се ст в т кѡв? И к кво трябѡ г н пр виш, з г прст неш г бѡдеш чужденец?

Човекът е по дефиниция чужденец: угв щ от никѡде, той се пот ня в свят, кой-

¹ Бит. 15:5.

² Бит. 15:8.

³ Бит. 15:13.

⁴ Бит.15:18.

⁵ Бит. 3:9.

то е съществувал преди него и ще съществува след него; свят, който изобщо не се нуждае от него.

Чужденец, той прекосява съществуването, съпроводен от групи чужденци, които обичат, за които имат или ги мразят; геному е да се сближи с другите единствено за да измери разстоянието, което за винаги ще го отделя от тях; те са заедно, но не са подобни.

Защото съществува три категории чужденци:

– Първият чужденец е неутрален, не е тълпата, безразличен, почти отсъстващ. Един християнски морален лист от XIV в. би трябвало да е имал предвид него, когато е съветвал: „Нека поведението ти не земята да е това на чужденец или пътник, когато светските дела не засягат“.

– После идва чужденецът, който побужда, стимулира, който стъпва: гостът точно е да се яви в обществото, да костеняла в привичките си, грейв. Опитват се да го впечатлят, да го очароват, да съществуват за него. Той е положителният, добър, творчески чужденец. Чрез появата си винаги се превърна в изпълнителна струна, не в откъсната и повехнала клонка. Той е живописен персонаж, носител на мисълта. Поетът в забавно. Той е принцът на върха на слъщата и на божеството си, както и мъдреца в своята зрялост: това е зовът на бурята, която ще се стоири върху вълните.

– Третият, това е вранжебният, който не е невидим чужденец: той извиква стрех, откъде да се прикрие. Той иска да вземе, не да даде. Злосторен по своята същност, той прониква в нестоящото не за да го обогати, за да го накарни и принизи. Негови средства са невидимостта, коварството, подозрението. За творен в себе си, той се невиди и иска да прилича на него. Гневът му не стихва, освен когато не ви стъпче с крака в калта. Това е ограденият крадец, който иска да краде отново, пропусналият жертвата си убиец, който вярва с мова смъртта, и това във всичката смърт. Това е мисирният планч, който сее смут. Това е врангът.

Открихме тези три категории в Библията. Преди да ги проучим отблизо, нека само отбележим, че проблемът, който поставя чужденецът, е от неосъществяваните през този век – и може би през всички векове.

В наши дни човекът е обзет от усещане за провала и изолацията, макар то да се опровергава от целия му технологичен триумф. Чувствата на отчуждение, на безполезност, на бсурд: човекът се чувства изправен, отчаян, чужд на света и на самия себе си; между аза и неговото съзнание има разрыв, не комуникация. Квотата и да пречи, човекът е осъден, прокуден. Принуден да страда, той, в края на краищата, забравя началните си отпращающа точка. Откъдето идва и неговата болезненост и депресия: той се чувства „никъде“ у дома си. И вече не иска да търси: всичко е изпробвано, всичко е казано. Всичко е преживяно.

Ето защо той се съмнява във всичко: неспособен е да обикне и да откаже лю-

богат, г се определи като смъртен сред смъртните, г предложи или приеме помощ. Той се съмнява в собственото си съществуване: сигурен ли съм, че живея живот си? Ами ко живея уч стът и друго?

Тогва започва използването на ркотици, доближаване се до смъртта и лудостта; бива привлечен от мистицизъм, нихилизъм, н силието и нен силието; той върши каквото и да е, за едно и срещу когото и да било, за да се разтърси, да се пробуди, да се включи в мрежа от приятели, да участва в някакви човешко дело: да живее пълноценно, интензивно. Ето защо има толкова мъртъвци за да не си около нас, за които мислим и с които сме свързани. Защото е по-добре да пригледим мъртвите, отколкото нищото. Мърсо, чужденецът на Кмю, убива може би за да почувства, че живее. По-добре е да усетиш некакви, отколкото да го избегнеш. По същата причина хората се отдалечават от смъртта. Убиецът и жертвата съществуват един за друг по един и същи начин, в едно и също време, обвързани от едно и също деяние. За осъдения пълночт не е чужденец.

За евреин този проблем е особено тревожен. Причините са очевидни. Още отначало, с някои изключения, той е чужденецът. Преследван, гонен, той предизвиква омръзване, каквото се изпитва към всички, които не пригледят към клана, към племето. Ето защо антисемитизмът е брометър, който нагвърля еврейския въпрос. Човечността на евреинцион или етническа общност се измерва чрез нагласата към чужденец евреин, тоест към Евреин.

Познаваме тази нагласа в редици страни. Но... каква е еврейската концепция за чужденец? Какво е съждението, което еврейската традиция има спрямо някой, който живее вън, от другата страна или редом с общността на Израел? Какво още по-конкретно – каква мисли един евреин за някой, който не е евреин?

Чужденците – езичниците – от Библията намират основния да се оплакват. Евреинът е по-скоро благосклонен към тях, нека го признаем. Амлик⁶? Това е едно изключение: стават все пак заварга, който е искан да унищожи, да изтребидо крака и последния евреин. Другите, като цяло, са представени вълнуващо. Исав много повече от брат си извиква състрадание, Исмаел – също. Фронът: въпреки злото, което причинява, не успява да го намери истински. Впрочем Бог не го иска отначало. А Бог е този, който върха конците, той „ожесточаване“ сърцето на Фрон. Клетият Фрон: изграден Бог и жертвен евреите. Друго недоразумение: Влам⁷, „пророкът“, който не успява да прокълне Израел; той композира фрази, поеми, с които иска да каже зло за еврейския народ, накрая казва добро: как да не съчувстваме на мъката му?

Кое означава, че всички тези езичници са ни истински близки и те са интегрирани в библейския пейзаж: всеки притежава име, функция, собствен участък. Трудно е да ги възприемем като чужденци.

⁶ Син на Елифаз и внук на Исав (Бит. 36:12). Б. пр.

⁷ Числа, глава 22-25. Б. пр.

Къво или кой е чужденец? В Библията откриваме редица лични негови именовани: *Guér*, *Nokhri* и *Zar*. Тези три понятия претърпяват огромна промяна в литературния

Guér и *Nokhri* в библейски контекст обозначават едно юридическо и географско положение, докато *Zar* възниква в полето на духовните и религиозни възгледи. Другояче казано: първите двата термина имат профанно приложение, докато третият предползва сакралното.

Guér живее сред нас: на еврейска земя, в еврейско средище и обкръжение; той не е приел юдейския свят, но се съобразява с нейните обичаи и зачита нейните ценности. Неговите приятели са евреи, неговите клиенти също, неговите събдителни, неговите събратори, неговите съседи: той не е като тях, но е част от тяхното общество.

Nokhri, оброчно, е *Guér*, който гържи границата не редичен, а творен в самия себе си. Докато *Guér* се приспособява и дори понякога свободно се симулира, *Nokhri* иска да е чужденец. Той не е вържебен – не е като *Zar* на пример – но не е и отнаш и гържи това качество.

Следователно еврейският типология е безкрито по-добрежел телен към *Guér* и дори към *Nokhri*, който, в крайна крайност, не е върже, но е извънредно суров със *Zar*.

Привилегирован персонаж, *Guér* е един вид избранник. Ние сме длъжни да му изследваме любовта и редиците. Забранено е да отблъснеш *Guér*, да го оскарбиш, да му причиниш вред; трябва да му помагаш дори в по-голям степен, отколкото на всеки друг гражданин и то не само да го подкрепяш, но и да го редиши, да го накараш да почувства, че е добре дошъл; трябва да го обичаш. Терминът *Veahavta* (и ще възлюбиш) се използва на три пъти в Писанието: ще възлюбиш твоя Бог, ще възлюбиш твоя ближия и ще възлюбиш *Guér*, чужденец.

В дългосрочен план това минава в обсебяване. Непомняти го още и още, по какъвто и да е повод: *Guér* е специално същество, толкова специално, че за службата безрезервно вниманието и отговорност. Казват ни и ни повтарят защо: *Ki Guerim hayitem beeretz mitzraim* – с мителни бяхте чужденци в Египет, както Аврам го бе провидял във видението си. Поук: не претягайте гругия онова, което с вас не претяга, бъдете редици. Страните са толкова много като чужденци по причините на другите? Бъдете другите да не страните по причините в нас.

Стига се до момента, когато предпоставите се съобразяват със чувствителността на *Guér*: не трябва той да усещат състоянието си на *Guér*. Множество еврейски закони се прилагат за него: тези за Шабат и за Йом Кипур, които засягат семейните отношения. Както и тези за Пасха, при условие че предвидително склоните да се обреже. Трябва да се направи всичко, за да не се почувства той изолиран, беззащитен, в някаква гета.

Guér е обичайното качество в степен, че с времето терминът започва да означава

обръщенец, прозелит. *Guér* ще започне да означава в *Guér-tzedek*, първия обръщенец, или по-скоро обръщенец към първостепенността, някой, който иска да стане част от нешия народ не поради повърхностните основания за удобство или благосклонност, поради дълбокото убеждение, че въпреки неговото страдание или по причината на него Юдизмът е обвързан с вечното търсене на човешката истина и несправедливостта.

Ето защо в Телмул – където ни учат да обезсърчим емоциите за обръщение, защото мисията на евреин не е да изиграе свет, а да хуманизира – *Guér* е обречен на щастие. Покрива го с почете и с отличия, отредени с му всякакви блага. Нищо не му е откъсно. Стига се готм да се появи първенството му спрямо нас: Бог изглеждат, че го предпочитат пред нас. Обяснението на рече Шимон бен Лекхи: чедата на Израел са приели Тора по принуд, понеже са видели светките вици и са чули грохотим, докато *Guér*, чужденецът обръщенец, идва към Бог и идва към нас без външен натиск, в порив на свобода и признателност.

Неговата позиция в Библията е рече на тзи нелицеприятен, че с мисията Моисейна мирът е нужно да протестира пред Бог: как да се справим с *Guér* с левиците? Какво *Guér* е за служилата за почит? И Бог, възвестява: Си, използва аргумент, според който *Guér* не е движено от интерес: *Пред целия ти народ ще направя чудеса, каквито не са станали по цяла земя и у никои народ; и ще види целият народ, между които се намират ти, делото Господне, защото страшно ще бъде онова, което аз ще сторя за тебе.*⁸ Докато *Guér*, чужденецът, не се нуждаят от всички тези знаци и чудеса: без да е призован, той събляга в 3 кон.

Ето защо той заема толкова висока позиция в еврейската социална и духовна система; нещата корени се смесват и обединяват: *Guér* успява да осъществи това, което сам Бог не може – нито иска – да предприеме: той променя минута си.

Нещо повече, всеки *Guér* може и трябва да се позове в пряко на Авраам – първия *Guér*, първия прозелит, бидейки всички, които ще последват неговия пример, първия евреин, почувствал се чужденец далеч от страната си, който е бил третиран като такъв в странстването си от страна на страната, от едно общество в друго, от една култура – в друга.

Guér ще има и окончателна привилегия да възлътни живота връзка между хората и техния Спътник: Месият, син Давидов, който ще бъде потомък на евреин обръщенец – Рут.

Човек, чиито предци са били нон евреин, еврейската история и традиция ще увенчат някой ден като царица месия: ето на й-голямото от признанията, което по този начин отговаря на неговите, които смятат ме за чужденци сред нас.

⁸ Изх. 34:10.

Особен начин е, защото, както казваме по-горе, в човешки и социологически план чужденецът е някой, който ни препраща към непознатото, защото бременото и заклейменото; той съблязва и привлича, ронява и си търсва. Той е някой, който идва от място, което никогда не сте посетили и никогда не ще посетите, изпренен от злосторни сили, освегомени във вас повече, отколкото вие знаяте, които ви мръсят зрението, което сте, или чисто и просто, защото живеете, гишете и се нагавяте.

Чужденецът предствява това, което вие не сте, онова, което, не бидейки като него, вие не бихте могли да бъдете. Между него и вас всеки контакт изглежда невъзможен освен стрях, подозрението, отблъскването.

Чужденецът, това е другият. В шитезкони и в шитеспомени не го засягат: нищо не го заблъзва, гуги спазва или гугим се подчини; неговият език не е вашият, както и неговото мълчание. Той е протеникнасилуето и злото. Или немърт. Няма съмнение, че той идва от *другата страна*.

Ето защо обичайно го отхвърлят, изолират и осъждат. Нестрах, който той вдъхва, отговарят с терор.

А това е скитникът, търсещ къде да погислони гав, веселякът, просещ хляб и вино, болният, умоляващ селото да не го прати при проклетите женици, просякът, търсещ някое приветливо лице, беглецът, следващ отразмирици, лудият, преследващ от сенките, принцът, който си търси приятели: незвисимо да ли търси утешение или прошка, чужденецът е прогонен или обезврежен. Ткавезконятна племето: то иска да си остане единно, чисто, защото творено в себе си. Непознатият с мошмуцава, обръква првилта, подгиваустновения ред. Решението? Трябва да се изтласка чужденецът. Или да се елиминира. А не по-добре е той да се екзорцира. В някои от тези речените емципирни или цивилизовани общества му позволяват да се интегрира, да се симилира. Това му се предписва. Или, за да оцелее, той трябва да се обезоръжи, да се разсъблече, да се трансформира. Той може да остане, дори да живее уютно, когато се откаже от името си, от предишната си уцта, от минлото си, с един гугум, от своята идентичност: един евреинна пример трябва да стана християнин, мюсюлманин, комунист или космополит или какъвто и да е друг. Предоства му се възможността да живее – дори да живее щастливо – при условие че се подчини на неизбежните местни обичаи, тоест да се промени, да се подложи на един вид метаморфоза. Искате ли да бъдете отнашите: бъдете като нас. *Бъдете нас*.

Съществува и друг метод, по-различен, изобретен отнацистите. По време на тяхното господство стряхът от чужденец, омирът към чужденец достигна критичен предел.

Някои сред нас все още си спомнят за това: присъствието на чужденец извиква у насцистите респективна вистична фрустрация, първична невеста. В техния фентазисна Рихсоциалната симилация, религиозната и културна симилация престанала да бъдат владни възможности. Преди да изчезне, чуж-

генецът трябва ще го бъде измъчен, обезобразен, сведен до нищо, унижен в него. По-жестоки от вярвателите през Античността, и цистите гържат го дехуминизират своите жертви, преди го убият: те свеждат чужденец до състоянието на обект.

Смоислямът – религия и култура, вкоренени в пустинята – се покриват по-гостоприемни към чужденците. За хората от пустинята глътка вода или място за лягане не се открито никъде. Толерантни към индивидите в човешки план, ислямът обаче не е толерантен към общностите в религиозен план. В крайна сметка ислям означава подчинение. Често чужденецът в ислям трябва да се подчини или да умре.

Чужденецът като суверенно същество може да бъде открит и днес в Йерусалимската пещина. Разбира се, той е изключен с непознатият, но неговото въздействие не го е с се обяснява с любопитството и очарованието, не с омраза. Бихме желали не толкова да го погълнем, колкото да го окупираме, да си оставаме независими, верни с мисълта си. С редки изключения не забравяме да приклучим неговите сили обръщане. Провиди сме го по времето на царя Иуда, ала сме били принудени да се откажем от това при цар Ирод.

Юдаизмът ни учи да поставяме акцент върху втешителността. А тя е възможна единствено чрез вкореняване в собствената култура, тоест в своята памет.

Нашата цел никога не е била да превърнем християните или будистите в юдеи: ние ги почитаме за пророци, което си е. Ние не искаме от чужденец да ни предостави това, което вече притежаваме – или това, което би могъл да ни даде от нас – онова, което имаме и го имаме с мисълта си. Ние не желаем той да ни подобява и не желаем да го подобява. Вместо да го ровим в него, да го измерим онова, което ни е близко, ние търсим да разберем онова, което е различно от нас. Какво да правим чужденец? Ето какво ни интересува, ето какво ни се струва плодотворно.

За това човекът, съзнаващ как са своите грехове, така и желанието си да ги преодолее, вижда как чужденецът поставя под въпрос не само своето битие, но и отношенията между човешките същества. Изправен пред чужденец, аз осъзнавам, че съм чужденец за някой друг; само Бог остава различен. С мисълта Себе Си, във всички Си отношения, без никог да стана друг.

В човешки план това означава, че у човек има една част, която не му принадлежи; че една зона у него си остава неведом; сблъсквайки се с един чужденец, той се намира в близък контакт с него да опознае сам себе си. Защото човекът не може да стигне до истината – или до Бог – без да мине през другия, какъвто и Бог може да осъществи делото си само посредством човек.

По време на всички поколения – от Адам до Ной и от Ной до Авраам – Бог влече с мисълта небето, там горе, където Мигреш: египетско то Авраам го познава и опознава, Той започва да господства и да земята. Без учението на човек

Бог се дезинтересирва от едната част от своето творение. Другояче казано: човекът се нуждае от Бог, защото да бъде човечен, Бог се нуждае от хората, защото да ги закрие слоботата Си.

За един еврейски чужденецът е и покаяният свят, който трябва да обитва в мен, да укрива симултантно спонтанно. Очевидно ме го с нетърпение, пожелава ми да го по-добре дошъл, признателни сме му за неговото присъствие. Величието на Авраам според неговите мъдrecи било в топлия прием, който той оказвал на всички пришълци, на всички чужденци: на гостите или пришълци, той ги канил у дома си. Рави Елиезер слоботата Библа на *Баал-Шем-Тов*⁹, на „Учителя, знаещ Доброто име на Бога“, в замяна на своето гостоприемство към анонимни просяци. *Защото в еврейската традиция някой чужденец може да е и важен персонаж: предрешен пророк, скрит праведник. И защо не Месията. Вместо да превръщам чужденца в отражение на своя аз, аз го приемам така, какъвто той е, с надеждата да получа част от тайното му познание, искрици от неговия пламък и може би ключ към неговото светилище.*

Остава проблемът с естеството на промяната: трябва ли да стигна до чужденец или неговия или на моя език, или неговото или на моето равнище? Или неговия или на моя терен? Отговорът е категоричен: забравяме си да приемем неговите термини. Промяната трябва да изключва всеки елемент на подчинение или порожение. Подчинението на чужденец, защото се сближава с него, неизбежно би довело до разпадане на моето битие.

Заплаха, чиято опортунност изобщо не бива да се подценява. Защото у човек съществува такава желание, наред с другите, което го подтиква към подобно решение, към този вид смърт. Желание, което ни подтиква да скъсаме с нашето обкръжение, със своята общност и минило – с всичките си придобивки и опит – защото се изгубим в мистика, да се разтворим в нея, като разрешим проблем за съществуване и идентичност, изличавайки се, като ставаме нематериални, като живеем живот на някой друг, учим се да приемем, че когато умрем като чужденци, защото забравяме болката, смъртта, грехите и да изчезнем, без да оставим след.

Физическо или морално самоубийство, което се обяснява със слоботата на човек, открил непълноценността си пред лицето на чужденец: той се вижда с очите на чужденец. Това го смущава и го кара да се чувства зле. По-добре е да не го осъзнава.

Понякога подбудите са още по-възвишени: те отговарят на искрени и похвални потребности на човек от обновление – да премисли всичко ново, да се преоткрие, да намери нов поглед изминатия път, защото осъзнава по-добре неговия смисъл. Човек става сутрин и денно дейно скъсва с приятелствата и привычките си, като решава да се потопи в едно общество, чиито закони и нрави не познава – отива там, защото не ги познава. Той отхвърля всичко привычно. Мечта е

⁹ Рави Израил бен Елиезер, наричан Баал-Шем-Тов (1698 – 1760) – еврейски мистик, основател на движението на хасидизма. Б. пр.

з непозн в не и нер збир не. Избир изгн нието, з г се сдобие с нов опит, з г изпит човешк т уч ст в нейните изменчиви форми, з г ст не груг. Ето з що тоу иск г избяг : никог г не ост не н същото място, при същия н род, никог г не пусне корен в едно и също събитие. Тоу върви, з г се р зтов ри от бремето си, не г го утежни. Колкото повече н предв , толкова по-м лко притеж в . Н всякъде тоу ще ост ви ч стиц от своето битие, едн от м ските н гуш т си. З г ст не чужденец, първо трябв г се отк же от своя н й-дълбок аз.

При едни тоу свършв добре: Авр м скъсв със своите и ст в Авр м; Мойсеу н пуск ц рския дворец и ст в вог ч н н род . Авр м е ст н л чужденец в очите н б щ си, к кто Мойсеу в очите н своя ц р. Тяхното прежедие ще си ост не триумф з човечеството.

При груги всичко свършв зле: Фл виу¹⁰, М ркс, В ънингер¹¹. Привлечени от *друга-та страна*, от чужденец , те не проявяв т бл гор зумие. Позволяв т н чужденец г н гдеее н г тях и в кр ън сметк се уподобяв т н него. Неспособни г ок ж т съпроти в н събл знителните изкушения н чужденец , те з бр вят учението н юдейск т тр диция: трябв г обич ме чужденец , док то тоу изпълняв ролят си н чужденец, тоест, док то т ън т му р зколеб в н шите очевидности и ни к р г преоценим нг жиментите си, док то тоу предст в-ляв въпрос. Но трябв г му се противопост вим и г се борим с него, щом з почне г ни се н л г к то единствен носител н истин т , к то единствен носител н единствен т истин . Ако тог в не му се възпротивим, озн ч в г се превърнем в негов к рик тур .

Добродетелт н *Guér* е в тоу , че тоу си ост в *Guér*. Обърн т в юг изм , тоу съхр няв специфичното си к чество н *Guér* в течение н поколения: предпочит ме г не го лиш в ме от т зи негов съществен черт , която пр ви чужденец в него н ш бр т.

К кво е в лодно з втор т к тегория? *Nokhri* пор ги избор си е пост вян пог *Guér*. Текстът подчерт в р злик т между тях: трябв г обич ме *Guér*, но не ни се предписв г обич ме *Nokhri*. От което произтич т някои дискримин ции от пр ктическо естество: позволено е г се взем лихв от едния, но не и от гругия. Нечистото месо се г в н *Guér*, но се прог в н *Nokhri*.

К кв е причин т з т зи р злик ? И гв т термин озн ч в т *чужденец*. Но док то *Guér* озн ч в гвжжение, импулс към евреин , *Nokhri*, обр тното, обозн ч в едно отг леч в не от евреин . Р збир ме го от спрежението н гв гл гол : *lehitaker* гв г пок же к к се противопост вян н едн груп , к к се извлч ш от едн общност, к к избир ш свободното отчуждение, док то *lehit-gayer* прежежд волят з прич стност, г се сближиш, г се обърнеш.

¹⁰ Йосиф Флавий (ок.37 г. сл. Хр. – ок.100 г. сл.Хр.) – известен еврейски историк, автор на *Юдейската война*, който става римлянин с едикт на император Веспасиан. Б. пр.

¹¹ Ото Вайнингер (1880 – 1903) – австрийски философ от еврейски произход, автор на съчинението *Пол и характер*. Приема протестанството след защитата на докторската си дисертация. Б. пр.

Им в термин *Nokhri* нещо, което изисква решение, пл н, решимост г се гържиш н гист нция: ето някой, който използв и злоупотребяв със ст тут си н чужденец, з г се противопост ви, г потисне и г унижи.

Док то *Guér* в библейски контекст е пришелец, който угв отг леч, з г ост - не с в с в р дост и стр г ние, *Nokhri* не крие н мерението г си тръгне; той е тук временно, утре ще си з мине с придобитото. Привърз н към друго огнище и друг систем , той ще се з върне т м р но или късно. Дори ког то е з едно с в с, той прин длежи към друг свят.

Ето з що Авр м, обръщ ùки се към жителите н Хеброн, к зв : *Guér vetochav ani imakhet*. Р збир се, той се н мир сред чужденци и го зн е, л неговото поведение спрямо тях е тов н *Guér*, не н *Nokhri*. Йосиф използв същия изр з: н чужд и вр ждебн земя, той се възприем к то *Guér*, не к то няк къв друг. Евреинът не трябв никог в отношеният си с другия г изр е ролят н *Nokhri*: не му е позволено г използв своя юг изъм, з г т кув , ом лов ж в и осмив , г обруг в друго същество, друг тр диция, друг з кон.

Но трет т к тегория е н ù-лош т по своят природ и в своите деяния: *Zar* също озн ч в чужденец, но неговият отвр тителен х р ктер го пр ви презрян човек. К зв т ни г обич ме *Guér*, г з чит ме *Nokhri*, но г обърнем гръб н *Zar*. Първите гв м с под божествен з крил , третият – не.

Кой е той? В н ч лото ст в гум з някой от онези евреи, които обикновено живеят извън структур т н Хр м . Сетне пророците използв т този термин, з г опиш т проф нните и р зрушителни елементи н обществото.

Zar е по-н губен от *Guér* и *Nokhri*, з щото той е евреин: терминът се прил г с мо към евреин.

Тов е евреин, решил г бъде чужденец към другите евреи и към с мия себе си. Религиозно, соци лно и мет физическо противопост вяне, отн сящо се го идентичността : юдеи, който мр зи своя юг изъм, своите бр тя, своите предци, своите корени; един евреин вр г, н ù-лошият от вр говете, тов е *Zar*.

Твърде оп сен е конт ктът с него: той е в състояние г си служи със своя юг - изъм, който мр зи, срещу евреите. Ето з що всичко, с което се з ем , всичко, което проектир , е идолопоклонство: *Avoda zaara*; той обслужв чужд сил и интереси. С течение н времето терминът ст в все по-отриц телен. Чуждите мисли с нечисти. Дв мин синове н А рон умир т, з щото с внесли чужд огън в светилището. Ког то Бог изр зяв неodobрението Си, погнус т Си от някой човешки деяния, Той възвестяв , че всичко тов е *Lezara li*, всичко тов Му е чуждо, тов Го гневи и Го отвр щ в .

З що т ков отвр щение към този чужденец? З що е т зи неизменн твърдост в н шето поведение? З щото предст вляв нещо оп сно з човек – и з евреин особено.

бийството ни е збрнено, зщото не трябва да позволяваме на врага в нас, на чужденец в нас, да избере смъртта от нас.

Да се върнем сега към видението на Аврам през онзи гормичен нощ, когато сме изнети от тревога, тогава първи път божественото известие, че неговите потомци ще бъдат чужденци на чужда земя. И че изпитанието няма да е временно. Че огънят ще ги изгори и просветли. Че между Израел и Неговият род ще бъде сключен Завет. И Аврам вече не се бои. Той разбирателно, че изпитанието е неизбежно и необходимо: да живееш, без да бъдеш в контакт с някой чужденец, означава животът ти да обедини, да живееш редом с някой чужденец, без да имаш постоянния гъл да се питаш за смисъл и целта на съществуването или на съществуването, е начин да се омазовиш. Опитанието на чужденец – когато строгостта на изпитанието – е плодотворен и би могъл да бъде плодотворен, при условие че го спреш навреме, че го дам скръбен и обезоръжиш, при условие че не го налагаш на другия.

В обещанието Си Бог дава на Аврам да разбере, че неговите деца ще познават изпитанието да лезат от своето отечество; че ще бъдат чужденци в чужбина, сред чужденци: ето в какво заплахата е в обещанието. Зщото им е по-лошо: изпитанието в себе си, да бъдеш чужденец за себе си. Това изпитание потомците на Аврам нито ще изпитат, нито ще причинят.

Успокоен, Аврам разбира, че всичко мине, че всичко има край. И че всичко е обгърнато в смисъл: дори зтворът, дори изпитанието, тъгата, носталгията и очакването, зщото Бог е във всичко, Бог е всичко: Бог не е чужденец на творението Си. Не трябва обаче да го третират като чужденец, нито да му бъдат чужди.

Разбира се, ние не можем да избирателно вкореняваме не и окончателното изкореняване: люшката се между двете. В края на краищата, ние сме чужденци на тази земя, но ние едновременно се опитваме да не бъдем такива. Дадено ни е да останем верни на това, което сме, тоест да живеем на своя опит, споделяйки го, да поемем нещата истинно, съобщавайки я на нашия ближък, който провъзгласява своята същност и вяра. Един ден всички ние ще приемем сред нас някой, който още не е дошъл, но ще дойде, зщото ние го очакваме.

И този ден Той не ще дойде като чужденец, зщото вече няма да им чужденци, зщото Месият във всеки от нас ще придобие блясъка на Аврам неговият окончателен връщане.

Превод от френски: Тони Николов

Димитрина Чернева е завършила теология и философия в СУ „Св. Климент Охридски“. От 2000 г. работи като журналист. В продължение на няколко години е водещ на сутрешния блок на програмата „Хоризонт“ на БНР. През 2001 г. печели първото място в конкурса „Продвижение на българската култура“ на международния фестивал по журналистика „Вярна дежурна любов“ в категорията „Журналистическо изследване“. Била е редактор на сутрешния блок на БНТ и редактор на новините в RE:TV. Работи за www.kultura.bg/web.

Димитрина Чернева

ИСТИНАТА ШЕ ВИ НАПРАВИ СВОБОДНИ

Репортаж от Седмицата на православната книга във Варна

„Познати истини и тя ще ви направи свободни“, под този слоган преминава годишното издание на *Седмицата на православната книга* във Варна. Международният форум за православно книжничество и култура се провежда по трети път през септември (23–29 септември) и събира множество гости от страната и чужбина – автори, издатели и читатели на православно литературно творчество. Акцентът този път е поставен върху православно антропология и големите точки между религията и психотерапията. „Това е темата, която вълнува много хора, тъй като съвременният човек се сблъсква с много липси, той живее в дефицит по отношение на истината, защото е изгубил Бог. По тази причина депресивните разстройства са толкова широко разпространени днес“, сподели протоиерей Васил Шибанов, един от организаторите на *Седмицата*.

Сред гостите на годишното – петнадесето – издание на форума бе известният сръбски интелектуалец д-р Владет Йеротич. Вече близо тридесет години той е преподавател в катедра по Психология към Белградския богословски факултет на Сръбската православна църква. Сред познатите му трудове са: *Психоанализа и култура* (1974), *Болест и творчество* (1976), *Невро-*

тичните явления на нашето време (1981), *Неврозата като предизвикателство* (1984), *Юнг между Изтока и Запад* (1990) и др. Именно срещата с прочутия психиатър и предстването на книгите му *Завръщане към отците* (2013) и *Психологическото и религиозното битие на човека* (2013), издани от ИК „Омофор“, се превърна в едно от ключовите събития на този згодишен *Седмица*. В цялата си дейност проф. Йеротич се опитва да постави в перспективата на неекзистенциалните проблеми на човек и да посочи начин, по който светоотеческото богословско и подвижническо предание може да помогне на съвременната психология. По време на беседата с вярния редактор на изданието той сподели, че независимо от влиянието на средата всеки човек би трябвало да отговори сам на въпроса за своята идентичност и ктулен, естествено-свръхестествен въпрос: „Кво би трябвало да променя в себе си“. По думите на Йеротич всеки от нас може да отговори дълбинно на този въпрос едва когато открие в себе си „религиозния човек“. Именно „религиозният човек“ е този, който знае какво трябва да промени в себе си. „Процесът на промяна, продължаващ през целия живот, е свързан с прогресивния стремеж на човек към усъвършенстване и с регресивния стремеж към лош консерватизъм, т.е. всичко онова, което възпрепятства, забавя или преуспява естествено-свръхестественния процес на индивидуация и обожение. Можем да открием това отношение и в хипотезата на Фройд за нигонизма (Т-нотос), който през целия живот воюва с нигонизма (Ерос). Когато човек осъзнае, че е свърхсъзнателно битие, не само съзнателно, подсъзнателно и несъзнателно, той се обогатява с мистичното познание за постоянната нужда от промяна“. Актуално Йеротич добавя още, че времето, в което живеем, е време на криза, но от друг страна, християнството е в криза вече 2000 години. Неговото послание бе, че не бива да се паникува от кризата, защото кризата е възможност, тя е шанс за промяна.

Гост на този згодишен издане на *Седмицата на православната книга* бе и руският психиатър проф. Дмитрий Авдеев, който оглавява Институт по проблемите на формирането на християнско отношение към психичните заболявания в Москва и определя себе си като православен психиатър и психотерапевт. Във Варна бе представен книгата му *Православният възглед за душевните болести* (2013), също издане на „Омофор“. Авдеев бе категоричен, че сред причините за възникването на цял поредица от психични заболявания определено място заемат наркотици-духовните фактори. По думите му много психични разстройства, на първо място тежки речените „гръдни състояния“, са следствие от греховния начин на живот, от страстите и пороците, вкоренили се в душата на човек. Той съобщи, че едва 10% от самоубийците са душевноболни хора. Особено тежко са зрелищата в психическо отношение, но преживяват личностна криза. Погледни Световния здравен организъм, който е в криза, който нагхвалява 20 милиона случая на 100 000 население, вече свидетелства за криза в обществото. В настоящия момент обаче средната цифра в Русия е 36 самоубийци на 100 000 население, допълни проф. Авдеев. Зрелище от Владет Йеротич, според когото вярватщите хора, още по-малко свещениците и богословите, не бива следвало да се паникуват от нерелигиозните психотерапевти, тъй като те по-важно психиатърът или психотерапевтът е добър лекар и добър специалист, без значение дали е религиозен човек, Авдеев защита тезата, че

нехристиянският погук психотерапевтият съвсем не е безобиден за душата. „Ним може слепец слепец да води?“, попит той с познатите глуми от Евънелието и допълни: „Ако психологията не признава Бог, Божият благословенен и покаянието, тогава как може да предложи тя?“.

Още един гост от Русия – протоиерей г-н В. Леонов от Православния Свято-Тихоновски хуманитарен университет – представи своята книга *Основи на православната антропология* и изнесе лекция на тема „Предназначение на човек по отношение на Бог, ближните и околния свят и преодоляването на неговите прозрения“. Той говори за това, че човек трябва да преодолее много „простоания“, за да достигне до Бог. По думите му това е бил един от основните задачи на Адам още при сътворението. Отец В. Леонов каза още, че като богословски дисциплини християнската антропология се е оформила към средата на XX век, целта ѝ е да изложи систематично богооткровеното учение за човек, за неговата природа и личностност. Подобно изложение е необходимо, тъй като съвременното знание за човек не е изложено систематично в множеството светоотечески съчинения.

Както е известно, тази година християнският свят отбелязва 1700 години от издването на Миланския едикт и 1150 години от Великоморската мисия на светите братя Кирил и Методий. Част от лекциите по време на годишния форум бяха посветени на тези годишнини. „Значението на мисионерското дело на светите братя Кирил и Методий“ бе представено по изключително емоционален начин от г-н Андрей Зхариев – преподавател по философия в Пловдивския университет и журналист.

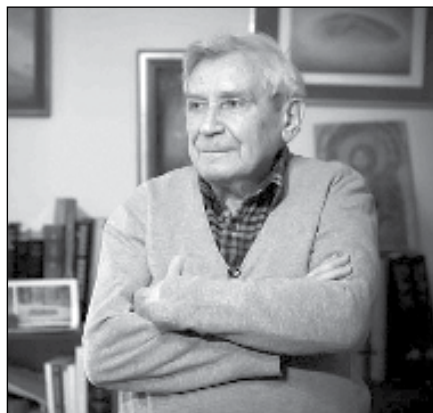
Особен интерес предизвика филмът и книгата, посветени на личността на известния хирург и духовник св. Лука Войно-Ясенецки (1877–1961). Гост на Варненската седмица бе внукът на светеца г-н Владимир Лисичкин, който представи книгата си *Военният път на св. Лука Войно-Ясенецки*. Подобно на постола Лука и руският духовник, известен като „хирургът в риза“, е също лекар, художник и писател. Той е автор на книги както на медицински, така и на духовни теми. Книгата му *Дух, душа и тяло*, както и неговата автобиография минуват години издани на български език. По време на прожекцията на филма, посветен на св. Лука, възлягаха думите на знаменития хирург и архиепископ: „Единственото, което ми е необходимо, е да се поставя във взаимно отношение към хората, че да могат да развият в себе си любовта“.

При голям интерес от страна на началните учители от Варненския регион представяването на новото *Учебно помагало за интегриране на знанията за християнството* в 1. клас. Благословенен пожелание – дело на екипа от състав „Двери“ – близо 2000 първокласници през тази учебна година ще имат възможност да се запознаят с основни понятия в християнството, както и с най-големите църковни празници. Разработените в него уроци са базирани на сегашните прозрения по предметите *Български език* и *Роден край*. Изданието е пожелание за учителите, които искат да преподават темите, свързани с християнството, но не чувстват достатъчна увереност в подготовката си

по тези въпроси. Полин Спиров и Златин Кривълчев, двамата от вторите н помозлото, предствих предпрепълнената концепцията на изданието, на чина на работата с него и по какъв начин то може да се включи в педагогическия практикум на учителите в началния етап на българското училище.

Седмицата на православната книга във Варна е събитие, единствено по рода си в нашата страна. В продължение на седем дни се представят книги и издателства, провеждат се дискусии и се осъществяват лични срещи между вторичните читатели от различни православни църкви. Този годинен форум присъстват гости от Гърция, Сърбия и Русия. Отец Василий Шигаев сподели, че събитието е познато в ренесанса, то има своята аудитория и това не са само миряните, които присъстват редовно на неделните литургии. „Този годинен видях много хора, които идват на форум за първи път. Предполагам, че интересът зависи от темата, която е различна всяка година и в голяма степен формира аудиторията. Това ме навежда на мисълта, че хората не са всеядни, те преценяват какво ги интересува, което пък е знание, организаторите, че трябва много сериозно да се съобрази с търсенията и интересите на обществото, не да предлагаме само това, което ние бихме искали да получим. От другата страна, хората трябва да знаят, че понякога е добре да чуят онова, което им предлагат Църквата“. По отношение на темата на годишния форум отец Шигаев допълни, че съвременното общество цени многообразието и гледните точки, цени множествеността на разбиранията относно това какво е истинно. „Как може обаче човек да разбере дали действително се е докоснал до истината? Какъвто е, че истината ни прави свободни. Ако твърдим, че нашата гледна точка е истинна, то трябва да преценим дали тя действително ни освобождава от предразсъдъците, от злото и греха, от тлеността и смъртта. Както говорим за свобода, нека говорим за свобода в нейното съвършенство. А съвършената свобода е тази, която освобождава човек от всичко, което го притеснява, унижава и ужасява. Ние обаче най-много се страхуваме от смъртта, ждучи непрекъснато истинския живот, в който няма тленост и смърт. Христос е Този, Който ни освобождава от смъртта и ни дарява вечен живот. Бихме могли да бъдем истинно свободни, ако приемем Христос и Го превърнем в центъра на нашия живот“.

Ак г. Владет Йеротич е роден през 1924 г. в Белград, където завършва Медицински факултет. Специализира невропсихиатрия и психотерапия в Швейцария, Германия и Франция. По-късно учи психология и богословие. В продължение на няколко години работи като ръководител на Психотерапевтичното отделение в болницата „Драгиша Мишовић“ в Белград и има значителен принос за цялостното развитие на психотерапията в Сърбия. Освен към психологията и психиатрията той има дълбочен интерес към тяхната връзка с литературата, както и към културната антропология, по-късно се насочва и към грънчната област между религията и психотерапията. Редовен член на Медицинската кампания на Сръбската кампания на науките, професор в катедра по Психология към Белградския богословски факултет на Сръбската православна църква. От 1997 г. е ръководител на новооснованата Психологична консултативна център в Белград, където работи с екип от богослови, психолози, педогози, социални работници и други специалисти по проблемите на психологията и медицината. Проф. Йеротич е автор на много книги, студии и есета. На български език са преведени книгите му: *Учението на св. Йоан Лествичник и нашето време* (2011), *Завръщане към отците* (2013) и *Психологическото и религиозното битие на човека* (2013).

НИЕ СТАВАМЕ ХРИСТИЯНИ, НИКОЙ НЕ Е ДОСТАТЪЧНО ХРИСТИЯНИН

С акад. Владета Йеротич разговаря Димитрина Чернева

Казвате, че сте почувствали лично истинността на призива „Да се върнем към Отците“. В състояние ли е светоотеческото подвижническо предание да даде отговори на актуалните питання и проблеми, поставени от съвременната наука за душата – психологията (психиатрията)?

Все по-голям става пропастта между цивилизацията и културата. Към културата зачисляваме религията, философията, изкуството. Науката обаче е по-близо до цивилизацията, отколкото до културата. Все по-голям става и безднът, която отделя науката от религията. В Европа – и днес във Франция, Германия и Великобритания – все по-често се организират симпозиуми на темата *наука и религия*. Светоотеческата литература има отношение към екзистенциалните проблеми на човек. Тя е комуникационен мост и днес и би могъл да помогне

н съвременен психология. Аз съм писател за св. Йоан Лествичник, за св. Исак Сириец и за св. Марк Подвижник. Не съм писател за св. Максим Исповедник, той е изключително значим, не съм писател за св. Григорий Палама, който е също толкова значим. Много обичам и св. Йоан Златоуст, който е казал: „Не дяволът е виновникът за това, че вършите грешни дела, вие с мите“. Виждам те, че всичко това е твърде скъпо, тъй като ние непрекъснато снемем отговорността от себе си.

Бичият епископ Иринеи Булович казва: „Духовно здравият човек не може да бъде душевно болен, докато обреченото е възможно – душевно здравият човек може да бъде духовно болен“. Аз съм преди всичко психотерапевт и психотерапевт, не съм богослов, макар да съм преподавател в психологията в Белградския богословски факултет. Времето, в което живеем, е време на криза. Но вече 2000 години християнството е в криза. Едно от значението на гръцкият термин *криза* е съд, присъд – независимо дали ние с мислим за себе си, или Бог ни съди... Не бива да се плашам от кризата, кризата е възможност, тя е шанс за промяна. Без криза и без изпитания не е възможно да напреднем, това ни е нужно – в християнството е важно да се развием. Единствените еврейски поговорки гласят: „Ако не станем по-добри, ще станем по-лоши“. Аз съм учил психология и ще ви кажа, че всеки утре ще се види себе си психолог ще потвърди това мислене – кога не станем по-добри, ще станем по-лоши. Не съществува истинност. Понякога си мислим – ето, щом сме вече християни, процесът на нашето развитие е завършил, но това не е така. Ние *ставаме* християни, никога не е *достатъчно* християнин, Бог ни е дал да се усъвършенстваме. „Бъдете съвършени, както е съвършен и Небесният наш Отец“ (Мат. 5:48). С това може да сме духовно здрави, ще бъдем защитени от душевните болести.

Пред нас стоят два важни въпроса – дали *искаме* да се променим и дали *можем* да се променим. Мнозина смятат, че са си добре така, както са, че няма нужда да се променят. В дългогодишния си практикум съм срещал нередко хора, които казват на психотерапевта след продължителен разговор: „Виждам, че се трудите, но аз просто не мога да се променя“. Какво означава това? Липсват ни християнски вяра. Ако обаче отсъстват християнската вяра и оптимизъм, психологията би била твърде песимистична. Християнството е донесло на света три неща – вяра, надежда и любов. Господ изисква от нас да се преобразим. Но как да го направим, как да не доведем грех? Не е едно и също нещо разкаянието и покаянието, макар някои хора да не правят разлика между тях. Човек може цял живот да се разкаява, но покаянието – *метаноя* на гръцки – е дело на Божия дух. Как да разликата между разкаянието и покаянието, какво изобщо означава искрено покаяние за човек? Нима това не е онзи решителен момент в неговия живот, когато той с цялото си същество знае, че не може повече да повтори грех, който много пъти е извършил? През целия си живот водим борба между двете начала – духовното и природното. Две възможности – или да остане новим началото между природното и духовното, или да преобразим природното в духовно. Както казва християнството изисква от нас преобразяване. Разбира се, преобразяването е най-трудното нещо, но ние не бива да се обезкуражаваме. Не бива да се страхуваме от себе си, макар да имаме

ме основания з то в , ко ням ме в себе си Бог. Истин т е, че не сме н пълно зр ви съществ , но ко Бог е в н с, не трябва г се пл шим.

Н в жния и вин ги кту лен въпрос: „К кво трябва г променя в себе си?“, всеки човек би трябв ло г отговори с м. *Религиозният човек* зн е отговор н този въпрос, той зн е к кво трябва г промени в себе си. Процесът н промян , продълж в щ през целия живот, е свърз н с прогресивния стремеж н човек към усъвършенств не и с регресивния стремеж към лош консерв тизъм, т.е. Всичко онов в н с, което възпрепятств , з б вя или преуст новяв естествено-свърхестествения процес н индивиду ция и обожение. Можем г открием то в отношение и в хипотез т н Фройд з н гон н смъртт (Т н тос), който през целия живот воюв с н гон н живот (Ерос). Ког то човек осъзн е, че е свърхсзн телно битие, не с мо съзн телно, подсъзн телно и несъзн телно, той се обог твяв с мистичното позн ние з постоянн т нужд от промян .

Пишете, че според светите Отци има два вида скръб – *скръбта по Бога и световната скръб* (2 Кор. 7:10). Как ще обясните разликата? Защо и християнството, и психоанализата са толкова подозрителни към онази продължителна скръб на човека, за която съвременните хора използват термина *депресия*?

Ког то губят вяр т си, хор т губят и усещ нето з смисъл н живот . То г в те ст в т депресивни. Депресир ният човек губи н гежг з изцеление, отгръпв се от свет и вижг всичко в черно. Няма к к г лекув ме депресият с мо с лек рств . З ним в йки се с проблем з депресият и мел нхолият , к ккто психолозите, т к и теолозите концентрир т своя интерес върху психоп тологичните симптоми и причини н то в з боляв не, не толкова върху биохимичните. Според психо н литичните изследв ния в основ т н мел нхолият лежи п тологично изр зеният н рцисизъм н болния. З то в ни е нужн и психотер пият , в р мките н психотер пият съществув и нейн т християнск р зновидност. Ако преведем н език н християнството психо н литичните термини, бързо ще се уверим в сходството н същностн т оценок з причините, възникв нето, дори и н лечението н тези стр сти, грехове или болести. Н съвременен език бихме к з ли, че всяк болест, която човекът си н влич – всяк болест се корени в гордостт , гнев и скръбт – е едно предизвик телство з него. К ккто гордостт е предизвик телство з смиренieto, гневът – з търпението, т к и скръбт – то в преддверие н депресият , но з едно с то в и н къп лният Сило м (Ио н. 9:7) – е предизвик телство з християнск т жизнер дост, която з едно с любовт е н й-висш т християнск добродетел.

Християнск т психотер пия вече им своите тр дици, м к р г е все още в н ч лото н своето р звитие. Н й-известният втор в то в отношение е митрополит Йеротей Вл хос, който е пис л з пр восл вн т психотер пия. Би било хуб во, ко броят н психотер певтите, които с религиозни, е по-голям. З сег об че почти няма т кив , непрекъсн то се увелич в броят н хор т с депресивни р зстройств , к ккто и броят н с моубийств т .

В какво е предимството на християнските психотерапевти? Съществуват ли рискове за християнина, който е в криза, ако той потърси помощта на невярващ психотерапевт?

В какво е предимството на вярващите психотерапевти ли? Вярно е тяхното предимство. Когато имаме вяр, имаме и надежда, когато имаме любов, винаги имаме и вяра, и надежда. Не бива обаче вярващите хора, още по-малко свещениците и богословите, да се плъзнат от психолозите. Ако сме психично болни, би било добре да имаме психотерапевт, който е религиозен, но това не е изключително. Дали гържите хирургът, който трябва да ви оперира, да е религиозен човек? Не. Защо мислите това, че един добър психотерапевт, който не е религиозен, не би могъл да ви помогне и да ви излекува. Например някой се стряхва да премине улицата, друг си мие ръцете по петдесет пъти на ден. Това е невроз. И кой да лекува това? Молим Бог да ни излекува – да, винаги се молим, вярващият човек винаги се обръща към Бог. Но нека не отхвърляме психотерапевта, той е специализиран именно това – да лекува обсебени неврози. Защо някой си мие ръцете по петдесет пъти на ден – защото иска да се освободи от някаква нечистота, която, разбира се, не е външна, вътрешна. Но как да стигнеш до причината? Отец Юстин Попович веднъж ми каза: „Пробвай ти да излекуваш този човек, аз се молах за него две години, но няма помощ, сега опитай ти“. Стана ми интересно именно за човек, който си мие ръцете по петдесет пъти на ден. За жалост аз също не успях да го излекувам.

Важно е лекарят да е добър, не да ли е религиозен или не. Бихме искали, разбира се, да е религиозен, но това винаги е възможно. Трябва да търсим добрия лекар. Освен това трябва да имаме доверие в лекаря. Ето, пак вярно. Не може без вяра. Да вземем пример от детето. Всяко дете се ражда с изконно доверие, или както казва Ерик Ериксън, който не е бил много религиозен – с преходно доверие. В какво вярва новороденото дете – в майката и в бащата, така то си представя Бог. Детето се ражда като безгрешно сложно същество. От много години насам науката твърди, че човешкият характер, психичната структура на човек се оформя докъм пет години от раждането на детето. В това отношение психолозите са категорично единодушни, независимо от това към коя психотерапевтична школа или течение принадлежат, дали са теисти или са религиозни хора. Детската психика е поглъщаща, възприемаща ум. Трябва да през първите три до пет години на детето родителите трябва да бъдат изключително внимателни, те трябва да имат голяма любов помежду си, защото може детето да възприеме, да попиете тази любов. Ако това отсъства, децата са остъвени с миналата Божия милост и добротата си генетична информация. Това е призив към малките братчици и сестрици да бъдат особено внимателни и още в първите години на братчици. Това е най-важният период за детето и могат да помогнат с миналата вяра, надежда и любов. Питам съм някои от най-големите ни психолози и педиатри – кое поколение от детството е по-лесно да се поправи: дали когато родителите са били твърде строги, или когато са гледали прекомерно своя наследник. Всички ми казват, че е по-трудно да се поправят последствията от прекалено строгото родителство.

З това к з в м, че е много в жно г се обновяв и възр жг семейството. Всичко з почв от детството. Ако родителите не с н мястото си, р бот т н психотер певтите по-н т тък ще е много трудн . П к повт рям, мъжът и жен т трябв г се обич т. К к г ст не тов , ще попит те. Бог ни е г л свобод и никого не з ст вя н сил . Т к е, тов е единственото, което е невъзможно з Бог – г ни н сили г обич ме. Но смисълът н бр к е в любовт и в непрест нното р звитие и преобр жение н мъж и жен т . Н тях им е г ген свободн воля, з г си сътруднич т в преобр зяв нето. Мъжът трябв г помогне н жен си, жен т н мъж си г се обож в т.

Казвате, че преобразението е най-трудното нещо. В това отношение вероятно могат да ни помогнат и съвременната психология, и светоотеческата литература, но преобразяването е преди всичко творчески акт. Спомням си думите на Йосиф Бродски, според когото, за да победим злото, са ни нужни въображение, оригинално мислене и индивидуален подход.

Бог е създ л човек г бъде творец. Зн ете кои с присъщите рхетипи з всички хор – освен *homo religiosus* (религиозен човек), *homo ludens* (игр ещ човек), *homo viator* (пътув щ човек) и пр., човекът е и *homo creator*, з щото е призв н г твори. К кто к з в Юнг, т ън т н творчеството, подобно н проблем з свобод т н волят , е един тр нценгентен проблем, н който психологият не е в състояние г г де отговор. Човекът, който твори, е донякъде в състояние н перм нентн криз . В своя творчески порив той н истин – отново по думите н Юнг – прилич по нещо н бременн т жен , която р достно, но и в неизвестност, с н дежд , но и със стр х оч к в р жг нето н детето си. Междувременно много с ф кторите, съзн телни и несъзн в ни, позн ти и непозн - ти, от които з виси изходът н едн криз . Освен възможността г излезеш от нея по-зрял и по-бог т, съществув т и други две възможности – нищо г не се промени в живот ти или пък г се стигне до влош в не н общото състояние, било то физическо, психично или творческо.

К кто к з х, Господ изискв от н с г се преобр зим. Тов е трудно, но ние трябв г бъдем бдителни, трябв г се молим н Бог и г се стремим г попр вим поне един от седемте смъртни грях , които всеки от н с носи в себе си. Измежду тях дв с н ъ-големи – гордостт и з вистт . Дори и г не успеем г ги изкореним н пълно, трябв г се опитв ме поне м лко г се променим. З вистт е по-лош от гордостт според мен. Док то последн т се попр вя в р мките н живот , то з вистт се н дмогв много трудно, з щото носи в себе си стр х и комплекс з м лоценност. „З що другият е по-добър от мен?“ Тов е естественият въпрос н природния човек. Но човекът е и духовно същество, духовното им постоян нужд от промян , от р звитие. Християнството изискв от н с големи нещ . Тов е н ъ-съвършен т религия н свет , з щото изискв преобр жение, но з г е възможно то, трябв н ъ-н прег с ми г пожел ем г се променим. Не бив християнинът г си позволяв г бде с моговолен, нито безплодно недоволен. Недоволни сме от политиците, от пр тиите, от гърж в т , мъжът не е доволен от жен си, жен т – от мъж си, родителите – от гец т си... Тов с безплодни недоволств . Нек се концен-

трир ме върху тов , което можем г попр вим, не върху онов , което не можем. Господ не е дошъл г промени целия свят, нито говори з р ù н земят , но изискв от н с ние г се променяме вътрешно. Ин че все ще търсим вин т в обкръжението извън н с. Фройд е бил теист, док р ù се е противил н Бог , но е бил и голям психолог. Той постоянно е говорил з тов , че човек им нужд т г пренесе, г проектир своето зло върху другите. „Виновн е жен ми!“ „Виновни с другите н роги, не моят н рог“ – тов е много х р ктерно з н с, сърбите и хърв тите. З тов ни е необходимо християнството. Не е нужно г сме светци, но трябва поне м лко г променим себе си, т к ще променим и околните.

Какви рискове крие себепознанието, предизвикващо натрапчиво чувство за вина? Какъв е подходът на християнската психотерапия при този проблем?

К то говорим з тов , че трябва г се променим и г се преобр зим, трябва г доб вим и следното – не бив г изискв ме прек лено много от себе си, не бив г се превръщ ме в перфекционисти или в м зохисти. Истин е, че носим вин , но не можем г бъдем постоянно виновни. Отвъд депресият , бил тя скрит или проявен , психотер певтите и духовниците р зпозн в т не с мо потисн т гресия спрямо сред т , но и дълбоко потисн т т вин н болния, която дори ког то се р зпозн е, но не се изстр г , продълж в г притиск цял т телесно-душевно-духовн орг низ ция н човек , подобно н к мък върху гърб н Сизиф. Съвременн т дълбинн психология посочв , че днес е особено голям броят н хор т , т.н р. скрити с моубийци, които з р ди нер зпозн т - т и неочистен омр з към себе си се „с моубив т“ с течение н времето чрез лкохол, н ркотици, пушене, претов рв не с р бот , х з рт и естествено н ù-често чрез хроничните психосом тични болести (язв , колит, хипертония, стм , кожни болести и др.).

Т к че нек не търсим в себе си *само* вин т и злото. Но к к г н мерим зл тн т сред ? Съвременното общество създ в все повече хор с крехко Аз, което лесно се р зп г под уг рите н жизнените изпит ния. Спомнете си големия пис тел н ХХ век Фр нц К фк , еврейн по произход, който об че не е позн в л добре своят идентичност. По впеч тляв щ н чин в ром ните му е опис но н рцистичното р зстройство н личността ч к до степен н психотичн з губ н Аз- . Трябв г търсим и позн в ме своят идентичност. Тов озн ч в , че човек им нужд г зн е своите корени, той трябва г позн в своя произход. Същевременно об че трябва г подчерт ем, че н ù-ст рият рхетип з човек е *homo religiosus*, *изконно* човекът е религиозно същество и тов е по-древн и съществен х р ктеристик от негов т н цион лно-родословн прин днежност. Човекът е религиозно същество, отк кто съществув . Още пр историческият човек е им л съзн ние з Творец Бог – м к р Той г е бил предст вян по р зични н чини – им л е съзн ние з безсмъртието н душ т .

Тов не озн ч в , че е все едно къде сме се родили. Д ли е случ ùно тов , че сме се родили в Бълг рия, в Сърбия или в някоя пр восл вн стр н . Ако се бяхме родили в С удитск Ар бия н пример, щяхме г бъдем мюсюл ни. Но ние не сме мюсюл ни. Случ ùно ли е тов , или в него им Божи промисъл. Прием ме, че е

Божи промисъл. Търсим баланс между националното и религиозното. Кое от тях е по-старото? Религиозното. Защо тогава сме толкова етнически-национално пристрастни? Ако не открием в себе си религиозния човек, тогава ще останем в неспирно доминирането на някой друг – например националният човек. И тогава чуждият, чужденецът би станал наш неприятел, наш враг.

Християнството е вечна битка, борба през целия ни живот, но борба за смисъл на живот, борба с цел. Какъв смисъл би имала борбата без цел и без Бог. Никъде. Вече повече от три хиляди години човекът мрази човек и води нескъпци войни. Какво ни остава тогава, да се самоубием? За това в последно време расте броят на депресивните заболявания. Вината е имало депресивни рехабилитационни заведения, но сега този проблем е много обострен, защото хората са изгубили вяра в себе си и в Бог. Как да върнем вярата на хората? Отговорът е, че трябва да знаем защо сме религиозни, защо сме християни. Всички хора на земята кълбо са *вярващи*, всеки вярва в нещо. Строго погледнато, не съществува теистичност. Преди Втората световна война малките комунисти са вярвали в социалната промяна на обществото, вярвали са в Маркс, Енгелс и Сталин и са отгледали живот си за тази вяра. Опозилни Господ от тук избухна бунт! В една категория са обаче *набожните* хора, във всяка друга категория са *религиозните* хора. Не е достатъчно да си набожен, трябва да се стремиш отнабожен да станеш дълбоко вътрешно религиозен. Какво е религиозен човек? Религиозният човек знае защо е вярващ, знае в какво вярва и във всяко нещо го обясни на другите своята вяра. Той води битката за Църквата Божия преди всичко в самия себе си, неговият протест е първо място протест срещу неговите собствени грехове. И когато успее да изправи и поправи гори с мома чистотата от тях, той би могъл да промени и заобиклящата го среда.

Какво е вашето мнение за ролята на интернет и телевизията в живота на младите хора, какво въздействие оказват те върху техните души и не са ли медиите много по-силни в битката за младите, отколкото Църквата?

Ако успявам да вярвам си в Бог, винаги ще знам как да използвам интернет. С абсолютно всичко, което е открил човек, се злоупотребява. Нобел не е открил динамит, за да бъде убиван хората, Айнщайн не е изобретил атомната бомба, когато е изобретил атомната бомба, Хирошима и Нагасаки... Точно така и с интернет. В това отношение отделната личност трябва да създаде свои собствени защитни механизми. За това и не може да каже, че интернет, телевизията и медиите като цяло са зли по себе си. Защо телевизията е зла? Някои казват: „Но с тях се злоупотребява“. С всичко се злоупотребява. Злоупотребява се и с религията. Ним в историята на монотеистичните религии няма достатъчно потвърждения за това, нима не са се водили и не се водят войни? Не съм будист, но съм се питал неведнъж защо будистите не водят войни. Спорен е въпросът дали будизмът изобщо е религия или по-скоро една дълбока философия. Но как е възможно една религия, която е повече от 2500 години, да не е воювала и да не е водила битки. Днес наредко се случват големи меркантилни или интелектуални избори за будизма за своя религия. С мията Юнг се е занимавал много за дълбочината на източните религии, но

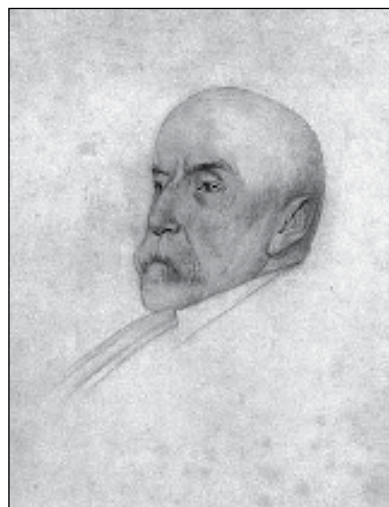
н смъртния си огърк зв : „Християнинът е изпълнен с Христос от 2000 години, незвисимо дали съзнава това или не“. Винги ме е з ним в л въпросът кое е това, което к р един християнин г предпочете будизм . Им м кореспонденция с един известен хърватски философ – Чедомир Велячич, който е бил кръстен в Католическата църква в 3 греб, по-късно е премин л към будизм и е пис л много з будизм . Аз об че продълж в м г твърдя, че християнинът ост в ви- н ги християнин. Но той трябв г осъзн е себе си к то т къв, трябв с м г си отговори н въпрос з що е християнин.

Т к че нек не говорим нег тивно з интернет или з телевизият, нек се съсредоточим върху себе си и върху това к к ние възприем ме тези средств . Ако не сме се трудили дост тчно н г своето лично преобр зяв не, тог в и интернет, и телевизият ще ни повлияят отриц телно. Вижд те ли колко е трудно г пр виш р злик между добро и зло. Великият Негош к зв , че човекът е твърде сл б тв р, толкова е сл б и безсилен, че непрекъсн то се объркв в р зпозн в нето н доброто и злото. А е бил дълбоко религиозен. Проследяв йки историят, вижд ме к к се променя р збир нето з добро и зло. В жно е об че г се н учим г р злич в ме относителните от бсолютните ценности – ко ни липсв това умение, ще бъдем изложени н прякото въздействие н злото. Но им и нещо по-лошо от това – г ст нем безр злични към злото. Тук се съг- л сям м, че телевизият може г предст вляв огромн оп сност – ние често глед ме няк кви стр шни нещ, които се случв т н пример н геи, и ост в ме рвнодушни. З това трябв г зн ем к к г използв ме тези модерни комуник- ционни средств и к к г се з щитим от тяхното зло. А к къв по-добър з щитен мех низъм им в човек, освен вяр т му в Бог?!

Използвани са и някои отговори на акад. Владета Йеротич по време на разговора му с аудиторията на Седмицата на православната книга във Варна (23–29 септември 2013 г.).

Потомък на едни от най-влиятелните американски фамилии, Хенри Адамс (1838 – 1918) е сред известните американски историци и интелектуалци от втората половина на XIX в. Роден в Бостън през 1838 г., той е син на политик и дипломат Чарлз Франсис Адамс, внук на Джон Куинси Адамс (шестият президент на САЩ, 1825 – 1829) и прavnук на Джон Адамс (вторият президент на САЩ, 1797 – 1801). След като през 1858 г. завършва Харвардския университет, Хенри Адамс заминава за Европа, където слуша лекции по история в Берлинския университет. Завръщайки се в САЩ през 1860 г. по време на президентските предизборни кампании, в която бива изгубен Чарлз Франсис Адамс се бори за нов мандат в Конгреса на предствителите. През 1861 г. президентът Линколн назначава Чарлз Адамс за посланик във Великобритания в годините на Гражданската война в САЩ (1861 – 1865). Синът му Хенри го придружава като негов личен секретар, като същевременно пише и като анонимен кореспондент за вестник *Ню Йорк Таймс*. След завръщането си в САЩ през 1868 г. се установява във Вашингтон, където продължава работата като журналист и пише статии, в които разобличава политическия корупция и предупреждава за опасността от монополите. През 1870 г. е назначен за професор по средновековна история в Харвард, където остава до 1877 г. и е сочен за първия преподавател в САЩ, използвайки семинарния метод за обучението по история. След оттеглянето си от Харвард продължава пътува често до Европа и пише, докато му се превръща в притегателен център за интелектуални срещи. През 1894 г. е избран за член на Американския исторически съюз. През този период той написва и най-известните си книги. Първата от тях е 9-томната *История на Съединените американски щати (от 1801 до 1817)*, издадена между 1891 и 1896 г. Следващата е *Мон Сен Мишел и Шартр (Mont Saint-Michel and Chartres)*, отпечатана за първи път в ограничен кръг читатели през 1904 г. В книгата той представя средновековния светоглед и общество, отразен във великите катедрали във Франция, които за него възпламяват „най-силната емоция, изпитвана някога от човек – битката му да обхване безкрайността в своята собствена нищожност“. Адамс е привлечен от християнското единство на Средновековния свят, символ на което според него е Дев Мария. Книгата е публикувана официално едва през 1913 г. по молба на известния архитект Ролф Адамс Крам с подкрепата на Американския архитектурен институт. Най-известната си книга – *Образованието на Хенри Адамс (The Education of Henry Adams)*, която също е отпечатана първоначално в ограничен кръг приятели през 1907 г., той представя неговите си мисли за дълбоките социални, технологични, политически и интелектуални промени през XIX в. Книгата е публикувана официално едва след смъртта му като издание на Историческото общество на щата Масачузетс и през 1919 г. е отличен с Наградата Пулицър, през 1999 г. е номиниран за най-добрият книга на XX век от Консервативния Изследователски институт за колежно обучение, чиято цел е насърчването на класическото образование.

Хенри Адамс умира през 1918 г. на 80-годишна възраст във Вашингтон. Предлаганият откъс е взет от книгата му *Мон Сен Мишел и Шартр*.

Хенри Агамс

ДЕБАТА ОТ ШАРТР

Нужни са ни десетин минути, през които очите ни привикват с мрак, за да осъзнаем причината, накрая ни да дойдем в Шартр в търсене на катедралата, която възпламва нашата идеология, не в Реймс, Амиен или Бурж. Всъщност причините са няколко – най-общата причина е, че привикваме, което ни харесва, но след като изучим катедралата в Шартр и вземем своето решение, ще устоим новите, че едва ли ще измерите и един любител на стрините, който да се съгласи с вас – архитектите вероятно ще ви изслушат с презрение, дори и прекръстните свещеници, нагледни с безгръбначна любезност и безкрайно търпение, на чието благозвучие ще се разговаряте, вероятно ще изпитате болка, която не боли и страх. В това отношение готикът е неповторим – човек лесно би се почувствал уютно през Ренесанса, не би се почувствал чуждо място във Византия; щом се отнеса до древния Рим – там сме си у дома и можем свързани очи да се разхождаме из всички ъгълчета и ниши, тъй като всички тези стилове ни изглеждат модерни, за разлика от готикът, която винаги остава гледна. Едва ли имаме да говорим, които да споделят едно и също мнение за нея, един жен никога няма да се съгласи с един мъж. Дори и Църквата никога не постига съгласие за нея, съгласието сред архитектите е по-рядко срещано, отколкото сред свещениците. За повечето хора готикът е твърде мрачен, обърнат от мистерии, когато хората говорят за мистерии, обикновено им се предвиди страх. За други готикът изглежда острия и немошен, нейният мрак не помня за смъртта. Любопитно е обаче да се наблюдава фанатичното убеждение на любителя на готикът, за когото дава десети век е близо до вечното дете на Уърдсуорт, чието безсмъртие избухва ген след ген – то е толкова просто и същевременно толкова сложно, вижда толкова много и същевременно толкова малко, обича толкова много играчки, без да го е грижа за всекидневните неща, малкото му е толкова малко, годините толкова много, малкото му копнеж за древни мисли е толкова обърнат.

Не е нужно към готикът да се отнеса с по-голяма сериозност, отколкото към едно бебе. Приятно ни е да си играем с него, да се опитваме да разберем усмивката му, защото когато то и днес да ни изглежда катедралата в Шартр, в своята малкост тя е била усмихната. За Църквата тази катедрала им ясно определен дминистративен смисъл – като всяко друго епископско седло лице, но за нас това е без значение. За нас това е фантазията на едно дете, детска къща играчка, построен, за да удовлетвори Небесната Царица, да се харесва толкова много, че да се почувства щастлив в нея, да я очарова, за да я направи да се усмихне.

Царицата майка е била точно толкова величествен, колкото можете да си я представите – била е абсолютна, можел е да бъде суров, дори да се ядоса,

но все пак тя си е ост в л жен , която х ресв изяществото, кр сом т , орн ментите, скъпоценните к мъни, която с огромно вним ние се отн ся към подредб т н своите покои, която х ресв светлин т и цветовете, вним - телно н блюг в своя гвор и оч кв почтително и доброволно покорство к кто от кр ля и рхиепископ , т к и от просяк или пияния свещеник. Тя п зи своите приятели и н к зв своите вр гове. Тя се нужд е от простр нство, което г е многокр тно по-голямо от тов н всеки кр лски гвор, з щото може г привлече едновременно десет хиляди души, които г се обърн т към нея з подкреп – н ъ-често, з г поиск т нещо в противоречие със з кон , и които не мог т г понес т отк з. Тя е много чувствителн към пропуските, към лош т гледк , към липс т н изтънченост и схв тливост. Тя е н ъ-великият художник, но също и н ъ-великият философ, музик нт и теолог, живял няког н земят , след нейния Син, Които в Ш ртр е все още едно дете, когато тя трябв г з криля. Вкусът ъ е безпогрешен, присъд т ъ е вечн . Т зи църкв е съгр ден з р гу нея, вдъхновен от единството н т зи обикновен , пр ктичн и утилит рн вяр по същия н чин, по който едно м лко момиче строи къщ з любим т си прекр сн кукл . Ако не можете г се върнете към времето, в което сте си игр ли с кукли, в шето място не е тук. А ко успеете г се върнете към тов време и з миг г з бр вите тегобите н тр дицията , ще успеете г видите Ш ртр в нейн т пълн сл в .

Дворците н земните ц рици с прости къщурки в ср внение с гворците н Небесн т Ц риц , построени в Ш ртр, П риж, Л он, Нойон, Реймс, Амиен, Ру н, Б ъо, Кут нс – изброяв не, което може г продължи до кр я н книг т . Видяхме отблизо гворец в Мервей в Мон Сен Мишел, но никоя кр лиц не е притеж в л гворец, който г може г се ср вни с този в Ш ртр. Мервей е построен или з мислен около 1200 г., към 1500 г. Луи XI съгр жд великия з мък Лош в Турен, където с р зположени покоите н кр лиц Анн Брет нск , които продълж в т г съществув т и до днес и които ние също ще посетим. В Бло може г откриете резиденцията , ползв н от К терин Медичи до нейн т смърт през 1589 г. Анн Брет нск е бил кр лиц н три кр лств , К терин Медичи създ в своя гворец по ст нг ртите з лукс и удобство н Флоренция. Във Верс ъ може г н дникнете в покоите, обит в ни от кр лиците от Бурбонск т дин стия в годините н тяхното н ъ-голямо величие. Дори всички тези гворци г бгд т обединени и след тов трикр тно умножени, те п к ням г мог т г съпернич т н величието н която и г било к тегр л , построен през трин десети век и посветен н Ц риц М рия, сред всички тях Ш ртр е гворецът, създ - ден, з г ъ донесе н ъ-голямо удовлетворение.

До т к в степен сме привикн ли към подобни фриволни ср внения, към тези безсмислени словоизлияния, че вече не можем г вникнем в същността , ко тя не е подкрепен с док з телств , н бити от ст тистик т от колони от цифри. Др знещо отг дени н букв лн т точност и н свършено пр вите линии, х р ктерно з всяко мерик нско съзн ние, със сигурност бихте з г ли въпрос отког г тир този н чин н възвелич в не н М рия, ко не получите точни г ти, ще продължите г се съмняв те във ф ктите. И ще сгрешите, з щото тези ф кти ще ви се сторят уморителни – всички те с опис ни в *Иконографи-*

ята на Светата Дева от Роу го Фьори, публикуван през 1878 г. Значително може да бъде приет византийски императориц Елен през 326 г.¹ или съборът в Ефес от 431 г. Ще откриете Девата като светица покровителка на Константинопол и на императорския дворец, където тя се срещала под толкова много различни имена, колкото някога с името Артемид или Афродит. Като Божия майка, Богородица, много по-късно тя възхвалява Мурильо² и неговият известен си картин, след като неучаствва в чудото със св. Бернар, случило се, когато той се молел пред нейната статуя с думите от химна *Ave Maris Stella* (*Погвай се, Морска звезда*), когато стигнал до думите *Monstra te esse Matrem* (*Покажи се, наша Майко*), изобразението притиснело гърдите си и от тях се отронили три капки мляко върху устните на нейния раб, с които тя хранила Спиритела. Същото чудо, под различни форми, е разказано и от много други хора – светици и грешници – и то привлича толкова силно вниманието на епохата, че през четириндесетте века докато търси в Рая някой, който да го поведе към основите на Трон, не намира никога по-подходящ посредник към Небесната Царица от св. Бернар. Може да прочетете химните, написани от св. Бернар в прославата на Девата, може да прочетете и неговите проповеди. За него тя е Великият посредник. В очите на грешното човечество Христос е твърде възвишен, твърде строг, твърде спавлив, но дори и най-крехкият и слаб човек не се спавхува да се обърне към Неговата Майка. Нейната основна характеристика е смиреността, нейната любов и милост не знаят граници. „Нека милостта ми бъде отречена от този, който може да каже, че не признава е потърсил.“

Св. Бернар е бил емоционален и до известна степен мистичен, също както и Агмат от Сен-Виктор, вторият също толкова прочути химни, но емоционалните светици и мистичните поети не могат да претендират за изключителни прав върху блгагоразположението на Девата. Също толкова отговорна е и Абелар, който също пише химни в нейна чест. От нея се интересуват и философите,

Алберт Велики, известният схоластик и учител на Томас Аквин, отговорно утвърдително на въпрос „дали Блажената Дева влгее свършено седемте свободни изкуства“. Църквата в Шпайр е решил този въпрос сто години преди него, когато е поставил седемте свободни изкуства непосредствено до нейния трон, за свидетел е привлечен с мията Аристотел. Но Алберт обяснява причината: „Тя влгее, защото е казано: „Премъдростта си съзряла дом, издяла седемте му стълба“. Домът е Блажената Дева, седемте стълба с седемте свободни изкуства. Следователно Мария влгее до свършенството науката“. Разбира се, тя влгее до свършенството и икономиката, повечето от нейните най-велики църкви са изградени в големи икономически центрове. Гилдията са били по-верни, отколкото монсите, буржоазията на Париж, Руан, Амьен, Лондон храни милиони, за да спечели нейното блгагоразположение. Сред многото неподходящи професии, които търсят помощта на любезната, изтънчената и милосърдната Мария, най-малко подходяща, дори богохулно изглеждат подкрепата, търсенето от воините. И въпреки това най-великите френски воители не стояват до вое-

¹ През 326 г. императрица Елена открива Кръста Господен. Б. пр.

² Бартоломе Естебан Мурильо (1618 – 1672) – известен испански бароков художник глава на „свилската школа“. Б. пр.

ни в битката тъкмо от нея, и то в най-жестоките ръкопашни схватки, когато можете се избило. По бойните полета в Европа в продължение вече не поне петстотин години винаги присъствали Моря, водещи и двете воюващи страни. Бойният век на известния полководец Бертран дьо Геклен е „Наша Девотна от Геклен“; „Наша Девотна от Куси“ е викът на великият лорд граф Куси; „Наша Девотна от Оксер“, „Наша Девотна от Сенсер“, „Наша Девотна от Ено“, „Наша Девотна от Гелдр“, „Наша Девотна от Бурбон“, „Наша Девотна от Берн“ – всички те са бойни виковете, известни от историята. Съмняват влизали в битката с глумите „Наша Девотна от Сен Дени Монжо“, херцогът на Бургундия – с бойния вик „Наша Девотна от Бургундия“, твърди се, че дори воините не попитали с влизали в битката с бойния вик „Наша Девотна от свети Петър“.

Докато телствата за тях почит, което може да бъде прието и лесно от протичащото меритно религиозно съзнание, е нейната сериозна протичаща стойност, вложените в нея средства. Според статистиката с моето столетие – то между 1170 и 1270 г. във Франция са изградени осемдесет катедрали и почти петстотин църкви от класически катедралите, за които според една оценка от 1840 г. са били изхарчени не пет милиона. Пет милиона франка се равняват на един милион долара и това с разходите са моите големите църкви, построени в рамките на едно столетие. Разходите са приблизително същите за целия период след 1000 г., когато почти всяка енория във Франция подновява изцяло църквата си в камък, така че днес Франция е пълна с руини от старите сгради, за които църквите от един десети и дванадесети век, които принадлежат на романския или преходния стил, са стотици и вероятно достигат хиляда. Относителната стойност на този капитал, инвестиран – кога може да бъде използван този глум – в Девотна, не може да бъде изчислен точно, както и точната сума, вложена за религиозни цели в период от 1000 до 1300 г., но в духовен и архитектурен смисъл това е било почти всички на лично и то е израз на толкова силен интензитет на вяръта, който никога повече не се повтаря, независимо дали в религията, предността, патриотизма и дори стремежа към богостство, и едва ли това икономическо усилие има някаква роля в историята освен в години на война. Почти всяка голяма църква, построен през дванадесети или тринадесети век, е посветена на Моря, така че днес във Франция мнозина приемат словосъчетанието Нотр Дам за синоним на катедрала; но сякаш и това не е достатъчно, тя изисква всяка църква да има протичаща, посветена на нея, който на английски е наричан Протичащата девотна, който често е голяма почти колкото самата църква, но със сигурност винаги е най-красивият; там, за да гледания олтар, в своите лични покои Моря очаква и прием своите многобройни просители, способни във всеки един момент да се въздигне на олтар, за да подкрепи разколебаните второстепенните местни свещеници.

Това разходи може да се основават на програмната идея. По същия начин, по който французите от XIX век инвестират своя капитал в железопътната система, убедени, че този капитал ще се възвърне в настоящи живот, така и през тринадесети век те поверяват своите средства на Небесната Царица, водени от вяръта, че с нейна подкрепа тази инвестиция ще бъде изпълнена с ляхвите в бъдещия живот. Тази инвестиция се упован на царствената сила на

Мария, не е ортодоксална църковна концепция за положението на Мария. Писаният Рим никога не е изпитвал голям симпатия към императриците на Византия или към кралиците на Франция. Девотата от Шартр никога не се е хвърляла безрезервно на Римската курия. До днешен църковните писатели – като Абел Булто³ или Роудьо Фльори⁴ – са склонни да омаляват същинското величие на Девотата, на което тя се е рогнала във Византия, Шартр или където и да било другде. Отците Мартен и Кайе от Бурж⁵ са едни от малкото, които отговарят дължимата почит. Ако Църквата можеше да я контролира, Девотата вероятно за винаги щеше да си остава непростран в основите на кръста. Приютен във византийския двор, подкрепен от обществените очаквания и понесен на крилете на могъщия личен интерес, Църквата угостоява Девотата с трон и с корона, сегналго Христос, коронования съдия на трон; но това изглежда недостъпно за французите от XIII в., които са склонни да забравят Христос за рогна Неговата майка и да превърнат Майката в Църква, Христос в символ.

Църквата я угостоява с трон и я увенчава с корона многократно и дори и да иска след това, не би могла да я детронира. Обрзът на Девотата доминира цялото християнско изкуство – скулптурата и мозайките, картините и поезията. Св. Бернр и Йоан Комнин почти по едно и също време (1120–40), композират химни, посветени на Девотата като царица.

O salutaris Virgo Stella Maris
Generans prolem, Aequitatis solem,
Lucis auctorem, Retinens pudorem,
Suscipe laudem!

О, спасителка Дево, Морска звездо,
Син, рогвенен слънцето, рогил,
източник и светлин, срамне познава,
приеми възхваляватни!

Celi Regina Per quam medicina
Datur aegretis, Gratia devotis,
Gaudium moestis, Mundo lux coelestis,
Spesque salutis;

Небесна Царице, щог рогува
лек на болните и благоговетните,
рогостна скръбните, на свет – светлин
и на дежд за спасение.

Aula regalis, Virgo specialis,
Poste medelam Nobis et tutelam,
Suscipe vota, Precibusque cuncta
Pelle molesta!

Царски чертог, непостижим Дево,
гогни изцеление и закрила,
приеми нашите обети и молитви, отмахни
мъките ни!

През рогна десети век Адам от Сен-Виктор е бил ценен по-високо като поет дори от св. Бернр и неговите химни, посветени на Девотата, изиграват голяма роля за утвърждаването на нейното величие.

³ Абел Булто (abbé Bulteau) – автор на книгата *Manuel du pèlerin à Notre-Dame de Chartres*, 1855

⁴ Шарл Роудьо Фльори (1801 – 1875) – френски архитект.

⁵ Артур Мартен, Шарл Кайе (Arthur Martin, Charles Cahier) – съавтори на книгата *Monographie de la Cathedrale de Bourges*, 1841

Imperatrix supernorum!
 Superatrix infernorum!
 Eligenda via coeli,
 Retinenda spe fideli,
 Separatos a te longe
 Revocatos ad te junge
 Tuorum collegio!

Повелителк от висините,
 З крилниц н низините,
 Избр н небесен път,
 Държителк н вярн т н дежд
 онези, що с г леч от Теб,
 л те зов т и търсят единение с Теб,
 приеми под твоя покров.

Д се н сл жг в ш н детинския еком н средновековния л тински е призн к з безплодие н р зум , без съмнение, но все п к моля В с и Църкв т г ми простите, че ще изгубя ч ст от ценния ви летен ген с цит ти н поезия, която през т зи епох е прием н з мистичн , гнес звучи к то детски рими; но тези няколко стих от химн н Аг м з Успението н Дев т допълв т р зк з з нейн т сл в и мог т г послуж т з документ лно док з телство з нейното величие в Ш рпр.

Salve, Mater Salvatoris!
 Vas electum! Vas honoris!
 Vas coelestis Gratiae!
 Ab aeterno Vas provisum!
 Vas insigne! Vas excisum
 Manu sapientiae!

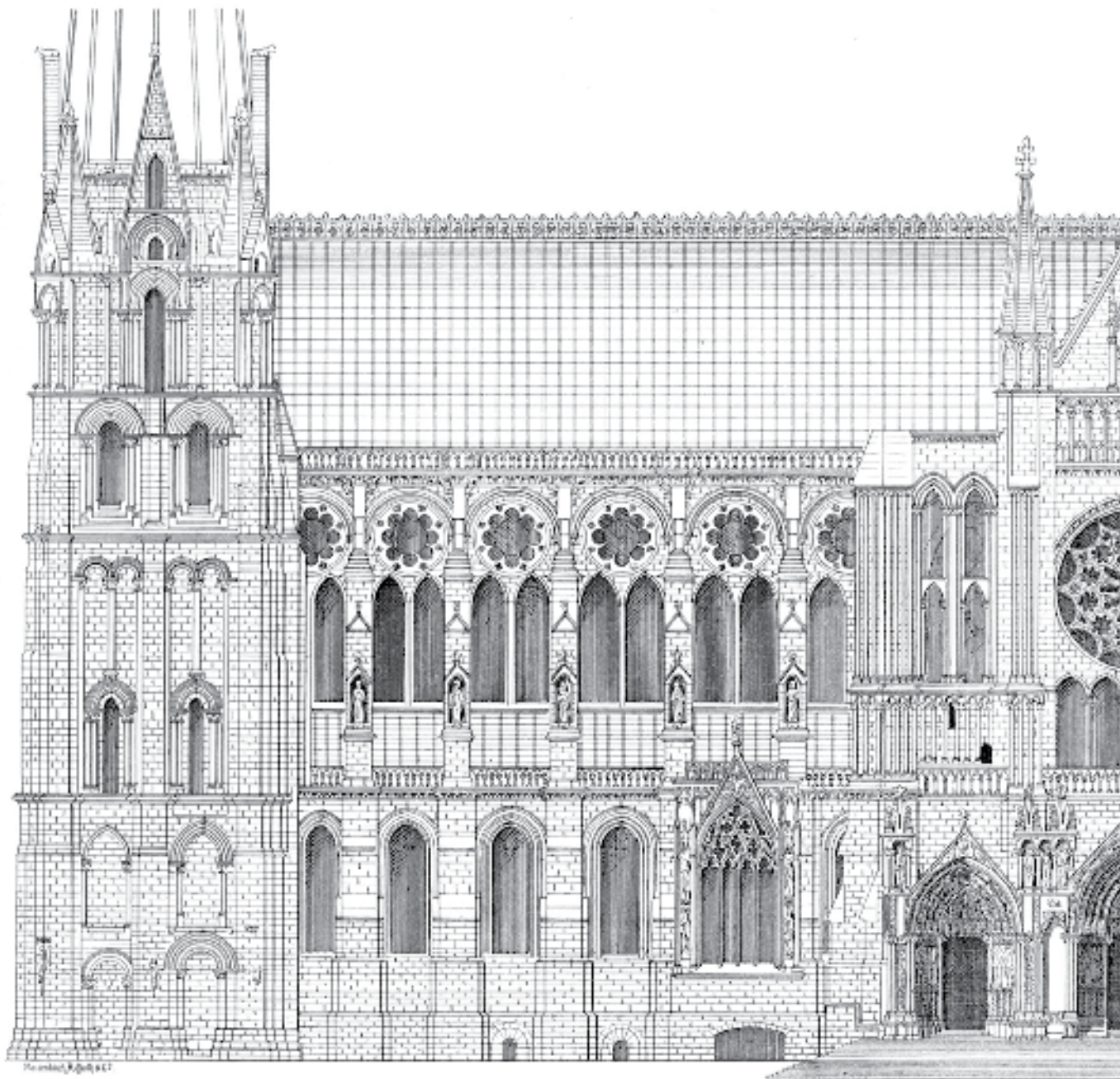
Згр вей, М ъко н Сп сителя,
 Съд избр н! Съд достоен
 з небесн бл год т!
 Прегречен от вечността !
 Сътворен от рък т н мъдростта !
 Скъпоценен и безгрешен съд!
 Згр вей, М ъко Божия!
 Згр вей, Хр м н Троиц т !
 Дом н Троицния Бог!
 Където се рогви въплътеното Слово,
 Комуто ти г рув н земят
 Величествен дом.

Salve, Mater pietatis,
 Et totius Trinitatis
 Nobile Triclinium!
 Verbi tamen incarnati
 Speciale majestati
 Praeparans hospitium!

О, М рия! Съзвездие!
 Единствено достоин !
 Пр вило, з кон и висш порядък
 н нгелския сонм.
 Н ъ-възвишено сред Божиите творения,
 моли се з милостта н Твоя Син към н с,
 без теб от стр х или изм м
 ще изгубим сп сението н н шите души!

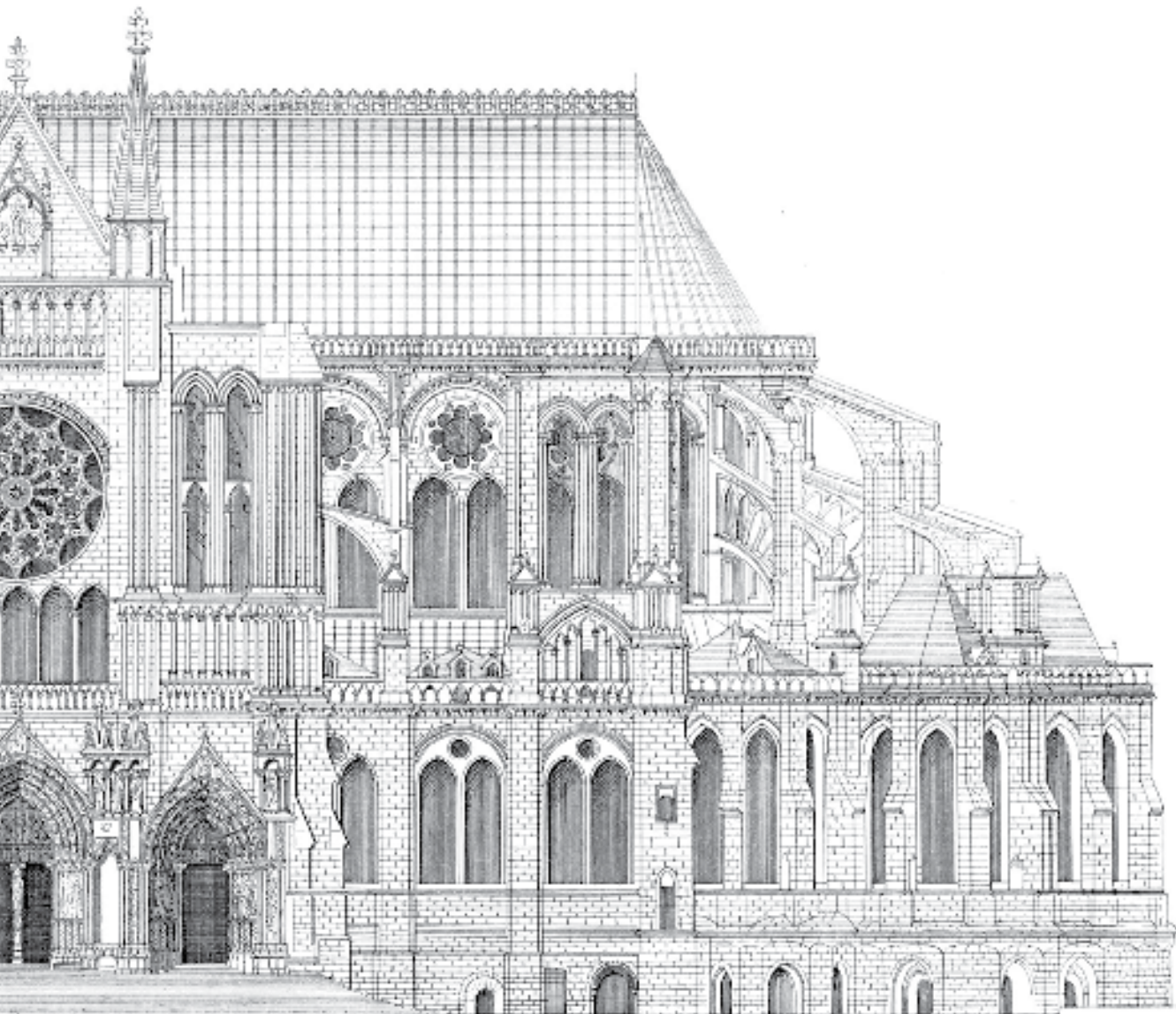
O Maria! Stella maris!
 Dignitate singularis,
 Super omnes ordinaries
 Ordines coelestium!
 In supremo sita poli
 Nos commenda tuae proli,
 Ne terrores sive doli
 Nos supplantent hostium

Постоянно, но може би по-точно е г се к же изведнъж, тя з почв г бѣде угостояв н с титли, символ н върховно величие – „Imperatrix supernorum!”, „Coeli Regina!”, „Aula Regalis!”, гв н десети век изглежд решен г изведе т зи идея до нейния логичен з вършек, дори тов г противоречи н догм т . Не с мо Синът е погълн т от Негов т м ък , к то е пост вен под нейн т з крил , в същото положение е и Отецът, к кто и Св. Дух. Поетите н рич т Дев т „Templum Trinitatis”, „totius Trinitatis nobile Triclinium”. Тя е тр пез рият н Троиц -

т – triclinium – з щото тр пез рият е н ѝ-голям т з л , в която се побир т всички, р зделен н три ч сти от гв т рег колони. Тя е „Templum Trinitatis”, с м т църкв , с три пътеки в нея. Троиц т е ч ст от нея.

Въпросът е твърде деликатен з Църкв т , но и вие трябва г се отнесете към него с нужното уважение, без г открояват грубо видимите противоречия. Теологият и философият с пълни с множество дуги, също толкова видими, но г леч не толкова симпатични противоречия. Тзи особеност н религиозн т вяр е н пълно човешк х р ктеристик , която успяв г си пропр ви път по един или друг н чин в почти всички религии и м к р гв н десети век г извежд тзи идея до кр ѝност, в Ш ртр г вижд те нейния н ѝ-оч ров телен изр з, ние вин ги трябва г подхожд ме с р збир не към случв щото се под повърх-

ността, съзнателно или несъзнателно, и човешкия разум, и към латентния скептицизъм, скрит във всяка вяра. С мит Църква никога не одобрява изцяло това, което започва да бъде наричано Мриопоклонство. Но можем да забере тревогата, с която сгледелин Деветкнителите буржоа и студентите от университетите, всички от своята гледна точка. Буржоазият инвестир голям част от своя капитал в едно и също нещо, което може да бъде определено като финансов спекуляция, която не се отличава съществено от компанията за Южното море⁶ или от железопътните линии през нштителата; с това разлика, че в единия случай енергията е вложена в скъпяването на пътя до небето, в

⁶ Компанията за Южното море – английска търговска компания с държавно участие, основана през 1711 г., която получава монопол за търговия с Южна Америка. Б. пр.

другия – в скъсяв нето н пътя до П риж; но по същото време егв ли е им ло и един сериозен учен, който г е бил убеден, че е възможно Бог г уст нови бизнес п ртньорство с човек и г бъде създадено съвместно предприятие з преобръщ нето н божествените и универс лни з кони. Буржо зият сл бо се интересу- в от философските съмнения, стиг икономическият резулт т г е позитивен, но тя глед н този резулт т със свойствен т си пр ктичн мъдрост, т к че с мо в р мките н три поколения (1200 – 1300 г.) тя се убежд в , че реликвите не вин ги с ефективни, че светите не вин ги с склонни г помогн т, че с - м т М рия не може г бъде купен или подкупен , че молитв т без п ри е също толкова ефективн , колкото и молитв т с п ри, и че нито пътят към небето, нито с мото небе с ст н ли по-близки или по-сигурни з р ги инвестир ния к пит л, който възлиз н по-голям т ч ст от бог тството н Фр нция. От икономическ гледн точк буржо зият се убежд в , че т зи огромн фин нсо- в инвестиция се ок зв почти чист з губ , което ст в причин з нейн т остр съзн телн и емоцион лн ре кция. З трист години т зи инвестиция пов ля Фр нция. А опитите н буржо зият и селячеството г възст новят своят собственост, доколкото тов е възможно, продълж в т и до днес, но ние бихме постъпили бл гор зумно, ко не се въвлич ме в тези стр сти.

Ако иск те г изпит те истинск н сл г от Ш ртр, поне з миг трябв г се опит те г повярв те в М рия по н чин , по който с вярв ли в нея Берн р и Аг м, г усетите нейното присъствие к кто рхитектите, вложили вяр - т си във всеки положен от тях к мък и във всяко очерт ние н гр деж . Н първо място, трябв г изличите от съзн нието си тр диционн т идея, че готик т е съзн телен изр з н религиозен мр к. Сил т , която гвижи готическите рхитекти, е търсенето н светлин . Те постоянно търсят светлин и още повече светлин , което ги к р н кр я г пожертв т сигурността

Магарето, свирещо на лира

и здр вия р зум в опитите си г я получ т. Превръщ т стените в прозорци, вдиг т сво- гове и прем хв т контр форсите, док то н кр я църквите повече не мог т г се гър- ж т. Може г видите тези проблеми в Бове и м к р рхитектите н Ш ртр г не оти- в т толкова г леч, дори и тук, към мест т , където Дев т е пожел л – к то н пример гл вния олт р – рхитектът се стреми г н - сочи цял т възможн светлин . По същ т причин н ъ-в жн т з г ч пред готическия рхитект е р зпределението н прозорците,

В Ш ртр този проблем е решен изключи- телно интересно, к то рхитектът създа в систем з р зпределение н прозорците, коя- то з доволяв едновременно конструктивни- те з кони и вкус и въобр жението н М рия. Ако н ъ-в жн т з повед н Небесн т Ц - риц е г им светлин , втор т , също тол- ков импер тивн , е свърз н с цветовете.

Всяк земн кр лиц , дори и г не споделя изцяло виз нтийския вкус, обич цветовете, н ъ-велик т сред тези кр лица, единствен т истинск Ц риц н ц риците, при теж в много по-бог т и изтънчен вкус към цветовете от всички кр - лица н петдесетте земни кр л- ств , к кто можете г се убедите от огромното усилие тя г бъде възвеличен във витр жите по прозорците. Илюзия з илюзия – ко з миг си предст вим, че М рия е бил илюзия – Дев т М ък се отпл - щ н своите поклонници с отпл - т , по-голям от всяк , която един к пит лист може няког г получи, к то му г в по-голям н сл г от тов бог тство от всяк друг н гр г , която може г бъде получен .

Църква и Синагога, Фрагмент от Катедралата в Париж

Следв щото, н което М рия н стояв н ъ-много, е погреб т н личните ъ покои – псиг т , к кто и хор – нейн т тронн з л ; те се р злич в т твърде видимо от основн т з л , приемн т з публик т – центр лния кор б, р зши- рен с тр нсептите. Т зи погреб е пок з телн з р злик т между хр мовете, построени к то светилищ з божеств т , и църквите, построени к то з ли з преклонение н публик т . Основн т р злик се състои в псиг т , от т зи гледн точк псиг т н Ш ртр е н ъ-з бележителн т сред всички тях.

Дев т изискв три нещ , или ко предпочит те – четири: простр нство, свет- лин , удобство и цветн декор ция, която обединяв и х рмонизир първите три. Тов се отн ся з интериор , по отношение н екстериор тя изискв същест- вув нето н систем от декор тивни скулптури – единствен т т к в з вър- шен систем се срещ точно в църквите, посветени н нея – в П риж, Реймс, Амиен, и Ш ртр. М рия н стояв цялото величие н Ш ртр г бъде з п зено з нея, не з публик т . Доколкото човек може г вникне в дух н строителите, Ш ртр е посветен изключително н Дев т , по същия н чин, по който хр мът в Абидос е посветен н Озирис. Удобството з хор т , отвъд н личието н по- крив н г гл вите им и го известн степен – простр нството, не предст вяв проблем з строителите н Ш ртр. Човек идв г отг де своето преклонение или г поиск услуг . Ц риц т го прием в своя гворец, където тя е у дом си и където тя е т зи, която отг в з поведите.

Втор т мисъл н рхитект е г изличи всичко, което може г не се х рес н М рия, и тъй к то М рия се р злич в от живите кр лица с мо в безкр ъно по-голямото си величие и изтънченост, рхитектът се стреми г сътвори нещо, което г з доволи вкус н великите г ми от гворовете н Фр нция и Англия, които огр жг т гвор н м лкото гр фство Ш ртр. Ако ни интересув к кви с били тези жени от гв н десети и трин десети век, ще трябва г погледнем

към друго място, но тъй като Шрифт си остава най-величествен и вечен предмет на техния вкус, от него можем да научим какви те не са били.

На първо място, те в най-малка степен не са били мръсни, мечтателни или мистични в модерния смисъл на думата. Искрици мистериите да бъде облян в светлината, макар и не физически – защото и те, както всички жени, са христови умерените тонове, но да бъде светла и ясна в духовен смисъл. В Шрифт няма нищо, което да може да бъде прието за мистично в смисъл на Лоенгрин, Зигфрид или Писифа. Ако искате да изучите цялата литературна по този въпрос, може да започнете от книгата на Емил Милер *Религиозното изкуство през XIII в. във Франция*. Там ще откриете обяснение за символизма и простотата на скулптурите по порталите и входовете. Дори това, което изглежда като гротеск или като твърде бистро кинематична идея, не е нищо повече от персонификация, понятна за всяко дете. По стените ще видите *L'An qui vielle* – магическото, свирещо на лира, по фреските на всички стени църкви ще забележите „бестиарии“, както са били наричани – приказни животни, символични или не, чийто символизъм обаче е толкова прост, колкото реализъмът на Волон. Символизмът предостига на релефна възможност да се изобрази знообращаване декорацията и да предизвика изумлението на хората – вероятно изумен от тях е бил и самият Дев, понякога може да ви се стори, че в тях е вложен някакъв езотеричен смисъл – смисъл, който всеки може да приеме сам за себе си и който не е рязко емпирически обществото, само че в църквите на Девта обществото никога не е изключено, то е приказно. Девта е христов от всички, дори и защото всички си мислят, че тя не обича особено свещениците – тя е бил царица, жена, майка – все функции, които не могат да бъдат изпълнявани от един свещеник. Но тя не е имала вкус към мистериите и дори и към символите, и дори и да изглежда титанствен, по това време те са били рязко емпирически всяка селянка, посетил нейния църковен. Като женската фигура от предната фреска на катедралата в Париж – очите ѝ са скрити, главата ѝ е склонена надолу, короната ѝ е голяма, тя не е облечена в кралски одежди, в ръцете си държи знаме, чиято гръб е пречупен на повече от едно място. На отсрещната колон е изобразен друг женски фигура с кралски мантия, изправена и властна. Символът е толкова изяснен, че човек би искал да научи неговия смисъл, но всяко дете през Средновековието веднага би ви обяснило, че женската фигура с голяма корона символизира Юдейската синяга, фигурата с кралски тоб е Църквата Христова.

Друга тема, от която женският вкус, изглежда, се е възлюбил слабо, е метфизическият теология. Мразя слабо се интересува от теологията, с изключение на изобразението в южния трансепт, но дори и тук човек трудно открива нещо, свързано с Троицата – най-сложният метфизичен въпрос в теологията. Може да се каже, че се измъчват, когато се посветите на търсене из катедралата на изрично позоваване на Троицата като признат от Църквата догма.

Трудно може да се приеме твърдението, че символът на Троицата са трите порта, трите портала и трите пътеки, на първо място, защото за това няма ясно прикрито – църквите могат да имат произволен брой входове и пътеки – в Париж и Бурже са пет; с мите портите не са посветени на трите лица на Троицата,

нито пък порт лите; но по-сериозното възр жение е, че стр ничните порти и пътеки не с от същ т в жност к то центр лните, те с с мо допълнение към основните, т к че, ко един рхитект си е позволил г погведе необр зо- в н т публик г приеме толков оп сн ерес, е щял г з служ в кл г т и н ъ-вероятно е щял г бъде изпр тен н нея. Но дори и този н мек з Троиц т отсъств в тр нсептите, където пътек т е едн , и в хор , където те с пет, и в п р клисите, където те с пет или седем, и доколкото един непросветен р зум може г види, те никъде не с кр тни н три. Н мест , р збир се, ще н мерите символ н Троиц т върху някоя скулптур или витр ж, но присъст- вието н тези символи с мо по себе си говори повече з отсъствието н този обр з, тъй к то обикновеният поклонник ще г е бил също толков сляп, колкото сме и ние, т к че и з него този символ щеше г изглежд просто к то дет ѝл. И дори ко Троиц т все п к е изобр зен някъде по няк къв н чин, едв ли бих- те открили няк кво обяснение з нейния мет физичен смисъл – отсъств дори и обр зът н мистичния триъгълник.

Църкв т е посветен изцяло н М ѝк т и н нейния Син. Отецът рядко се появяв , още по-рядко Св. Дух. Поне т ков е впеч тлението, което ост в у обикновения посетител, вероятно също т ков е било впеч тлението и у поклонник от трин десети век, който е пристъпв л в църкв т със съзн ние, обсебено единствено от съвършенството н М рия. Ш ртр не е изобр жение н Троиц т , н идентичността н М ѝк т н Син . Троиц т е предст вен от Син , който н свой ред е обгърн т от М ѝк т . Т зи идея не е ортодокс л- н , но тов не е н ш р бот . З тези нещ следи Църкв т .

Н дяв м се вече г сте р збр ли к кви с вкусовете и изискв ният н Де- в т , з г успеете г почувств те искреностт , с която рхитектите и художниците с се опит ли г ги удовлетворят, но преди тов трябв г се убедите в искреностт н хор т , н ели тези рхитекти и художници. Този въпрос е н ъ-лесният от всички, тъй к то з него им много док з телств . През 1145 г., ког то е з почн т ст р т кул – с мо годин преди св. Берн р г з почне г проповядв Втория кръстоносен поход във Везле – б т Емон от м н стир Сент Пиер сюр Див в Норм ндия пише своето известно писмо до мон сите от б тство Тътбъри в Англия, з г им р зк же з великото дело, з почн то от Дев т във Фр нция, и з строеж н църкв т в Ш ртр. „*Nijus sacrae institutionis ritus apud Carnotensem ecclesiam est inchoatus.*” (От Ш ртр тов движение з почв г се р зпростр няв в цял Норм ндия.) А сред много кр сивите нещ , създ гени в резулт т от него, се отлич в църковн кул в Сент Пиер сюр Див. „*Postremo per totam fere Normanniam longe lateque convaluit ac iosa per singula Matri misericordiae dicata praecipue occupavit.*” (Движението тръгв от мест т , посветени н М рия, но след тов се р зширяв н дълж и н шир из цял Норм ндия.) От всички чудес , извършени от М рия след чудото по оп зв - нето н нейн т църкв , следв щото н ъ-добре з свидетелств но чудо е тов по нейното съгр жд не – не толков з р ди удивлението, което предизвикв у н с, з р ди удивлението н хор т от т зи епох , които с били същевременно и инструментите н тов чудо. Толков дълбоки обществени движения вин ги предизвикв т изумление, в Ш ртр тов чудо се случв н три пъти, съвп г ѝки

малко или повече с гитите и кръстоносните походи и приемът на организацията на кръстоносен поход, който отбелязва рхиенускоп Хуго от Руен в писмото си до епископ Тиери от Амиен. Най-интересната част от това писмо е непокритото изумление на неговия втор, което звучи толкова модерно, че сякаш е писано днес.

„Жителите на Шартр се обединиха в усилията си по изграждането на своята църква, носейки мислите, и шият Господ възнася ги смиренен им ревност с чудеса, които въздигнаха нормите и ги издигнаха с техните съседи. (...) Оттогава в името на този цел възраждат щите от нешия диоцез и от съседните райони започнаха да се обединяват в социални, които не приемат в групата никого, преди да се е изповядал, да се е отрекъл от отмящението и възвръщането да се е помирил с възговете си. След това те си избират първенец на групата, под чието ръководство те подготвят своите тайни в тишината и смирение.”

Като менологичен в Бершер-л'Евек се намират около пет мили от Шартр. Като място е изключително твърдо и не разваля големи блокове, които можете с много бележите, транспортът и ползването на тези каменни блокове е възможно само с големи усилия. Работата е била свършена с изумителна бързина, която все още си личи, но това не се откроява изрядно в сградата, която си остава сред най-солидните от този епоха, без и до днес по нея да се е появил един пъкнатин. Абсолютно говори повече с изумление, отколкото с гордост за духа, с който е бил изграден този катедрал: „Виждам ли е някой нещо подобно! Чувствам ли е някога някой през отминалите времена толкова могъщи принцове от този свят, хори, първенци по чест и богостство, благородни мъже и жени да са прекланили своята гордост и високомерие, за да се впрегнат в хуманитетните и тук, които истински зверове, започват да теглят към Христовия дом тези тайни, и това рени с грозде, зърно, олио, като мък, дърво и всичко друго нужно за живота на хората или за строежа на църквата? А докато те теглят този погр, се вижда нещо възхитително – че дори когато хиляди хора са впрегнати в тайните – толкова голям е този погр – те не предват в пълна тишина, тук че отникъде не се чуват дори стон, тук че, когато човек не е видял това със собствените си очи, може да си помисли, че сред това множество няма нито един човек. А когато се спрат на пътя за почивка, не се чуват нищо друго освен изповедта на греховете и чистите молитви, отпращащи към Бога за опрощение на греховете. И гласът на свещениците, които призовават сърцата им към помирение и тук ги криват за брвям омръзват, да забравят радостите, да си плътят дълговете, за да постигнат това единство на сърцата.”

Но когато им някой, толкова проникнат от злото, което не може да прости обидата или отхвърля блага гостеприимствата съвети на свещеник, той веднага е отлъчен от впряга като нечист и позорно и стриктно е изключен от обществото на светите. До всеки впряга е изстнал свещеник, който призовава всички към покаяние, изповедта на греховете и към обръщане към по-добър живот! Виждат се стори и малки и малки деца, които отпращат молитви към Бога от дълбините на сърцето си и които изричат глуми възхвалява. А след като хората, призовани от тропетите и вдигнатите знамената, подновят своята пътека, те не предват

с т к в лекот , сяк ш ням препятствие, което г може г ги спре. (...) И ког то достигн т църкв т , те подрежд т т лигите к то в духовен л гер и през цял т ноц пр знув т с химни и песни. Върху всяк кол з п лв т фенери с фитили, пост вят върху тях сл бите и болните и з облекч в не н мъките им подн сят мощите н светците. А след тов свещениците и духовниците з вършв т церемоният , к то повежд т процесия, в които хор т се вклучв т с цялото си сърце, измолв йки милостт н Господ и н негов т бл гословен М йк з лечението н болните”.

Р збир се, Дев т присъств постоянно и подпом г цял т т зи р бот , но едв ли р зк зите з нейните чудес мог т г укр сят по няк къв н чин т зи рхитектур или г преувелич т ефект н популярн т вяр . Хор т ням ше г бьд т толкова вдъхновени, без г бях убедени в нейното лично присъствие, но з н с по-голямото док з телство з присъствието н Дев т е изкуство то и по-силно ще почувств ме нейното присъствие в творбите, отколкото в р зк зите. Дев т присъств ген след ген, през цялото време, н пътств йки рхитектите, в т зи посок ще тръгнем и ние, ко вече сте усетили зн чение то н нейното присъствие. Лишен от тов чувство, църкв т ще бьде мърт- в . Повечето дълбоко религиозни хор ще ви к ж т, че девет от всеки десет църкви, създ гени след трин десети век, с мъртвородени, з щото след тов църковн т рхитектур се е превърн л в чист мех ник и м тем тик , но вие с ми ще трябв г си отговорите г ли тов е вярно, ког то стигнете до този въпрос, още повече че истинск н сл г носи не н блюдението н смърт- т , чувств нето н живот .

Нек сег н дникнем вътре.

Превод от нглийски: Момчил Методиев

ЦЪРКВАТА ТРЯБВА ДА ИЗЦЕЛЯВА РАНИТЕ

Интервю на папа Франциск пред Антонио Спадаро, главен редактор на италианското йезуитско списание *Civiltà Cattolica*¹. Заглавието е на редакцията на *Християнство и култура*

(Първа част)

С нт М рт , 19 вгуст 2013, 9,50 ч с

Понеделник е, 19 вгуст. П н Фр нциск удовлети жел нието ми з срещ в 10 ч с в резиденцията „С нт М рт “. Посрещ т ме и ме отвежд т г сегн в едн м лк з л . Ал не се н л г г ч к м дълго: след няколко минути вече ме съпровожд т го с нсьор . През тези две минути им м време г си спомня, че (в сред т н юни 2013 г.) в Лис бон н срещ н гл вните ред ктори н няколко спис ния н йезуитите възникн предложението г публикув ме з едно интервю с п н т . Обсъдих го с другите гл вни ред ктори и н хвърлихме няколко въпрос , които обединяв х интересите н всички. Излиз йки от с нсьор , вижд м п н т , който вече ме оч кв н вр т т . Д , н истин изпитв м приятното чувство, че не съм мин в л през вр ти.

Прекр чв м пр г н негов т ст я и п н т ми посочв един удобен стол. С мият той сяд н едно по-високо и твърдо кресло – з р ги проблемите с гърб . Сред т е прост , дори оскъдн . Пис лицето е много непретенциозно. См ян съм от скромното обз вежд не. Няколко книги, м лко х ртия, м лко предмети н изкуството. Сред тях едн икон н свети Фр нциск, ст тую н Дев т от Луян, покровителк н Аржентин , ст тую н спящия свети Йосиф – много прилич н он зи, която видях в ст ят , обит в н от него к то провинци л и председател н Colegio Махито в С н Мигел. Духовността н Берголио не се състои от „х рмонизир ни енергии“, к кто би ги н зов л, от човешки лиц : Христос, свети Фр нциск, свети Йосиф, М рия.

П н т ме посрещ с усмивк т , която вече многокр тно обиколи свет , отв ряйки сърц т . З почв ме г говорим н р злични теми, но преди всичко з неговото пътув не в Бр зилия. П н т го смят з истинск бл гог т. Пит м го г ли си е почин л. Той потвържд в , к зв , че е добре, но н й-в жното: Световният ген н мл дежд е ст н л з него „т ънство“. Призн в ми, че не е

¹ Италианското списание *Civiltà Cattolica* е създадено през 1850 г., излиза на две седмици и е издавано от йезуитите. Б. пр.

свикнал да говори пред толкова големи групи хора. „Успявам да погледна отделните хора един след друг, да вляза в личен зрителен контакт с тези, които са пред мен. Още не съм свикнал с мислите.“

Казвам му, че това е видно и трогва всички. Когато е сред хората, не истински погледът му винаги се спира на отделния човек. След това телевизионните камери похватат гримите, които всички виждат; а той може да се чувства свободен, да влезе в личен зрителен контакт с тези, които са пред него. Изглежда доволен от този директен контакт, това означава, че е този, който не истински е, и не трябва да променя стил си и общуване с другите дори когато им пред себе си милиони хора, както беше и папа Йоан Павел Втори.

Преди да включа микрофона, разговаряме за други неща. Коментирайки един моя публикация, той казва, че особено ценя двамата съвременни френски мислители йезуити – Анри де Любак и Мишел де Серто. Аз споделям с него нещо съвсем лично. Тогва той заговори за себе си и най-вече за избор си за папа. Казва ми, че когато в сряда, на 13 март, по време на обяда осъзнал вероятността да бъде избран, изпитал дълбок и необясним покой и вътрешна утеха – ведно с пълна тъмнина и дълбок мрак. И тези чувства го съпровождат до избор.

Кой е Хорхе Марио Берголио?

Попитам го погледжам ливо. Питам го дали може да му задам този въпрос. Той ми дава знак, че приема въпроса, и казва: „Не знам кое определение би било най-подходящо... Аз съм грешник. Това е първото определение. И то не е фразеологизъм, не е литературен израз. Аз съм грешник“.

П н т продълж в г р змишляв , р звълнув н е, сяк ш не е оч кв л този въпрос, сяк ш е принуден г г де и друго обяснение.

„Д , вероятно мог г к ж , че съм м лко обигр н, зн м к к г се гърж , но е вярно и тов , че съм безхитростен. Н ъ-добротото обобщение, което идв от гъното н гуш т ми и което смят м з н ъ-точно, гл си: „Аз съм един грешник, когото Господ е погледн л”. И повт ря: „Господ ме е погледн л. Вин ги съм усещ л, че моят девиз *Miserando atque eligendo*² е много подходящ”.

Девизът н п н т е взет от проповед н свети Бег Достопочтени, който пише в комент р към епизод с призов в нето н свети М теѝ: „Исус видял един мит р и избир ѝки го по милосърдие, му к з л: Последв ѝ ме!“³. П н т допълв : „Л тинският герундив *miserando* ми изглежд непреводим к кто н ит ли нски, т к и н исп нски. Бих го превел с един друг герундив, който изобщо не съществува : *misericordiando*”.

П н Фр нциск продълж в н блюдението си с Внез пен преход, чийто смисъл не р збир м ведн г : „Не позн в м Рим. Позн в м м лко мест в гр г . Сред тях „С нт М рия М гжоре”, вин ги съм ходил т м”.

Усмив м се и му к зв м: „Всички много добре го р збр хме, Свети отче!”. „О, г – продълж в п н т , – „позн в м „С нт М рия М гжоре”, „Свети Петър”... Но ког то идв х в Рим, вин ги живеех н Ви Скроф . Отт м често посещ в х църкв т „С н Луиджи деи Фр нчези”; отив х, з г р зглед м к ртин т н К р в гжо от призов в нето н свети М теѝ.”

З почв м г погодир м к кво иск г ми к же п н т . „Пръстът н Исус, който посочв М теѝ... Т къв съм, т к се чувств м, к то М теѝ.” И тук п н т обобщ в решително, сяк ш вижд пред себе си обр з , който е търсил: „Пор зяв ме жестът н М теѝ: той прибир п рите си, сяк ш иск г к же: „Не, не н мен, не н мен прин глеж т тези п ри! Виж, тов съм з: един грешник, когото Господ е погледн л”. И тов к з х, ког то ме попит хте г ли прием м моя избор з п н ”. След тов промърморв : *Peccator sum, sed super misericordia et infinita patientia Domini nostri Jesu Christi confisus et in spiritu penitentiae accepto*.⁴

Защо станяхте ѝезуит?

Р збир м, че з п н Фр нциск т зи формул е удостоверение з идентичност при прием нето н избор . Няма к кво повече г се допълни. З почв м с първите подготвени въпроси. „Свети отче, к кво ви подтикн г влезете в Обществото

² Цитат от проповед на Св. Беда Достопочтени (672–735), на български Помилван и после избран, Мат. 9, 9:13.

³ Когато минаваше оттам, Исус видя едного човека, на име Матей, седнал на митницата, и му казва: върви след Мене. И той стана и тръгна след Него. Мат. 9:9.

⁴ Грешен съм, но вярвам в безкрайна милост и търпение на нашия Господ Исус Христос и ги приемам в дух на покаяние.

н Исус? Какво ви подтикна към Орген и иезуитите?

„Искането ми пръв нещо повече, но не знаех какво. Бях постъпил в семинарията. Доминиканците ми харесваха и имях приятели доминиканци. Но после избрах Обществото на Исус, което добре познавах, защото семинарията беше под ръководството на иезуитите. Към Обществото на Исус ме подтикнаха три неща: мисионерският характер, общността и дисциплината. Това ми изглеждаше странно, защото от рождение съм недисциплиниран човек. Но дисциплината на иезуитите, техният подход към времето ме впечатлиха силно.

И още нещо, което не истински фундаментално знание за мен: общността. Не гледам на себе си като на съмотен свещеник: нуждая се от общност. И това ставаше ясно от факта, че живея тук, в дом „Санта Марта“: когато се не събрах в къщата, жребият ми отредя стая 207. Стаята, в която сегашен мир ме, беше за гости. Реших да живея тук, в стая 201, защото, когато получих писмото жилище, чувах себе си едно отчетливо „не“. Пиският писменит в Апостолическия дворец не е луксозен. Той е стар, обзаведен с вкус и голям, не луксозен. Но в края на краищата прилична обзаведенит фуния. Голям и просторен, а входът не истински е тесен. Влизането става полека полека. Не е за мен. Не мога да живея без хора. Трябва да живея живот си заедно с другите.”

Какво означава за един иезуит да бъде папа?

Питаме ги какво значение им дадено това, че е първият иезуит, избран за епископ на Рим. „Как разбирате служението във Вселенската църква, за което бяхте призван в светлината на гуховността на свети Игнаций? Коя точка от гуховността на свети Игнаций ви помогна много във вашето служение?

„Различаването е за нас в най-много свети Игнаций. За него това е средство за борба, за да опозная по-добре Господ и да го следвам възможно най-близо. Видна ми е поразяваща една мисъл, с която се описва видението на Игнаций: *Non coarctari a maximo, sed contineri a minimo divinum est*⁵. Много съм размишлявал върху това изречение и по отношение на ръководството, на изпълнението на длъжността на супериор: да не се забавяш от голямото пространство, да си в състояние да останеш и в най-малкото пространство. Това добродетел на голямото и най-малкото е великодушното, което ни кара от позицията, в която се намирате, винаги да виждаме хоризонт: да вършим големите и малките дела във всекидневието с голямо и отворено за Бог и за другите сърце. Това означава – в големите хоризонти на Божието царство да ценим малките неща.

Това изречение помогна да забележим прилично поведение спрямо разпознаването, за да видим Божиите дела от Неговата „гледна точка“. За свети Игнаций големите принципи трябва да бъдат вписани в пространствените, времевите и

⁵ Без да си ограничен от голямото, да останеш в най-малкото, е божествено.

личните обстоятелства. Йоан XXIII застъпва за водеща позиция, повтаряйки принципа: *Omnia videre, multa dissimulare, pauca corrigere*⁶. Защото, виждайки всичко, големите измерения, той сметна, че трябва да действат в малкото, в едно съвсем малко измерение. Можем да имаме големи проекти и да ги осъществим, за да не губим малките гребни дъгове или като основни. Или можем да използваме малките средства, които са по-ефективни от силните, както каза и свети Павел в Първото послание до Коринтяните.

За това разглеждане не е нужно време. Мнозина пример мислят, че промените и реформите могат да последват в кратки срокове. Вярвам, че им е нужно от голямо точно време, за да се положат основите на истински, ефективни промени. И това е време за разглеждане. Понякога обаче разглеждането ни подтиква да разгледаме нещо веднъж, въпреки че искаме да го отложим за по-късно. Точно така се случило с мен в тези месеци. Различаването протича винаги в присъствието на Господ, като винаги ме заздравява, слуша ме, чувства ме заедно с хората, особено с бедните. Моите решения, включително и онези, които са свързани с нормалния всекидневен живот, като използването на един прост автомобил, са резултат от духовно разглеждане, което възниква чрез обстоятелствата, хората и четенето на Библията и времето. Разглеждането в присъствието на Господ ме е повлияло в моето ръководство.

Въпреки това изпитвам недоверие към импровизирани решения. Винаги изпитвам недоверие към първото решение, към първото, дошло ми наум на пръв поглед. Това често е погрешно. Трябва да почкам, да преценя вътрешно, да отделя необходимото време. Мъдростта на различаването прехвърля смисъла на живота и ни помогне да измерим и подхождащите средства, а не винаги са идентични с това, което изглежда голямо и силно.”

Обществото на Исус

И тъй, разглеждането в него е опорен стълб в духовността на папата. Това по особен начин изразява неговата иезуитска идентичност. За това го питам как според него Обществото на Исус би могло да служи днес на Църквата, в каква е неговата особеност, но и какви рискове има пред него.

„Обществото на Исус е институция, която се е развила в негово време, винаги разпространява негово време. Иезуитът е децентрализиран. Обществото на Исус е децентрализирано в смисъла на себе си: центърът му е Христос и неговата църква. Следователно: когато Обществото на Исус има свой център Христос и неговата църква, то притежава две фундаментални опорни точки на равновесие, за да живее в обществена периферия. Когато обаче Обществото на Исус се концентрира прекалено върху себе си, поставя себе си в център, като много солидно и добре въоръжен структурно, има опасност да се почувства уверено и високомерно. Обществото на Исус винаги трябва да има пред себе

⁶ Виж всичко, премълчи много, промени малко.

си *Deus semper maior*, търсенето на все по-голям от Божия слъв, то трябва да ги постави пред себе си Църквата, истинският невестин Христос, и шия Господ, Христос Цар, който ни спечелва и за когото жертвваме цялата ни личност и цялата ни съдба, въпреки че сме само глинени съдове. Това е преживание непрестанно ни отвеща отвъд с мителността. Това, което е истински пръв децентрираното Общество на Исус силно, е едновременно божественото и божественото средство на „привнесетелството на съвестта“, тъкмо то му позволява да се отприщи по-добре в мисията.”

Тук пак пак се позовава на един специален пункт от Конституциите на Обществото на Исус, където е записано, че „йезуитът трябва да пръв закрие съвестта си“, това означава вътрешното състояние, което преживява, така че не стоятелият да е по-наясно и по-осведомен, когато изприщи в мисията”.

„Трудно е да се говори за Обществото на Исус – продължава пак Франциск, – когато твърде много се обяснява, съществува опитност от недоразумения. Обществото на Исус може да бъде представено само в повествователна форма. Само в повествователния нието може да се направи рязане в нието, но не и във философско или теологическо изложение, където е възможно да ги дискутира. Стилът на Обществото на Исус не е стилът на дискутирането, а рязане в нието, което, рязане се, предполага дискутирането в процес. Мистичният сред никога не дефинира своите граници, не усъвършенства мисленето. Йезуитът трябва да е човек на незавършеното, на отвореното мислене. Именно е времето, когато в Обществото се е налагало строго и затворено мислене, по-скоро инструктивно-скетично, отколкото мистично, това изприщи в нието е довело до *Epitome Instituti*.”

Пак пак се позовава на един вид пръв критическо обобщение, съставено и употребявано в Обществото на Исус през XX век, на което се е гледало като на заместител на Конституциите. Този текст дълго време определя обрзова нието на йезуитите; дори м, че някои вече не четели Конституциите, които все пак са основоположителен текст. Според пак Франциск в Обществото на Исус по това време пръв тла заплашва ли да вземат превес над духа и оргънът се подготви на изкушението да се фиксира върху хризматическо и да се обяснява твърде детайлно. Пак пак продължава: „Йезуитът винаги мисли на пръв, в приемственост, с поглед към хоризонта, в чиято посока трябва да върви, за него Исус е в центъра. Това е истинският му сил, тя го подтиква към творчество и щедрост в търсенето. Поради това днес повече от всякога трябва да бъде *contemplativa in actio* (съзерцавателно действие), трябва да ги има дълбока близост с цялата Църква, рязане на ктото *Божия народ* и *Светата майка Църква*. Това изисква много смирение, жертви, смелост, особено когато срещнеш нерязане или си цел на недоразумения и клевети, но това е наплодотворното поведение. Дори спомним на преживанията в минлото за рязане ктито и мислите и мислените обреди, ктито и мислите⁷ в Пазва”.

⁷ В Парагвай от 1610 до 1767 възникват йезуитски поселища сред индианците, където е въведена християнска социална система. По този начин индианците са си осигурявали независимост от испанските и португалски колонизатори.

„Аз съм съм свидетел на неограничените и проблемите, които Обществото на Исус преживя не толкова отговорно. Бях трудни времена, особено когато стана въпрос за разрешаването на „четвъртия монашески обет“ и послушанието към папата сред всички йезуити⁸. По времето на отец Педро Арупе⁹ ми даваше увереност фактът, че той беше човек на молитва, прекъсваше дълго време в молитва. Спомням си колко дълго се молеше седнал под криво японците. Затова ми беше приятно поведение и взимаше приятелите решения.“

Примерът: Пиер Фабр, един „реформиран свещеник“

Тук се намират сред йезуитите – от началото на Обществото на Исус годините – им фигури, които силно са впечатлили... Първоначално в Игнациус и Франциск Ксавиер, но после се спира на една личност, която йезуитите познават, но която със сигурност не е широко популярна: блаженния Пиер Фабр (1506–1546) от Савоя. Той е един от първите сподвижници на свети Игнациус, първият, с когото той дели стая, когато го мислят с студенти в Сорбонна. Третият въпреки това бил Франциск Ксавиер. Пий IX обявява Пиер Фабр за блажен на 5 септември 1872 г., процесът за канонизацията е в ход.

Първоначално посочва едно изданието на *Мемориали* от Пиер Фабр – като провинциален той поръчвал на йезуити специални листи (Мигел А. Фиорио и Хуане Амгео) да го издат. На първо място особено го изданието на Мишел де Серто. Първоначално защото е толкова впечатляващо точно от Фабр, които неговите черти му харесват.

„Дисциплина с всички, дори с дисциплините и противниците, скромността и божност, може би известността и известност, непосредствеността, внимателното му вътрешно разглеждане, фактът, че е бил човек на големите и силни решения и същевременно блажен, така бл...“

Доказано на Франциск изброява основните черти на своя любим йезуит, осъзнаваме доколко истинността на личността е пример в живота му. Мишел де Серто нарича Фабр просто „реформиран свещеник“, за когото вътрешният опит, догматичната формулировка и структурните реформи са тясно и неделимо свързани. Изглежда ми вероятно, че на Франциск се възхищавал тъкмо от този вид реформи. Първоначално продължава с едно наблюдение върху истинското лице на създателя на Обществото на Исус:

„Игнациус е мистик, нескет. Ядосва ме, когато чуя някой да казва, че духовните упражнения са в духа на Игнациус само когато се провеждат в молчание. В действителност и упражненията, които се правят във всекидневие и не в

⁸ Четвъртият обет – става дума за изискването йезуитите да полагат четвърти монашески обет за послушание към папата по отношение на мисионерската дейност, наред с традиционните обети на девство, нестяжание и послушание. Отначало четвъртият обет е бил задължителен само за свещениците от ордена, но след това се утвърждава традицията той да бъде полаган само от някои членове на ордена, а само положилите този обет да имат правото да бъдат избирани в ръководството на ордена. Тази традиция става обект на спорове през 70-те години на XX век. Б. пр.

⁹ Педро Арупе (1907–1991) – ръководител на Обществото на Исус, 28-и генерален настоятел на ордена на йезуитите.

мълчание, сепаратизъм и пълно негово влияние. Онова изобщо не е течение, което подчертава в ксептизм, мълчанието и покаянието, се е разпространило особено в испанската среда и в Обществото на Исус. Аз съм по-близо до мистичното течение на Луи Ламбертин (1578–1635) и Жозеф-Жозеф Сюрен (1600–1665). Пиер Фур също е мистик”.

Опитът от лидерството и управлението

Като вид управленски опит произтича от подготовката на отец Берголио – първоначално той е бил супериор на дом, по-късно и на провинцията в Обществото на Исус. Ръководният стил в Обществото предположава решение от страна на супериора, но и дискусия с консултативните му (съветници).

„Првоначално: В качеството ми на супериор в Обществото не винаги съм се държал толкова коректно, че да не правя нужните консултации. И това не беше добре. В началото ръководният ми стил като йезуит имаше много недостатъци. Беше трудно време за Обществото на Исус: едно цяло поколение йезуити беше отпътувало. Затова съвсем малко бях провъзгласен за провинциал. Бях едва на 36 години, щуротия! Трябваше да се сблъскам с много тежки ситуации и взимам решения по много груб и субективен начин. Да, но все пак трябваше да добъя още нещо: когато поверя нещо на някого, му имам пълно доверие. Трябваше да допусна истинно много голям грешък, за да се откажа от него. Независимо от това на хората им е дошло до гуш от втория ризъм. Моят втория ризъм и бързо направи начин взимане на решенията ми и влече сериозни проблеми и обвинението, че съм ултраконсервативен. По едно време, когато живеях в Кордоба, преживях голям вътрешен кризис. Е, със сигурност не съм бил като блудната Имелда¹⁰, но никога не съм бил и от „дясното крило”. Проблемите идват от втория ризъм ми на начин взимане на решенията.”

„Резюме на тези неща като житейски опит и за да се разбере какви опитности съществуват. С времето научих много. Господ ме удостои с негов глас в ръководенето независимо от моите грешки и грехове. Като архиепископ на Буенос Айрес, на всеки 14 дни се срещам с моите шестима помощни епископи и многократно през годината със съветниците и свещениците. Поствах се въпроси и пространство беше отворено за дискусия. Това много ми помогна да вземам и по-добрите решения. И сега някои ми казват: „Човек не трябва твърде да се съветва, да реши”. Алтразмята, че консултативните са много важни. Консидориите и синодите са пример за важни места, където да се провеждат открити и активни консултации. Но те трябваше да се правят в по-гъвкава форма. Пожелавали си резултати, неформални консултации. Съветът от осемте кардинали¹¹, тази външна съветническа група, не е само мое решение, плод на волята на кардиналите, които тя беше изразен при генералните конгрегации преди конклава. И за искане им истински, неформални обсъждания.”

¹⁰ Блажената Имелда Ламбертини (1322 – 12 май 1333) – италианка, обявена за покровителка на получаващите първо причастие.

¹¹ След като беше избран за папа, Франциск създаде т.нар. Съвет на кардиналите в състав от 8 кардинали, който да го съветва по въпроси на управлението на Католическата църква. Б. пр.

Да чувстваш с Църквата

Оставям при темата за Църквата и се опитвам да рзбер как точно означават за поп Фрнциск „да чувстваш с Църквата“, за което свети Игнций пише в своите *Духовни упражнения*. Без да се колебее, попът отвърща с един обрз:

„Хресвам обрза на Църквата като свят Божи н рог. Определението, което често употребявам, е на съборната конституция *Lumen gentium*, № 12. Прингложността към един н рог им голям богословск стойност: в священ т история Бог сп сяв един н рог. Няма вършен идентичност без прингложност към един н рог. Никои не е спсен с м, като изолир н индивид. Бог ни прилсква, н блгов йки при тов сложна структура н междучовешките отношения, които се рзигрват в човешкото общество. Бог влизва тзигуни микрон н рогите”.

„Н рогът е субектът. А Църквата е Божият н рог, н мирът се в пътя н историята – с неговите рдости н мъки. Да чувстваш с Църквата означават мен да си в тзигуни Църквата. А целостта н верните е непогрешим по отношение н вярта. Непогрешимостта във вярта се изрзав чрез свръхестественото усещане за вярта н целия Божи н рог в пътя. Тк рзбирам днес *Sentire cum ecclesia*¹², за което говори свети Игнций. Когто ги логът н вярват щите с епископ н попът следват този път н е коректен, той е подкрепян н от Светия Дух. Следов телно тов *чувстване* не се отнся до богословите.”

„Ккто при Мария: когто искаш да знаеш коя е тя, попитай богословите. Когто искаш да знаеш как да я обичаш, трябва да попиташ н рог. От своя страна Мария обича Исус със сърцето н н рог, ккто четем в *Магнификат*. Следов телно не трябва да мислим, че *Sentire cum ecclesia* е свързано с мостов да се чувстваш с йеррхичната част на Църквата.”

След като рзмишлявам попът уточнява сухо, за да осуети недоразумения:

„Н истинно трябва да се внимава, за да не се мисли, че формата н непогрешимостта всички верни, за която говорим в светлината на Събора, е един вид популизъм. Не, тов е опит на „светлата йеррхична Мйк Църквата“, ккто я е н рекъл свети Игнций, н Църквата като Божи н рог, н стирити н рог за едно. Църквата е целостта н Божия н рог. Виждаме светостта н Божия н рог, неговата всекидневна святост. Съществува „средна класна светост“, в която всички ние можем да участваме, за която говори Малег¹³.”

Попът се позовава на Жозеф Малег, един от любимите му френски писатели, роден през 1876 и починал през 1940 г. Той им предвид специално неговата

¹² Да чувстваш с Църквата.

¹³ Жозеф Малег, френски католически писател (1876–1940).

недовършен трилогия *Pierres noires. Les classes moyennes du Salut*. (Черните камъни. Средните класи на Спасението). Някои френски критици го наричат и „католическия Пруст“.

Плато продължава: „Виждам светостта в търпението на Божия народ: жените, която отглеждат деца си, мъжете, които работят, изхранват семейството си, болните сестри свещеници, които имат толкова много работни, но и усмивки, защото са служили на Господ, сестрите, които работят толкова много и живеят в скрита святост. Това е за мен всеобщата святост. Аз често свързвам светостта с търпението: не само търпението като *hurtole*, като поем на върху себе си на събития и жизнено обстоятелства, но и като постоянство във всекидневния живот. Това е светостта на войнствувалата Църква, за която говори и Игнаци. Това беше светостта на моите родители, на моя баща, моята майка, на моята баба Роза, която стори толкова добро за мен. В моя молитвеник има много вещици на баба ми Роза. Често го препрочитам: за мен това е като молитва. Тя е светица, която толкова много е страдала – и наистина. И винаги е вървяла напред с куржак.“

„Това Църква, с която трябва да мислим и чувстваме, е домът за всички – не само за папата, който може да приеме само група избрани. Не бива да редуцираме Вселенската църква до гнездо, което защитава нашата посредственост. Църквата е майка. Църквата е плодородна и трябва да е такава. Когато забележам непогодено поведение сред служители на Църквата, монсиени и монахини от орден, първо ми идва на ум: „за клет ерген“ или „страхотом!“ Те не са бивши, нито майки. Не са били способни да продължат живота. Когато обаче четем биографиите на мисионерите с лезиони, отишли в Плато гония, това е история, изпълнена с живот, с плодотворност.“

„Друг пример от тези дни: видях, че телефонният разговор, който проведох с едно момче, на писмо ми много хубаво писмо, е темата във вестниците. За мен това беше като плодотворност. Осъзнах, че едно подраствало момче се е запознало със свещеник и иска да му разкаже нещо от своя живот. Свещеникът не може да каже: „Пет пъти не давам!“ Това плодотворност много ми помага.“

Старата и новата Църква

Оставям при темата за Църквата и за давам на плато въпрос в светлината на Световния ден на младежта: „Това голямо събитие отново сочи прожекторите към младежта, но и към „духовните бели гробове“, където са млади църкви. Какви неждани цялата Църква произтича от тези църкви?“

„Младите църкви развиват синтез от вяра, култура и живот в пътя. Той се различава от развита синтез на по-старите църкви. За мен отношението между по-старите църкви и по-младите прилича на отношението между младите и старите в едно общество: те строят бъдещето – едните със силата си, други-

те с мъдростта си. Ръководят се, винаги имат рискове. По-малките църкви се мислят за самостоятелни и автономни, по-старите искат да не бъдат малките църкви своите културни модели. Алтърнативата се създава заедно.”

Църквата – полева болница

Когато обяви оттеглянето си, папа Бенедикт XVI характеризиращ светикто субект на бързи промени. Светът се вълнува от много съществени въпроси за живот във времето, които изискват телесни и духовни сили. Питаме папата и в светлината на току-що изминалото: „От какво се нуждае Църквата особено в този исторически момент? Нужни ли са реформи? Какви са вашите пожелания за Църквата през идните години? За какво Църквата „мечтае“?”

Папа Франциск тръгва от началото на моя въпрос: „Папа Бенедикт извърши ктисвятост, ктисвеличие, ктисмирение. Той е божи човек”. Папа Франциск демонстрира голям симпатия и огромно уважение към своя предшественик.

„Виждам съвсем ясно – продължава той, – че днес Църквата се нуждае от способност да изцелява рани и да стопля сърцата на хората – от близост и привързаност. Виждам Църквата като една полева болница след битка. Няма смисъл да питаш един тежко ранен за холестерин или висок холестерин. Трябва да лекуваш раните. После можем да говорим за всичко друго. Да изцелява мекраните, да изцелява мекраните... Трябва да започнем от ниско.”

„Понякога Църквата се е изтъпяла в гребните неща, в малките предписания. Но най-важно е първото послание: „Исус Христос те е спасил”. Служителите на Църквата трябва да са преди всичко служители на милосърдието. Изповедникът на пример – винаги има опортуност да е твърде строг или небрежен. Нито един от двата подхода не е милосърден, защото нито един не се грижи за истината за човек. Строгият си измива ръцете, защото се ограничава със своите поведени. Небрежният си измива ръцете, когато просто казва: „Това не е грех” или нещо подобно. Хората трябва да бъдат съпровождани, раните – изцелени.”

„Как се отнасяме към Божият рог? Мечтая за Църквата, която се явява мила и приятна. Служителите на Църквата трябва да са милосърдни, да се грижат за хората, да ги придружават – като добрия самарианец, който умива своя близък, почиства го, вдига го. Това е чисто Евангелие. Бог е по-голям от грех. Организационните и структурни реформи са вторични, те идват след това. Първата реформа трябва да е тук – отношението. Служителите на Евангелието трябва да могат да стоплят сърцата на хората, да вървят с тях в нощта. Да влизат в тяхната нощ, да се спускат в тяхната им, без да се изгубват. Божият рог искат да стират, не функционери или гържени клирици. Особено епископите трябва търпеливо да подкрепят стъпките на Бог сред Неговият рог, така че никога да не изостава. Трябва също да съпровождат старото, което знае как да тръгне по нови пътища.”

„Вместо да сме с моля Църквата, която да приемат и посрещат с отворени врати, да се опитаме да бъдем Църквата, която намира нови пътища и е способна да излезе

от себе си, г отиде при онези, които не отиват при нея, които напълно са си тръгнали или са развондушни. Причините, които са накарали някого да си тръгне от Църквата – кога ги разберем и преценим правилно – могат да доведат и до завръщането му. Нужни са кураж и смелост.”

Обобщавайки резултатите от анкетите, които са изпратили, че има християни, които живеят в църковно нередовни или сложни ситуации, християни, които по един или друг начин имат отворени рани. Имаме предвид разведените и повторно встъпилите в брак, хомосексуалните двойки, други тежки ситуации. Каква е ролята на мисионерския ентусиазъм в такива случаи? Попитаме ги за това, че мислещите, и отговориха:

„Трябвало да възвестявам в нежеланите по всички улици, разпространявам вестта за Божието царство – и си знаех, че възвестяването не е изцеляването всякаква форма на болест и рана. В Буенос Айрес получих писма от хомосексуални лица, които са „социално изостанали“, защото са чувствителни осъдени от Църквата. Но Църквата не иска това. Невърещите от Рио де Жанейро казват, че когато един хомосексуален човек има добрата воля и търси Бог, тогава в него е съвместно тези, които ще го осъдят. Казват, което Катедралата обявява. Религията има пръвото да изразява лично убеждение, служейки на хората, а Бог ни е сътворил свободни и не бива да ни дава личния живот на човек. Веднъж някой ме попита провокативно дали одобрявам хомосексуализма. Отговорих му с друг въпрос: „Какви са, когато Бог вижда един хомосексуален човек, дали приемат любов, или го осъждат и отхвърля?“. Той ми каза, че гледа личността. Тук се докосваме до личността. Бог придружава хората през живота им и ние трябва да ги придружаваме и да изхождаме от ситуацията, в която те са намирали. Трябвало да ги придружаваме с милосърдие. Когато това се случва, Светият дух вдъхновява свещеника да каже правилните думи.”

„Това е величавото изповедник: да оцениш себе си всеки път отделно, да можеш да различиш кое е правилно за един човек, който търси Бог и Неговата милост. Изповедникът не е инструмент за мъчение, място на милосърдието, където Бог ни подтиква да постъпим възможно най-добре. Спомням си ситуацията на един женен човек, който е разведен, през него тя бе направила борт. Сега отново е омъжен, доволен, има пет деца. Абортът е тежко и тя не иска да си върне живота. Искате ли да продължи живота си като християнка. Какво да направим изповедникът?”

„Не можем да се занимаваме с този въпрос за борта, с хомосексуалните бракове, с методите за предотвратяване на бременности. Не можем да кажем. Не съм говорил много за това. Упрекват ме. Но когато се говори за това, трябва да се взимат под внимание контекстът. Впрочем възгледите на Църквата са известни, за съмнените Църквата. Но не бива безкрайно да се говори за това.”

„Учението на Църквата – догматични и неврствени – не са развондостойни. Мисионерския ентусиазъм не е обграден от идеята да не търпи безразличията в не много учения. Мисионерския проповед се концентрира върху не същественото, върху необходимото. Това е, което привлича силно, което кара сърцето да пламти – както при учениците, тръгнали към Емус. Следователно

трябв да не мерим новоповнесие, защото иначе не е в състояние да се върне в Църквата, ще рухне като къщичка от корени, имплементацията се губи свежестта и вкусът на Евангелието. Възвестяването на Евангелието трябва да е по-просто, дълбоко и въздействащо. Това от него ще произтекат морални последици.”

„Когато казваме това, имам предвид не само проповедта и съдържанието ѝ. Една добра проповед, една истинска проповед трябва да започне с първото възвестяване, с посланието на Спасението. Няма нищо по-солидно, по-дълбоко, по-твърдо от това вестие. След това идва катехизацията. След това може да се направи и неформален извод. Алл възвестяването на Спасението е Божия любов трябва да предхожда моралните и религиозните изследвания. Днес сякаш преобладава обратният порядък. Чрез проповедта се измерват близостта и способността за срещане на стирания род. Който проповядва, трябва да познава сърцето на своята общност, за да види къде пламти жгтът за Бог. Евангелиското послание не бива да се съкращава до няколко спекта. Колкото и да съществуват, поотделно те не изразяват сърцевината на учението на Исус.”

Първият папа от религиозен орден след 182 години

Папа Франциск е първият папа, който идва от религиозен орден – след като джугла¹⁴ Григорий XVI, избран през 1831 г., преди 182 години. За това пита м: „Къде днес е мястото на монасите в Църквата?”

„Хорът от ордени са пророци. Те са избрани да следват Исус, избрани за живот в послушание към Отца, бедността, живот в общност и целомъдрие. В този смисъл обетът не може да се превърне в кариера, иначе животът в общността ще се превърне в игра, целомъдрието – в животна стратегия. Обетът за целомъдрие трябва да е обет за плодотворност. В Църквата монасите са призвани да бъдат пророци, които свидетелстват как е живял Исус на земята и възвестяват какво ще е Божието царство в своето съвършенство. Една сестра или един брат от орден не бива да се откъсва от пророчеството. Това не означава, че трябва да се противопоставят иерархичната структура на Църквата, като пророческото служение и иерархичната структура не съвпадат. Имам предвид едно положително предложение, което не трябва да бъде строгост. Да си спомним как са извършили толкова много велики светци монаси, мъже и жени от ордени, започвайки от св. Антоний. Да си пророк понякога означава да си гръмогласен – не знаеш как да се изрази. Пророчеството вдига шум, врява – някой казва: „цирк”. Алл действителността на неговите хоризонти е некаква вестта: пророчеството възвестява духа на Евангелието.”

(Втората част ще бъде публикувана в следващия брой на списанието)

Преводач по немското списание за християнската култура
Stimmen der Zeit: Любимил Димов

¹⁴ Орденът на камалдулите е основан от св. Ромуалд и се отличава със строгия си устав. Сред най-известните камалдули са св. Пиетро Дамяни и папа Григорий XVI. Бел. ред.

Джон Алън

ПАПА ФРАНЦИСК РЕСТАРТИРА ВАТИКАНА С НАЗНАЧАВАНЕТО НА НОВ ДЪРЖАВЕН СЕКРЕТАР

В з творен общност к то В тик н промени-
те в личния съст в вин ги с политик . Нищо
не говори по-ясно з посок т , по която п п т
иск г поеме, от сътрудниците, които избир
г му пом г т по този път, н ъ-в жн т пози-
ция в тов отношение е т зи н гърж вния сек-
рет р – „министър-председ теля” н п п т .

Н 31 август 2013 г. Фр нциск смени титуляр
н този пост, к то избр 58-годишния ит ли-
нски рхиепископ Пиетро П ролин г н следи
78-годишния к рдин л Т рчизио Бертоне, з ем л
т зи позиция в годините н п п Бенедикт XVI.

Пиетро Паролин

Диплом т ветер н, през последните четири го-
дини П ролин служеше к то нунций или посл ник н п п т във Венецуел , след
к то през последните дв десет години вин ги е бил н предните линии при изр -
ботв нето н отговорите н В тик н към геополитическите предизвик телств .
Н зн ч в ъки позн т и вътрешен човек, Фр нциск г ге з явк , че иск г „рест р-
тур ” опер ционн т систем н В тик н , к то я н к р г р боти ефективно,
без об че г я преформ тир изцяло.

В съобщението, с което прие номин цият , П ролин отбеляз : „Прием м с вълне-
ние, н гежг и искреност тежк т отговорност н възложен т ми нов служб
в полз н Ев нгелието, Църкв т и п п Фр нциск”.

Същевременно п п Фр нциск потвърди, че повечето водещи служители в Държ вния
секрет ри т ще з п зят своите постове – з местник гърж вен секрет р, отгово-
рен з вътрешните църковни дел , ост в ит ли нския рхиепископ Джов ни Векиу,
френският рхиепископ Доминик М мберти ще продължи г ръководи външните р боти
н В тик н , мерик нският монсеньор Питър Уелс ще продължи г з ем позицията
н съветник с ключов роля във всекидневн т гминистр тивн дейност н В тик -
н . Фр нциск потвърди също т к , че герм нският рхиепископ Георг Генсвн ън, ключов
помощник н п п Бенедикт XVI, ще ост не н ч лник н п нск т к нцел рия.

П ролин беше сред основните к ндиг ти з нов гърж вен секрет р, сочени след

избор на папа Франциск през март. Отчисти и зрелищата, че като посланик във Венецуела той е прекарал последните четири години в Латинска Америка и е добре познат на бившия архиепископ на Буенос Айрес. Но по-важната причина е, че повечето наблюдатели приемат Паолин за точния човек за тази позиция.

През изминалите години бившият №3 във Ватиканската дипломатическа служба се наложи като един от „най-добрите и най-умните“ от своето поколение църковни ръководители. Тези, които го харесват, определят Паолин като трудолюбив, добре информиран и способен да преценява въпросите от различни гледни точки.

През 2006 г. списанието *Inside the Vatican* го определи за един от десетте хора на годината зрелищата му в областта на ядреното разоръжаване, диалогът с Иран и Северна Корея и борбата срещу трафик на хора. Списанието описва Паолин като „един от най-неуморните и ефективни църковни дипломати“.

Изненадано му беше очевидно, като се има предвид, че недоволството от възприемането като провайдър на управление на Бертоне стана една от причините, накарал през март кардиналите да изберат за папа външен човек от Латинска Америка, като по този начин му дадохме ясен сигнал за реформи. Сега Паолин се превръща в основната личност, на която разчитат всички.

Същевременно дългогодишният наблюдател на Ватикан изказва мнението, че Паолин едва ли ще получи същият влиятелен ефект, като имаме неговият непосредствен предшественик Бертоне по времето на Бенедикт XVI или Анджело Содано по времето на Йоан-Паул II. Много е вероятно новият гържовен секретар на Франциск да им функциите по-скоро напълнят кибинет, отколкото на „вицепрезидент“.

Паолин е ръкоположен за свещеник през 1980 г. и произвежда кардиналски кариери в областта на кардиналското пръво. Постъпва в дипломатическа служба във Ватикан през 1986 г. и работи в посолствата в Мексико и Нигерия, преди да се завърне в Рим, където отново е назначен като експерт за Южна Европа в Държавния секретариат. През 2002 г. Паолин е издигнат на пост помощник-секретар за външните отношения, което го превръща фактически в заместник-министър на външните работи във Ватикан. Новата позиция му дава възможност постоянно да контактува с чуждите дипломати, световни лидери, неправителствени организации, той успява да си спечели уважение с достъпността и прямотата си. Паолин предствлява във Ватикан важни чувствителни мисии, включително като посетител в Северна Корея и Виетнам и като предствител във Ватикан в „Конференцията в Анполис“, свикана през 2007 г. от министър-председателя на президент Буш по въпросите на Близкия изток.

Паолин притежава и профил, който мнозина наблюдатели във Ватикан определят като идеален за пост гържовен секретар на Франциск – човек, който познато системно отвътре, но който не е обвързан с негативите от лошото управление през годините на Бертоне. Въпреки че Паолин е работил и дори се изкачил в иерархията под ръководството на Бертоне, името му вече беше извест-

но още преди Бертоне да бъде назначен за гържвен секретар на Бенедикт XVI през 2006 г. Изпращането му като нунций в Кралство Сърбия през 2009 г. беше прието от мнозинството, защото той е изгубил блясъка на Бертоне – предстател, който тогава беше смятан за недостойна личност, но днес е в негово полза.

Паметливите италиански и блясъчни личности разчитат неговото назначение като знак, че Франциск иска да върне Държавния секретариат към славните му години, когато той е бил ръководен от влиятелни и компетентни личности като Джовани Бенели по времето на Павел VI и Агостино Казароли в епохата на Йоан-Паул II. Косвено това също се приема и като негласно признание, че „експериментът Бертоне“, при който за гържвен секретар се назначават напълно външни хора, като се разчита, че с честност и лоялност може да бъде компенсиран липсата на административен опит, се оказва неуспешен. Освен родния си италиански Паолоин Валдее още френски, испански и английски.

Отвъд границите, назначението на Паолоин е по-значително и защото това е първият път, когато Франциск.

На първо място, Франциск изглежда решен не толкова да разрушава бюрократичната машина в Ватикан, колкото да я направи работеща. Ако искаше да разкрие промени, той няма да се опитва да намери работещия ватикански работник, който произхожда от регион Венето – и да го факторизира по-значително за търсенето на приемственост. Всъщност по този начин папа-тот, който идва отвън, показва, че има нужда от подкрепа отвътре. В този смисъл неговите реформи ще изглеждат не толкова като пълно отрицание на предишния метод на работа, колкото като опит за „възстановяване на системата“.

Второ, назначаването на дипломатически ветеран, Франциск показва, че не би искал да се стреми към съхраняване на политическото и културно влияние на Църквата да бъде поставен под въпрос от постоянното решаване на административни вътрешни проблеми. Назначаването на Паолоин, Франциск дава знак, че назначаването не толкова главно изпълнителен директор, колкото гържвенник.

Трето, по този начин папа-тот потвърждава умерения и прагматичен облик на своя понтификат. Паолоин е професионален не-идеологичен човек, класически продукт на ватиканския дипломатически корпус, привърженик на гъвкавостта и релизма. По-значително е, че през четирите години, прекарани във Венеция, които съвпадат с последните години от управлението на Уго Чезаре, Паолоин никога не се нагажда с тежки и видими битки със силния човек в гържбата, свързана с много от местните епископи, предпочиташе тихото и неоприлично дипломатично.

Държавният секретариат е позиция, заемана от кардинала, и мисля, че Франциск да не руши тази традиция, която не е назначаването на „про-секретар“, вероятно не следващата консистория той ще бъде издигнат за член на Колегията на кардиналите.

Превод от английски: Момчил Методиев
Източник: National Catholic Reporter

Димитър Спасов

1700 Г. ОТ ИЗДАВАНЕТО НА МИЛАНСКИЯ ЕДИКТ: ЧЕСТВАНИЯТА В НИШ

Близко четири години подготвки, проведени множество кръгли маси, международни конференции, изложби и концерти през последните десет месеца, международни делегации на високо ниво, изразходвани над 100 млн. гиня (около 1 млн. евро) и мобилизиран целият граждански и църковен ресурс в Сърбия. Тези усилия са пръв път в историята отбелязват годишнината от Миланския едикт (313 г.), издана от римския император Константин Велики. Първото честване се провежда в София през 1913 г. в обхвата на холерна епидемия в Ниш и събира гости от Русия, Гърция и съседните балкански държави. Тезигодишното честване трябва да се превърне в мащабно свидетелство за всеобщото и общохристиянското единство във всепопулярния свят, който препотвърди принципите на религиозна толерантност.

Още при интронизацията си през 2010 г. сръбският патриарх Иринеи, оглавява продължение на 35 години Нишкия епископ, който се забере, че отбелязването на 1700-годишнината от Миланския едикт ще бъде особен център в неговото служение. Тържествата бяха организирани на три нива: поместно, всеобщо (с поканя към всички католици пръвначално църкви) и общохристиянско, с участието на максимално широк кръг високопоставени гости. Първоначалното решение на патриарха беше да превърне честването в историческо събитие, което пръв път в историята на Църквата събере в Ниш римския папа и пръвначално патриарси, които и представителите на основните християнски деноминации. Това предложение веднага срещна остър съпротив на част от сръбския епископат. Незабавно реакцията в Москва, която е особено чувствителна по темата за отпадане и трудно подготвяна срещна между папата и руския патриарх и не би допуснала това да се случи чрез посредничеството на третата страна и чужда територия.

В резултат на тези все още обременени със сянката на минлото църковни дипломатични Ниш беше посетен от архиепископа на Милано кардинал Анджело Сколава, честването му е личен пратеник на папа Франциск. На 21 септември той отслужи месата един от синодите в Ниш с участието на 30 католически епископи от бившата Югославия и 3500 католици от балканските страни, които и в присъствието на представители на Пръвначалната църква, на еврейската и мюсюлманската общност. Кардинал Сколава подчерта, че Миланският едикт „поставя на чело на религиозната свобода, която в определен смисъл никога

не бе напълно осъществен”. Когдин път беше приет от патриарх Ириней и президент на Сърбия Томислав Николич.

Кулминацията на честванията се състоя от две седмици по-късно – от 4 до 9 октомври в градовете Белград, Ниш и Подгорица. Значителното събитие в Сърбия пристигнаха Вселенският патриарх Вартоломей, Руският патриарх Кирил, Йерусалимският патриарх Теофил, Кипърският архиепископ Хризостом, Атинският архиепископ Йероним, Варшавският митрополит Свещенник Полският пръвославен църква, Албанският архиепископ Андоний, митрополит Симеон, местоблюстител на Чешкият пръвославен църква, както и църковни делегации на чело с митрополити от Александрийска, Антиохийска и Грузинска църкви. Българският патриарх Неофит не взе участие в тържествата, синодът изпрати делегация, оглавявана от Видинския митрополит Дометиан. Количеството

църква беше представен от кр. Йозеф Томко, почетен префект на Конференцията за европейския регион, и от архиепископ на Белград монсеньор Станислав Хочевиц. Сред останалите висшестепенни гости бяха и англиканският епископ на Уинчестър Майкъл Скот Джоинт, историк Гийом, генерален секретар на Конференцията на европейските църкви, както и представители на Арменската апостолическа църква. Напрямък впечатление отсъствието на делегации от две поместни пръвославни църкви – Пръвославната църква в Америка и Румънската пръвославна църква. Липсата на първото им ще своето логично обяснение – тя все още не е официално призната за автокефална от Вселенската патриаршия и от гръкоезичните църкви и патриарх Ириней не би допуснал конфузна ситуация, случил се с него преди двесте месеца, когато пищните тържества по повод 1025-годишнината от Кръщението на Русия бяха напуснати

от представителите на Вселенската патриаршия, откъдето влязат в съслужение с клириците на Православната църква в Америка. Колкото до Румънската православна църква – тя откъде изпротеква тогава е делегацията поради обтегнатите си отношения със СПЦ, породени от гресивното поведение на румънски епископи и свещеници, извършващи богослужения и обгрижващи румънското население на Коначката територия на Сръбската църква без съответното разрешение и дори уведомление. След 2007 г., когато патриархеския трон се възкачи на патриарх Даниил, това е третият случай, в който Румънската православна църква влиза в остър конфликт с друг поместна църква. Желанието на мирците се възхожда Румънската църква, която и лично желанието на патриарх Даниил играе по-осезаема роля в православния свят, го конфронтира първо с Вселенската патриаршия, след това с Московската и накрая с Йерусалимската, която се стига дори до прекратяване на евхаристийното общение с последната. Част от новата румънска църковна политика беше и лишаването на българската общност в Букурещ от храма и богослужение на български.

На 5 октомври всички делегации бяха приети в Белград от президент на Сърбия Томислав Николич. В своята реч по време на официалния обяд той не пропусна да сегне темата за Косово и Метохия, която делят от Сърбия, в която Сърбия е възпрепятствана да спазва своите вярвания и своите закони. Днес свещените Косово и Метохия са върнати в периода преди Миланския едикт и православното християнство там изживява дни на изпитания.

Центърът на тържествата беше град Ниш. На 4 октомври в катедралния храм в град бяха донесени за поклонение частици от честния и животворящ Кръст и ръката на св. Йоан Кръстител, съхранявани в черногорския манастир „Св. Василий Острожски“.

На 6 октомври се състоя основното събитие на честния – патриарх Вартоломей в съслужение с останалите трима патриарси, архиепископите и клириците от поместните църкви отслужи тричосва Литургия на сръбски, гръцки, църковнославянски и рибски език. След края на службата към многохилядното множество се обърна Сръбският патриарх Иринеи, който каза: *Издаването на Миланския едикт е събитие, имащо значение за целия свят, едно събитие, което раздели света на две епохи – езически свят и християнски свят. Това е денят, в който на християнството беше позволено да благовести истината за Бога, истината за нас, истината за всеки човек.* Непосредствено след това думата беше даден на Вселенския патриарх, който подчерта, че *това, което е душата за тялото, са християните за света*, и даде за пример промените, настъпили в 30 години цивилизация, която някога е бил християнски, но сегазбързно върви към секуларизация и дехристиянизация, което е *основателна причина отново да се изтъква и благовести истината за кръста, силата и премъдростта Божия.* *Самото обединение на европейските народи в наши дни, темите за правата на човека, социалната отговорност на държавата, равенството между хората и религиозната толерантност, всичко това, което се съдържа в Миланския едикт, е вдъхновено от принципите в Свещеното евангелие.* Специално внимание на патриарх Вартоломей отдели на страниите на християните в Близкия изток и

съдбата на двамата похитени в Сирия епископи. Другият женски център в неговото послание беше заместител на Меконската православна църква, наречен *нехристиянска и парацърковна организация, подпомогната от държавни структури*, и загоненият срещу архиепископ Йован Врншиковски. Изкълчено негово предизвикателство от недоволство в Мекония, където и появата на конспиративни теории за некоректен превод от страна на Българския епископ Иринеи Булович, известен с безкомпромисната си позиция към Меконската църква.

Вечерта на 6 октомври няколко хиляди жители на Ниш се включиха по оригинален и зрелищен начин в честванията, където излязоха със запалени свещи на главите си и се булевардирани и изобразиха пламтящ кръст, отпращайки посланието „Изгаси чистотата от кръста“.

В края на тържествата църковните делегации заминаха за Подгорица, където на 7 октомври тържествено беше осветен новопостроеният катедрален храм „Възкресение Христово“.

Честванията на 1700-годишнината от Миланския едикт, преминали в дух на братск любов, съзнателно търсен център върху съборното единство и бездипломатически гледища, покълнаха големия авторитет и влияние на Сръбската православна църква в сръбското общество и бяха в жътва стъпка по пътя на толкова трудно постигнатото православно единство и взаимопомощ.

Светослав Риболов е преподавател по патристика в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Между 1993 и 2004 г. учи класически филология и богословие в Софийския университет и в Солунския Аристотелев университет. Между 2005 и 2010 г. докторира в Православния богословски факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ на тема: *Сотирiologicalни предпоставки на христологическите възгледи на Теодор Мопсуестийски*. През 2005 г. и 2011 г. специализира в Ostkirchliches Institut Regensburg, през 2010 г. в Trinity College Dublin. Член е на съюза на еленистите в България и на международната социална православна мисия от 2009 г. От 2010 г. е член на издателския борд на *International Journal of Orthodox Theology* (IJOT), Bamberg. Настоящият текст е част от по-широк проект: *The Conception of God's Grace and the Dialog between the Protestant Theologians and the Ecumenical Patriarchate during the Ottoman Epoch*, специализира в American School of Classical Studies at Athens (1 юли – 30 септември, 2012) с любезната помощ на American Research Center in Sofia и финансиран от покрива на Gipson Fellowship.

Светослав Риболов

ИСТОРИЧЕСКИ СВЕДЕНИЯ ЗА БОГОСЛОВСКИЯ ДИАЛОГ МЕЖДУ ВСЕЛЕНСКАТА ПАТРИАРШИЯ И РЕФОРМАТОРИТЕ ПРЕЗ XV–XVI ВЕК

Диалогът между протестантските богослови и Вселенската патриаршия (към тогава основан и най-второстепенен протестантски православен християнин) през осемнадесетата епоха им споредичен характер и се осъществява в няколко етапа, често без връзка между тях. Първия може да се види в контекстите между хуситското движение и Източната църква. За първи път отците на събора в Базел (1431 – 1449) се опитват да привлекат към реформаторските си идеи и православните от Константинопол. Имаше сведения, че някои от тях са желали дори учението на самия Вселенски патриарх и нидерландската църковна иерархия в техния форум¹. Въпреки това е пресилено да се смята, че Ян Хус (1371 – 1415)

¹ Mansi, J. D. *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*. T. XXVII. Paris-Leipzig², 1901, p. 857.

е бил добре запознат с првославното или че е бил проправославен, по-скоро, доколкото се е намислил под влиянието на Джон Уиклиф (1330 – 1384), е бил в някаква степен запознат със съчиненията на източните отци². От друга страна, доколкото чехите се намират в чисто географски и езиково отношение првославните поляци по онова време (намирал се под юрисдикцията на Вселенската патриаршия), не е изключено възникването на влиянието между двете общности, още повече че непосредствено след началото на движението на Реформацията тя определено има успех сред римокатолиците в полските земи³. В течение на тези събития пражският епископ Рокицки предложил да се осъществи богословски контакт с Константинопол през 1450 г.⁴ Вероятно в тази връзка в Константинопол през 1452 г. пристигнал човек, наречен в него от гърците Константин Платисис, по прозвище „англичнин“ (Ἀγγλικός), за да представи кралю *Liber fidei*, от която източните отци налице в общи линии доволни. Това вероятно е Питър Пеин, съратник на хуситите в Чехия и последовател на идеите на Уиклиф. Според историческите свидетелства бил известен в Прага като Anglicus – Англичнин⁵. Основното действие по отношение на патриаршията е Генералният Синод в Прага – бъдещият патриарх. В отговор на пражско изложение той вярно гостил му е предоставен документ – „Изложение на вярта“ (Ἐκθεσις πίστεως), – подписан от няколко епископи. Също така му е предложено всички, изповядващи истинната вяра в Чехия и Англия, да се присъединят към вселенския трон⁶. С това сведение за контакти между двете общности прекъсват около сто години.

Първите същински реформатори на Запад обаче, Лутер (1483 – 1546) и Мелхтон (1497 – 1560) в Германия, Цвингли (1489 – 1531) и Калвин (1509 – 1564) в Швейцария, както и други от това поколение също изпитват интерес към Източната църква. Лутер, който през 1517 обявява Реформацията и който, макар и позован в нея се в своите антиримски критики на учението на Източната църква, всъщност не го познава и има само фронтален контакт с него⁷. Все пак той проповядва и полемизира с Римския престол в контекста на епохата, в която както Реформацията, така и Контрреформацията, и двете спорещи страни на Запад, призовават като свидетелство в своя полза гревната традиция на Изток. Именно на тази основа е и търсенето на контакт с првославните от страна на новото движение и протестантите. Мелхтон Лутер несъмнено е виждал в Източната църква второстепенен свидетел на гревното християнство, чрез което могат да се схванат по-добре библейските принципи на

² Виж Florovsky, G. "The Orthodox Churches and the Ecumenical Movement prior to 1910." In: *A History of the Ecumenical Movement*, London: SPCK, 1954, p. 175.

³ Територията на средновековна Полша се намира с около 300 километра на изток от днешните територии на страната, формирани след Втората световна война.

⁴ Comenius, Johann Amos. *Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae: jam inde à primordiis conversionis suae ad Christianismum, hoc est, anno 894, ad annum usque 1632. Ferdinando secundo Austriaco regnante, in qua inaudita hactenus arcana politica, consilia, artes, praesentium bellorum verae causa & judicia horrenda exhibentur. Nunc primum edita cum duplici indice.* Amsterdam, 1648, p. 60.

⁵ G. Florovsky, *The Orthodox Churches*, p. 177.

⁶ Freger, Johann Vitus. *Rerum bohemiarum Scriptores.* Hanoviae, 1602, p. 102.

⁷ Виж Матсоука, Н. *Ἡ Προτεσταντισμός*, Πουρναρά: Θεσσαλονίκη, 1995, p. 80-81; I. Καρμίρη, «Ὁ Λούθηρος καὶ ὁ Μεγάλῳθωv περὶ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας». *Θεολογία* 34 (1963), pp. 9-21.

гревн т новоз ветн църкв⁸.

В по-голям степен позн в Източн т църкв реформ торът Филип Мел нхтон. Той е първият лутер н, който предприем стъпки към конт кти с Изток , след к то се е з ним в л сериозно с учението и тр дицията н пр восл вните. Също по-късно и елинистът М ртин Крузиус р зуч в сериозно пр восл вието, но от писм т им – първият до п три рх Йо с ф II⁹ и вторият до п три рх Йеремия II¹⁰ – личи, че те и гв м т изпитв т голям изнен г , вероятно к то много з п дни хор , че изобщо им орг низир н църкв в осм нските вл деня и дори че тя е многолюдн и преобл г в щ к то н селение в Тр кия, Азия и Ел г¹¹. Твърде вероятно все п к осъгдн информ ция з състоянието н пр восл вните в Осм нск т империя г е пристиг л през постоянното посолство н Герм ния в Конст нтиние (Конст нтинопол)¹². Освен тов липс т н информ ция може г се дължи и н впеч тлението, подгърж но по онов време от обр зов телните институции н л тинск т църкв , че източните пр ктически с идентични с нея и дори с ч ст от нея. От груз стр н , с мите осм нци създ в т гост з труднения н нейния живот и комуник ция с външния свят, особено султ н Селим II (1566–1574) н сетне¹³.

Мел нхтон през 1559 г. изпр щ н п три рх Йо с ф II т.н р. „Аугсбургск т изповед н вяр т ” (*Confessio Augustana*) – б зов т вероизповедн книг н протест нтите – з неговото мнение и богословск отсъд¹⁴. Целт н писмото според протест нтския мислител, съдърж що изповедт , е г отхвърли р зпростр няв ното от Рим обвинение, че протест нтите с еретици и безбожници. Тук той обясняв , че те се придърж т към Пис нието, к ноните, сегемте гревни вселенски събор и гръцките отци и че отрич т всички готог в осъдени от Църкв т ереси. Т к неговият опит е по-скоро с цел з позн в не н Изток с протест нтизм и евенту лно сблиз в не и вз имно призн в не в уцърб н Римск т к тедр .

Този опит н Мел нхтон об че се ок зв неуспешен, тъй к то онези, които с влезли в конт кт с него, ст в т жертв н интриги и опл кв ния. Н пример възк чилият се н престол н Молг вия през 1561 – 1563 княз Яковос В силикос

⁸ Виж подробно: Benz, E. *Die Ostkirche im Lichte der protestantischen Geschichtsschreibung von der Reformation bis zur Gegenwart*. Freiburg-München: K. Alber, 1952, p. 16.

⁹ Виж Γ. Καρμίρη, *Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός*, т. Α', Ἀθήναι 1937, pp. 30 sq.

¹⁰ Crusius, Martinus *TurcoGraecia*. Basileae, per Leonardum Ostenium, Sebastiani Henricperti impensa, 1584, pp. 410, 557 – става дума за две кратки писма на Крузиус до патриарх Йеремия II и едно на Теодорос Зигомалас до Крузиус, *ibid.*, p. 93.

¹¹ Разбира се, за Крузиус Тракия е днешната територия на България до Ниш и Скопие, а Елада обхваща освен днешните територии на Гърция, също по-голямата част от Македония и поне половината Албания. Азия е, разбира се, Мала Азия, Анатолия.

¹² Mastrantonis, G. *Augsburg and Constantinople. The Correspondence between the Tübingen Theologians and Patriarch Jeremiah II of Constantinople on the Augsburg Confession*. Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Massachusetts, 1982, pp. 12-13.

¹³ Срв. Γ. Καρμίρη, «Ο Ὁρθοδοξο-προτεσταντικός διάλογος», *Θεολογία* 58 (1987), p. 677.

¹⁴ Benz, E. "Die griechische Übersetzung der Confessio Augustana aus dem Jahre 1559," *Kyrios*, 4, no. 1-1 (1940-1941), pp. 25-65; Аугсбургската изповед на вярата се смята от протестантите за основна догматическа книга, от която изхождат по-късните техни догматически документи: това е най-вече *Formula concordiae*, известна по-късно като *Liber concordiae*, възприета като норма през 1577 г.

Ир клидус бива и беден предпоставка в Константинопол от жители на Молдавия, че е изостанал при възникването и се е присъединил към протестантството¹⁵. Твърде вероятно става дума за инспирирани строения от латински мислители, проповядващи по онези краища. Другият – вероятно произхождащ от земите на днешен Северен България или Южна Румъния, за което говори прозвището, мислещо неговия произход – Мизиец, става римо-византийско прозвище за българите през Средновековието – е Димитриос Мисос (ὁ Μισός)¹⁶. Ернст Бенц обаче прилагал за телствата евентуален сръбски произход на Димитриос – теза, репродуцирана широко на Запад¹⁷.

Бидейки истински ромей, не сърбин, той все пак прекарва много време в гръцки, но и местния език, имало нещо общо със славянските езици, говорени в Молдавия. За това и бил интересен както за едната, така и за другата страна. Бил изпитан при Меланхтон като посланик на Пстришията и ръкоположен за дякон на Великата църква, който го сега познават с положението и основните позиции на Реформацията. Тъй като Димитриос Мисос гостува в Витенберг през май 1559 г. и отсяга при Меланхтон за цялото лято до края на септември¹⁸. Предполага се, че Меланхтон е убедил вярвата си Димитриос и последният превел на езика си своята римо-византийска съчинения, по-късно разпространени в Молдавия и Югославия (където се наричат тогава славяноговорещите територии в Югозападна Украйна и Източна, Североизточна и част от Южна Румъния) при гореспоменения княз. Също така Димитриос Мисос е редактирал вероятно гръцкия текст на „Аугсбургската изповед вярата“, извършен първоначално в гръцки от Павлин Дулицус – сръбският Меланхтон. Вероятно този текст Димитриос пренесал заедно с кореспонденцията за Пстришията¹⁹.

Според гръцкия изследовател Йоанис Кармирис Димитриос Мисос е пристигнал през 1560 г. в Константинопол с документите – писмо и вероизповед, където и публикуван с впечатления от престоя си в Германия. Той смята, че Димитриос е одиозен фигура и че бил един от протестантите; за това е изпаднал в немилост пред Пстришията. Но с мислителствата, че още преди извършването му е имало строения против него и в писмо от 14 януари 1560 г. до Пстришията той подготвил почвата за своята полова²⁰. От друга страна, Кармирис не цитира нито един извор със заглавни преводи на протестантски литературни дела на Димитриос, нито някакви косвени свидетелства²¹. Всъщност по-вероятно е той да е един от жертвите

¹⁵ Т. Кармирис, «Н првата ἀπόπειρα ἐπικοινωνίας μεταξύ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Βιττεμβέργης». *Ἐκκλησία* 40 (1963), р. 519.

¹⁶ За него подробно виж думите на Теодосиос Зигомалас в: Martinus Crusius, *Turcograeca*, р. 249.

¹⁷ Виж Benz, E. "Melancthon und der Serbe Demetrios," *Kyrios* 4, no. 3-4 (1939-1940), pp. 222-261.

¹⁸ Т. Кармирис, «Ὁ Ὀρθόδοξο-протестанτοκός διάλογος», *Θεολογία* 58 (1987), pp. 683-684.

¹⁹ Текстът на писмото: Martinus Crusius, *Turcograecia*, р. 559; както и предадено на новогръцки в: Т. Кармирис, *Ὀρθόδοξια καὶ Протестантиσμός*, pp. 33-34.

²⁰ Повече за Димитриос Мисос като отрицателен образ у: Т. Кармирис, «Н првата ἀπόπειρα ἐπικοινωνίας μεταξύ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Βιττεμβέργης». *Ἐκκλησία* 40 (1963), pp. 536-37.

²¹ Т. Кармирис, «Ὁ Ὀρθόδοξο-протестантоκός διάλογος», pp. 685-686, бел. 1. В същата бележка Кармирис изказва мнението, че патриархът не е отговорил поради създаването на напрежение около случая с Димитриос и едва ли не опита на Меланхтон да вербува Димитриос за своите цели на единението с Константинопол – противоречи на теза, особено имайки предвид по-горните твърдения на същия автор.

ни интриги, подкляжани от вън. В този период Римският престол няма интерес от връзки между Константинопол и реформаторите. За римокатолическия съюз това е особено опасно обстоятелство, тъй като то може или иначе реформаторите са разделили за периода християнски свят в момента ожесточени битки между Османската империя и обединението на римокатолическите страни в средиземноморския басейн.

Противно на Йоханес Кеменис немският изследовател на този период Ернст Бенц поддържа теорията, според която Димитриос Мисос не се е завърнал в Константинопол, нито е глоснописно писмото с „Аугсбургската изповедна вярта“. Фактът е, че в архив на Патриаршията намирани документи не са запазени. По време на престоя си във Витенберг при Мелхтон Димитриос Мисос се е запознал с основателя на своя домкин Пойцер (Peuser), за който в обществено съобщение езици и мисионерство изток от славяните. По-рано немският дипломат Ханс фон Унгел (Hans von Ungel) също се е сблизил с Мисос и му е обещал позиция като преводач на реформаторски съчинения на славянски език. Междувременно княз Яковос Ирклидис взема оброчно Молдавия от турците и успява да установи християнско княжество с протестантски режим, получавайки подкрепа от Запад. Ернст Бенц смята, че Димитриос се е установил на служба при княза и е останал там след неговата смърт²².

Тъй като Патриарх Йоанис II не отговаря на писмото, глоснописно липсва и това е информация за движението на лутераните, или поради нерешителност да влезе във всепопулярно разглеждане се дискутира Запад, или пък поради това, че просто не е получил писмото с „Аугсбургската изповедна вярта“. Тъй като иначе този опит пропаднал. Според някои изследователи старият преводач на „Аугсбургската изповедна вярта“, напечатан през 1559 г. от Патриарх Дуциус под ръководството на Филип Мелхтон и с помощта на Димитриос Мисос, не е запазен и се налага Мартин Круциус да го превежда на новоизобретените новоподготвените глосни през 1573 г.²³ Според други – на против, текстът, ползван от Мартин Круциус и групата около Яков Андрее през 1573 г., е именно преработеният стар преводач Филип Мелхтон, Дуциус и Мисос. Всъщност отец Георгий Флоровски даде убедителни доказателства, че текстът на „Аугсбургската изповедна вярта“, публикуван заедно с останалите документи от кореспонденцията между 1573 и 1581 г., е същият този преводач и че той не е преведен на ново от филолог Мартин Круциус²⁴.

Следващият фазис на глоснописно между лутераните и православието се осъществява между 1573 и 1581 г. и по инициатива на протестантите. Този път тя е подготвена от лутеранските витенбергски богослови. От тях намирани старите в знаменитата група професори и свещенослужители, водени от елита на Тюбингенския университет – най-второстепенния по онова време в протестант-

²² Benz, E. *Wittenberg und Byzanz. Zur Begegnung und Auseinandersetzung der Reformation und der östlich-orthodoxen Kirche*, Marburg 1949, pp. 59-71.

²³ Mastrantonis, G. *Op. cit.*, pp. 8-10.

²⁴ Виж G. Florovsky, G. "The Greek Version of the Augsburg Confession." *Lutheran World*, 6, no.2 (1959), pp. 153-155. Той успява да намери дори изключително рядко печатно издание на превода, но на микрофилм.

ския свят. Н ъ-известните от тях с : Jacob Heerbrand, Lucas Osiander, Eberhard Bidembach, Johannes Magerius, Theodore Schneff, Johannes Schoppsius, и единството Martinus Crusius. Цял т м т зи комисия р боти под преглед телството и въдъно-вителиството н големия лутер нски учител Jacob Andrea²⁵.

От стр н т н п три рх Йеремия II²⁶ също е сформир н кръг от уч стници в кореспонденцията , тов с : Йо нис и синът му Теодосиос Зигом л с (учили във Венеция), хоският лек р в султ нския двор Леон рдос Миндониос (също им ли нски възпит ник, вероятно със силни симп тии към Римския престол), митрополитът н Н Вп ктос и Арт Д м скинос Студитис (+1577), Симеон К - в сил с, великият логотет Йер кс, митрополитът н Верия Митроф нис, ъеромон х М теос, ъеродякон Симеон, митрополитът н Велико Търново Арсениос, Мих ил К нт кузинос, и вероятно митрополитът н Фил делфия Г Вриил Севирос (1541 – 1616)²⁷. С други думи, н ъ-ярките интелекту лци в Конст нтинопол през он зи епох , н ъ-компетентните мислители н източното християнство.

През 1573 – 1574 г. Якоб Ангрее и М ртин Крузиус изп р щ т три писм , к то към последното прил г т изповедт : „Аугсбургск т изповед н вяр т ”, з г бъде б з з ди лог ²⁸. Изп р тен е в посолството н Герм ния в Конст нтинопол к то ефимерий Стеф н Герл х, който впоследствие е з менен от S. Schweigger²⁹. Те гв м т осъществяв т н пр ктик конт ктите с гминистр цият н п т три рх и поняког със с мия него.

След к то п три рх Йеремия II получ в първите две писм з едно с двете омили н Якоб Ангрее и м лко след тов – писмо с „Аугсбургск т изповед н вяр т ”, тоъ изп р щ отговор през 1576 г.³⁰, в който член по член го изследв къде се н мир в съгл сие и къде не с негов т тр диция³¹. Този текст според повечето изследов тели, особено тези, които р ботят в з п дн т тр диция, е по-в жният и егв ли не по-стойностен от богословск гледн точк ³². З интeресуъ ни от отговор , протест нтските професори изп р щ т ново писмо през

²⁵ Mastrantonis, G. *Op. cit.*, p. 18.

²⁶ Произхожда от аристократично семейство от Анхиалос (дн. Поморие), патриарх в годините 1572 – 1579, 1580 – 1584 и 1586 – 1595. Една от най-големите фигури на Източната църква през османската епоха.

²⁷ I. Καρμίρη, *Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός*, p. 80.

²⁸ *Acta et scripta theologorum Wirtembergensium et Patriarchae Constantinopolitani D. Hieremiae: quae vtrique ab anno M.D.LXXVI. vsque ad annum M.D.LXXXI. de Avgvstana Confessione inter se miserunt/ Graecè & Latinè ab iisdem theologis edita.* Witebergae: In officina Haredum Johannis Cratonis, 1584, p. 1.

²⁹ Benz, E. *Die Ostkirche im Lichte der protestantischen Geschichtschreibung von der Reformation bis zur Gegenwart*, Freiburg-München, 1952, pp. 24 sq.; който практически повтаря A. Landenberger, “Die Reise zweiter Württembergischer Gesandtschaftsprediger nach Konstantinopel im Jahre 1573 und 1577, nach ihrem Tagebuch erzählt.” *Literarische Beilage des Staats-Anzeigers für Württemberg*, Stuttgart 1888, pp. 191 sq.

³⁰ *Acta et scripta*, pp. 4-23; както и по-ново издание на този текст у: I. Καρμίρη, *Τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, т. А' , ἐν Ἀθήναις, 1952, pp. 144-199. Придружаващите две писма на протестантите са издадени в: *Acta et scripta*, pp. 1-3.

³¹ *Acta et scripta*, pp. 56-143; I. Καρμίρη, *Τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνημεῖα*, т. А' , Ἐν Ἀθήναις, 1960, pp. 443-503.

³² Виж Wendebourg, D. *Reformation und Orthodoxie. Der ökumenische Briefwechsel zwischen der Leitung der Württembergischen Kirche und Patriarch Jeremias II. Von Konstantinopel in den Jahren 1573-1581*, Vandenhoeck&Ruprecht in Göttingen, 1986, pp. 196-199, както и гледната точка на G. Podskalsky, *Ἑλληνικὴ Θεολογία*, pp. 155-163.

1577³³, през 1578 и три рхът им връщат и своите регистри втори отговор, в които се съсредоточават върху уст новените ясни отлици от предишните писма между двете богословски триптихи³⁴. Това писмо според нас е и много по-важно, тъй като влиза в по-дълбоки детайли на учението и дискусията проблеми, които съвсем бегло презгледнахме в първото. Тук той вече е съзрял и поставя своите претезиса именно в контекста на методологията на гръцките отци, което несъмнено ги прави по-ясни и систематични.

Лутерните отговори вероятно още съществуват или следват годин³⁵ и три рхът отвърщат през 1581 г. с последното си, трето писмо³⁶. С него той слеза към дискусията, тъй като явно е невъзможно устно новият неопълно съгласие, като ги помолва вече да не го безпокоят по богословски въпроси. Той едностранно прекратява неплототворните догматически разговори, но пак предлагат контакти и приятелство и продължават сътрудничество³⁷. Въпреки това витенбергските богослови се чувстват поставени в неудобно положение и изглежда, че им още какво да кажат, написват още едно кратко писмо, с което потвърждават твърдостта на своите богословски убеждения³⁸. От първоначалния ентусиазъм за обединение вече нищо не е останало. Отговорите на лутеранските богослови се превърнали във въпроси, честта отстояват позициите си въпреки всичко и на всяка цена³⁹. Именно затова се оказва особено неудобно, когато члестите от кореспонденцията с издигнати от лоялни към Рим свещеници и започват, с което те смятат, че улчават още веднъж непокорните протестанти. Наляга се с митте витенбергски богослови да изготвят цялостен документ, който да е в действителност⁴⁰. Това първоначално цитиранието тук *editio princeps* особено ценен, тъй като той възпроизвежда с митте витографиите на кореспонденцията и изрично от последвателите издигнат, не пренебрегва писмата, нито съкращаване някои от тях, ги представя така, както са били в ръкописния си вид. Това първоначално изданието уникателно.

Този първоначален диалог се осъществява и без талисман общ критерий, защото въпросите, разисквани тук, имат тълкувателен характер върху мита от Светото писание, но подходът е съвършено различен. Докато пръвостепените разчитат на тълкуване неопълно второстепените Църквата в лицето на светите отци (схващайки го като гарант за истинността на триптихията)⁴¹, протестантите не разполагат с такава второстепенна и склонна тълкувателна индивидуалност и се уповават единствено на нивото на нормативите или

³³ *Acta et scripta*, p. 144-199.

³⁴ *Acta et scripta*, p. 200-260; I. Καμίρη, *Τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνημεῖα*, т. В', pp. 435-475.

³⁵ *Acta et scripta*, pp. 261-346.

³⁶ *Acta et scripta*, pp. 349-370; I. Καμίρη, *Τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνημεῖα*, т. В', p. 476-497.

³⁷ *Acta et scripta*, pp. 370; I. Καμίρη, *Τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνημεῖα*, т. В', p. 497.

³⁸ *Acta et scripta*, pp. 371-380.

³⁹ Виж Wendebourg, D. *Reformation und Orthodoxie*, pp. 205-206.

⁴⁰ Подробно за това с богата библиографска справка виж: G. Podskalsky, *Ἑλληνική Θεολογία*, pp. 163-166.

⁴¹ Виж N. Ματσούκα, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία, Α' : Εἰσαγωγὴ στὴ θεολογικὴ γνωσιολογία*, Θεσσαλονίκη: Πουρναρῶ, 2000, pp. 181-224.

нормативен човешки логик⁴². Българският изследовател Методи Стоядинов формулират този липсващ общ критерий като опозиция между „еклисиалния принцип на правилната вяра“, който той го нарича, и от друга страна – деволюцията на понятията като „църква“, „ерес“, „схизма“ и др., установяващ нов семантичен богословските понятия, което е обусловено от стремежът за реформаторите главно чрез индивидуално събитията от Откровението⁴³. Именно това, изглежда, е некрологът на Йеремия II в прекратените разговори. Залисват общите разговори неговите думи, утвърдени в тюрбингенските професори, чрез пряко се опират в богословските си рефлексии върху писанията на отците и съборите⁴⁴. Ясно е очертано от неговите Йеремия II и опозицията Писание-Преглед, като устойчиво явление в православното богословие по онова време⁴⁵. Всенално този опозиция има посттридентски характер, тъй като в отците опозиция между двете няма, те се мислят като едно интегрално цяло, чиито отбрани плодове са книгите на Светото писание. Точно че още тук, при неговите Йеремия II, виждаме елементи от западните дискусии, интегрирани в източното богословие. През 1672 г. това е повторено и много по-подробно артикулирано от поместния Йерусалимски събор⁴⁶.

Точно че е изненадващо, че при осъществяване на първия контакт между тюрбингенските протестантски богослови и Вселенския патриархията инициативата идва от запад, където се води разгорещен дебят с римските власти, т.е. с църквата, останала вярна на Римския престол. Протестантските богослови очевидно желаят да въвлечат в Православната църква в този дебат. При неговите Йеремия II, изглежда, е ясно с решението или поне с някои техни спектри на Тридентския антиреформаторски събор (1545 – 1563), но не бърза с нито един от отговорите си и в крайна сметка губи интерес към разговора. Изглежда гилотината не е приоритетен в служението му като патриарх на Константинопол. Управлението на султана Селим II, период на силно ограничаване на Църквата, и мощният стремеж на руския цар да се сблъска със собствен патриарх се оказват много по-тежки и съдбовни проблеми за неговите от гребените грядици на запад⁴⁷.

⁴² Срв. I. Καρμίρη, «Ο Ὁρθόδοξο-προτεσταντικός διάλογος», *Θεολογία* 59 (1988), pp. 12-14.

⁴³ Виж Стоядинов, М. *Правилната вяра (ή ὀρθή πίστις) в интерпретацията на вселенския патриарх Йеремия II*. Велико Търново: Праксис, с. 29-46, 53.

⁴⁴ *Acta et scripta*, pp. 259-260; 349; 369-370; I. Καρμίρη, *Τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνημεῖα*, т. В', pp. 555, 557, 569.

⁴⁵ I. Καρμίρη, *Ο Ὁρθόδοξο-προτεσταντικός διάλογος*, p. 14.

⁴⁶ I. Καρμίρη, *Τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνημεῖα*, т. В', p. 784.

⁴⁷ Виж биографичното съчинение за патриарха, даващо представа за многостранната му дейност като архипастир на Източната църква: K.N. Σάθα, *Βιογραφικὸν Σχεδιάσμα περὶ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίας Β' (1572-1594)*, ἐν Ἀθῆναις, 1870. Книгата съдържа и издание на част от неговата кореспонденция.

Руслен Пенжеков -Христева е роден през 1977 г. От 2000 г. е преподавател в Пловдивския университет „Писий Хилендрски“, филиал – Смолян. През 2007 г. защитава дисертационен труд, посветен на проблема за архивното наследство на екзарх Стефан. Неговите интереси са в областта на архивистиката и археографията. Специализирал е в Трънския университет в гр. Одрин. Автор е на монографиите: *Личността и делото на екзарх Стефан в българската историческа памет*, 2007 г. и *Един забравен ръкопис на екзарх Стефан I Български („Богомилите и Презвитер Козма – извороведски и археографски аспекти“)*, 2011 г. Съвтор е на документалните

сборници *Византия през погледа на съвременниците ѝ*, 2002 г. и *Екзарх Стефан I Български*, 2003 г. Публикувал е в редични периодични издания и сборници.

Русалена Пенжекова-Христева

НЯКОИ РАЗМИСЛИ НА ЕКЗАРХ СТЕФАН I БЪЛГАРСКИ ЗА НАРОДОПСИХОЛОГИЯТА И ИСТОРИЧЕСКАТА СЪДБА НА БЪЛГАРИТЕ

Екзарх Стефан I Български (1878 – 1957 г.) е един от онези енигматични личности, носители на особен индивидуален, интелектуален и исторически енергия. Неговият жизнен път е най-яркото свидетелство за персонализираната мисия, конструирана чрез гримата на личните избори и мъдростта на прозренията чрез познанието на светлината на себе си човек. Той е роден на 7 септември 1878 г. в с. Широколяк със светското име Стоян Попгеоргиев Шоков. Първоначално учи в родното си село, през 1893 г. постъпва в Богословското училище в Самоков. От 1898 до 1900 г. учителства в с. Солищ. В периода 1900 – 1904 г. е студент в Киевската духовна семинария. До 1907 г. учителства в Пловдив, след което е командирован като учител в Цариградската духовна семинария. На 16 октомври 1910 г. приема монашество под името Стефан, от 1911 г. е член секретар на екзарх Йосиф. След Балканските войни се завръща в София и става протосингел на Светия синод. От 1915 до 1919 г. специализира в Швейцария, където придобива докторска степен по философия и литература. На 20 април 1922 г. е избран за Софийски митрополит, на 21 януари 1945 г. – за Екзарх български. На 6 септември 1948 г. е принуден да поде

ост в к то гл в н Българският првославен църковен епископ е изселен в с. Бяна, Кривопаланско, където остава до смъртта си на 14 март 1957 г.

Тук изглежда в ретроспекция критиката му по отношение на биографията. Животописание на обичайните български рехиери е лечено и толково опростено и елементарно, рече мислено „от“ – „до“. Независимо от критичните оценки за него и противоречивите мнения по важни събития от живота му е виден сложният житейски път и духовните грехове на екзарх Стефан, предопределени от екзистенциалните избори, рехиерейския дълг и битийните обрати. Съдбата му е удивителен пример за колоритен духовен водач, който никога не остава встрани от текущите проблеми на своето съвремие и на хората.

Безспорно и прякото свидетелство за неизменната му мисия в служба на Бога и на рога си е неговото документално и архивно наследство. В него могат да се открият интересни размисли на духовник за психологията и историческият съд на българите.

В този спектър на голям интерес предствлява записан ръкопис за период 30 октомври – 2 ноември 1939 г., написан в Рилския манастир и постъпен в плик с надпис: „Малко стихове от едно велико и голямо цяло“, с добър външен вид: „Цялото е: Книга към българския народ: Изповед и заветни думи“¹. Описвайки мотивите за оттеглянето си в Рилския манастир, той изповядва:

Това, което става в света и по-особено у нас, много ме тревожи. Душата ми страда от безумието, което се шири по света и от българското късогледство върху събитията на деня. Ние, българите, имаме късогледство до слепота и къса памет до престъпност. Много пъти не желаем да видим нещата такива, каквито са, а ги виждаме такива, каквито ги желаем. А що се касае до уроците от историята, не обичаме да ги спомваме, лесно ги забравяме и често пъти ги приспособяваме към нашите искания и вършим фалшификация... Подплашен от нерадостните перспективи, които стоят по пътя на българската съдба и бъднината ... дойдох тук, за да излея мъката си, болката си, терзанието на душата си от страхотните неправди и зли воли пред ангела на България – Великия рилски отшелник и чудотворец, и да моля неговата по-специална за случая и времето закрила... Рилският манастир е единствената свята, чиста и неизменна твърдина на българския дух, който е писал светлата летопис на българската църковно-държава култура и е издигал духовни и веществени паметници от жива вяра и пламенно родолюбие... Нему – Преподобному и Богоносному Иоанну Рилскому Чудотворцу – дойдох коленопреклонно да поверя мъката си, болката си и горещо да Го моля в тия тъмни и буреносни времена да усили застъпничеството си пред Господа за Славянска и Православна България, като насочи държавния ѝ кораб към тихото пристанище на мира и безвъзмездното постижение на идеала ѝ. Молих Го и ще Го моля за право правяща власт и сила, за чисти ръце в светилището и за добра съвест в управлението, защото народът ни не бива да се обезвери и ожесточи... Молих го за цар и правителство, за Синод, клир и народ; молих го за

¹ ДА-Смолян, ф. 473К, оп. 2, а.е. 3, л. 1-15.

*Всички българи... Аз имам един дълг, едно служение: Боже, пази България!*²

В по-общ план в тези редове прозират социалната структура и отделния индивид в периоди на исторически кризи, когато личността е обвързана и не знае какво да предприеме. Вероятно затова всички възмущения и тревоги са експлицитни и обективизирани под формата на молитва за България и българския народ. Именно вярата е един от онези конституенти, чрез които личността осмисля битието и мястото си в него. И вярно в подобни моменти Софийският митрополит Стефан чрез отговорността си на духовен пастор реализира своята причастност към събитията от битието и защитата на индивидуалната личност и си идентичност. Вложеният в посочените речиси дискурс позволява да се проследят вижданията на рехиереза на родопсихологията на българина и сложната му историческа съдба.

Посочените бележки са израз на сериозния душевен смут, който владее съзнанието на духовния водач в тревожното и вечерно и Второто световно войно, когато българската общественост и особено нейните лидери са поставени в ситуацията на сложен и отговорен избор. Крехтата на българските национални идеали по време на Балканските и Първото световно войно изправят обществото пред дилемата за пътя на страната с оглед предстоящите гримтични политически и военни събития. От изборна позиция в огромна степен зависи цялостното бъдеще на българската държава и народ в общоевропейските процеси и резултати.

Когато един от водещите на българската православна църква и изтъкнат общественик, Софийският митрополит Стефан не е индиферентен към терзанията и съмненията на мислителната общественост. Затова изрично ясна позиция по общественоназначимите въпроси, той се ръководи както от актуалните политически тенденции, така и от собствените си убеждения. Не на последно място, той ясно осъзнава припаджеността си към духовния елит на българското общество и своята отговорност на религиозен пастор.

Иди-неизясненията и неясен проблем според рехипстир е за субектната политическата национално отговорна позиция в отношенията с останалите държави. Той неизбежно си задава въпросите: „Кой се идентифицира с отговорността за взетите политически решения?“ и „Как да рзберем за да х мелеонцинтната на пртийните водещи кой стои?“. Констативна с омерзение, че:

У нас става вавилонско стълпотворение! Довчерашните русофоби и русояди, славянофоби и славянояди днес са по-руси от самите руси. Германофили и русофили се преливат и отливат в нашата тъжна действителност, за да ни изготвят и приготвят падението, в което България сама да си тури въжетата на шията...³

При на личните неиндиферентни политически субекти за емнето на каквото и

² Пак там, л. 2-5.

³ Пак там, л. 1-2.

г е позиция се диктув от външни влияния, личен и м ргин лен интерес и моментн конюнктур . С болк и съж ление рхиерият отбелязв , че бл год тн почв з този дикт т е нег лновидността , безп метността и липс т н приемственост и последов телност в политическия живот, проявяв ни от н род и неговите вод чи.

Същностн х р ктеристик н н родопсихологическия портрет н бълг рите е з бр в т н историческите поуки, з меств нето н ре лността с жел ното и робув нето н случ йността . В доб вк , под тливостт н външни влияния, водещ до р зпри и противополоствяне, г в основ ния н духовник г определи соци лнополитическия ги лог с термин „несговор”, им щ пряко отношение към липс т н ясно дефинир н н цион лн доктрин :

*Българското нещастие иде от изневярата. Не сме последователни и много нещо трябва да се прави по пътя на възпитанието и образованието, за да се изработи определен, типичен и здрав народен характер, който да отбелязва вярност и постоянство. Обичай своето, чуждото не желяй, своето не давай!!!... Жалко е, че тоя прекрасен народ няма достойни водачи!*⁴

Митрополит Стеф н е прозрял проп стт между н род и политически лидери, която н рхият , безверието, лицемерието и подлостт н псевдоговочите не с мо не преодоляв , още повече подчерт в .

Общосл вянското п три рх лно р збир не з обществото във философски р - курс изр зяв п терн листичн т идея з б щинск т роля н политическия елит (мон рх, пр вителство, политически п ртии и т.н.), която в голям степен р зделя обществото н две: съзн телен в нг рг и послушно следв щ го н род. Тзи идея в тог в шния момент е химер , з което си г в сметк митрополит Стеф н, отчит йки х р ктер н обществените вод чи: мон рх, обслужв щ чужди н цион лни и политически цели; лут що се пр вителство без ясн позиция по н цион лния интерес; п сивн интелигенция и р зединен от лични мбиции духовен клир.

Изход от създ лия се соци лен и духовен в куум той вижг в идея з единството н пр восл вието и сл вянството. Концепция, която н следяв от ек-з рх Йосиф и р тув з нея през целия си съзн телен живот – и к то личност, и к то църковен гл в . Н б з т н източното пр восл вие и общите сл вянски етнически корени той черт е пл н з сл вянско обединение н Бълг рия и Югославия к то н й-прогресивн и печеливш политическ тенденция. Стр г от съпротив т срещу тзи идея и счит , че р зединението н сл вянските държ -ви предпол г гресият н хитлеристк Герм ния.

Р зкъсв н от противоречиви идеи, митрополит Стеф н се оттегля в свет т Рилск обител, търсейки пречиств не и просветление в молитв т си з Отечеството. Плод н тов временно откъсв не от светския живот с изр зените

⁴ Пак там, л. 8.

от него р збир ния и конст т ции з особеностите н бълг рск т обществен ре лност и пътищ т з нейното р звитие. Н кр я той з ключ в :

*Нека тия ми бегли и конспективно изразени разсъждения свидетелствуват за това, което съм, и това, което желая да бъда, за да видят клеветниците и зложелателите на народа ни, че не се гаси туй, що не гасне!*⁵

Подобни к то съдърж ние р змисли се съдърж т в още няколко з п зени фр змент от период прил 1941 – прил 1944 г., пис ни отново в Рилския и Кл дничкия м н стир, оз гл вени „3 писки към з писките ми“⁶. В тях той р зсъжд в з политическ т обст новк в Бълг рия и з Втор т световн войн , з гонението срещу евреите, з хулите по негов грес, з огорчението му от някои от духовните му събр тия и пр. К то основн об че извежд тез т з необходимостт н бълг рския н род от истински п стир в тов тревожно време.

Дет йлното възлежд не в цялостното рхивно н следствие н духовник свидетелств з истински п триотизъм, нескрит тревог з бъдещето н бълг рския н род и търсене н причините з превр тн т му историческ съдб . Пророчески и к то з вещ ние звуч т днес думите му:

*Народ, който не тачи вярата си, не пази езика на дедите си и традициите на страната си и не се стреми към нравствено усъвършенстване, е обречен на патила и теглила!*⁷

Чувствителността н екз рх Стеф н к то духовен п стир се изостря особено след политическите промени в Бълг рия резулт т от 9 септември 1944 г. и предприет т политик н гърж в т срещу Бълг рск т пр восл вн църкв . Невъзможността му г отстояв позициите си н духовен вод ч в нов т обществен ре лност още повече го объркв и тревожи. В резулт т н тов идв и мъченическият му кр й. Очевидно той се ок зв неподготвен в поредн т н гпрев р с времето и новите политически субекти.

Струв ми се, че особено ярък изр з неговото безпокойство з съдб т н Бълг рия и бълг рския н род н мир н стр ниците н непубликув ния му труд *Българската църква*⁸. З гриженостт му е продуктув н от предприетите гърж внически действия по отношение н Църкв т и духовенството. Той пише:

Велико и отговорно е било в миналото, велико и отговорно е сега, много по-велико и по-отговорно ще бъде в бъдеще – предвид съгъстяването на световния мрак – служението на българския църковен служител, комуто историята връчва и днес, както и много пъти до сега, спасителната мисия да брани народа от безпътицата, разложението и смъртта, към които го тикат тъмните

⁵ Пак там, л.15.

⁶ АМВР, ф. 3, оп. 2, а.е. 457, л. 33-38; 41-44; 50-60.

⁷ ДА-Смолян, оп. 2, а.е. 69, л. 3.

⁸ Пак там, а.е. 62, л. 1-184.

сили на века.... Днешното апокалиптично време слага върху нашите църковни служители бреме, може би по-силно от това, което са привикнали да носят. В едно време на разложение, на децентрализация, [служението] на църковния служител – ако желае да бъде той истински такъв – граничи с подвига на пълна пожертвувателност.⁹

Омлов ж в него ролята на Църквата, подкрепянето на нейните позиции и отнемането на функциите от този вид като губни за българската идентичност. За него „Църквата е душата на народа и държава“ и българското бъдеще е в тясна зависимост от нейното един „мощно църква“, защото „обезцърковената държава“ е губна за народа си. За това той отправя рехипотирския си призив, който е особено актуален и в днешното ни съвремие:

Църковните служители повече от всякога трябва да почувстват в самата атмосфера мобилизационния призив за обявената им духовна война и забравяйки себе си, да доведат тая война до желания край – победа на духовното и църковно начало в живота на българския народ и неговата застрашена държава. Неведнъж вече църквата е спасявала българския народ и неговата държава от разложение и губел. Ней се пада и днес да яви своя спасителен лик, да даде своите обществени учители и будители, своите апостоли и мъченици, за да изведе България от кризата на всички кризи, в които тя е попаднала – духовната криза, и от пропастта, която е знала пред нозете ѝ, за да я погълне...¹⁰

Като истински духовен протест, от който особено потребен имаме и днес, екзарх Стефан провижда през времето нелепата съдба на Отечеството и народа си. Един болезнен тревог, която не го напуска до последните му мигове. За това възключението ми се ще го прием и предложено читателите възможността един от подстъпите към опознването на идеиния свят на екзарх Стефан да бъде чрез възприемането му като особен вид метафор за времето, пространството и пътя на личността към себе си, към другите и към прозряното познание. Метафората пътуването, в което личност, народ и история се сливат, за да се превърнат в непамет за човечеството.

⁹ Пак там, л.166-170.

¹⁰ Пак там, л. 180.

Тони Николов

ЖИТИЕ И СТРАДАНИЕ НА ПОП ИВАН ОТ ЛЪЖАНЕ

Оглед лен обр з н своето време е историят н всеки човешки живот. Свидетелството н един духовник пък е още по-интересно з р ги кл сическ т „обр тн перспектив ” н повествов нието с вмести нето н личния живот в Божието провидение. Уви, осез телн е липс т н подобни текстове, които бих хвърлили светлин върху ре лния живот н благ рин в Осм нск т империя, чиито кр ски умишлено се съгъств т или р зводняв т. *Житие и страдание грешнаго Софрония* н преп. Софроний Вр ч нски си ост в първ т бял ляс-товниц в т зи книжнин , която з съж ление не е погет и гор звит от други духовни лиц . Може би з щото с мото *Житие* н Софроний, м к р и пис но в с -мото н ч ло н XIX в., си ост в неизвестно з съвременниците ч к до обн рог-в немо му от Р ковски през 1861 г. Към този род изключително рядк мемо рн литер тур безспорно трябва г се доб ви и животописът н поп ИВ н Попилиев (1842–1920) от с. Лъж не, н който се н тъкн х съвсем случ йно. Впечатляв щ е простот т и искреностт н този р зк з, к кто и неговият език, г леч от книжовн т норм , н ложил се след Освобождението. Тов е н родният език н Орх нийско (дн. Ботевгр г), допълнен с църковносл вянкския език, овл гян от „пс лтир и н устниц т ”, к кто пише с м поп ИВ н. Всичко, което зн ем з него, се съдърж в кр тките биогр фични бележки към единственото изд ние н тези спомени, дело н проф. Ст. Ром нски и н неговия син Георги Попи нов.

Ето и свидетелството н проф. Ром нски: „Помня гяго поп ИВ н, висок мъж с рус бр г и съсредоточен поглед. Ходил съм често у дом му в Лъж не: н й-мл дият му син, В сил Попи нов, пр вник, убит през 1913 г. н Ч т лдж , бе мой друг р от ученическо и студентско време. Поп ИВ н беше един от ония неколцин свещеници от същ т епох и същ т школ н Орх нийско, които, ко и сл бо обр зов ни, им х съзн ние з своето призв ние н духовни б щ и гълз към п ството си със своя н чин н живот и отзивчивост към стр г ният н ближните си... Т кив бях почти всички свещеници от оно в време. Те мо-г т г служ т з пример н днешните обр зов ни н ши духовници, които, ко и свършили специ лни средни, г же и висши духовни училищ , з бр вят голям т си з г ч к то п стири н родни, призв ни г въздейств т с примерен живот и бл г реч з укрепв не н вяр т и обл горояв не н гуш т , търсят г се проявят в други обл сти н живот ”.

Що се отн ся до н писв не н с мите спомени, синът н втор – Георги Попи-нов, свидетелств , че неговият б щ е сторил тов в с мия кр й н живот си, иск йки г р зк же з собствените си „упл хи и тревоги пред неизвестност-т н днешния ген”.

„Б щ ми – пише синът н поп ИВ н – беше с мо със ст рото килийно обр - зов ние и тъкмо н негов т сл б обр зов ност от днешн гледн точк се дълж т и к честв т , които вижд ме в неговите спомени и които се ценят изобщо в спомените от този вид: искреност в изр з н личните преживяв ния, обективност в р зк зв нето з лиц т и събитият , н роден език в синт ктичните обр ти, к то някои звукови форми се дълж т н черковния език, влияние, х р ктерно з н шите ст ри пис тели духовници.“

В което безспорно е и голям т ценност н тов живоопис ние, з почв що с р жд нето и ръкоположението и з вършв що с р вносметк т , че „человеческият живот е к то кор б: колко повече му туреш тов р, той толкова повече се под в н вод т . Тъй е и човек: колкото повече живее, толкова повече греша. Токмо един Бог е безгрешен. Ему же сл в во веки веков“.

Отец Иван Попилиев

Свещеник Иван Попилуев

СПОМЕНИ ОТ ПРЕДИ И ПО ВРЕМЕ НА ОСВОБОДИТЕЛНАТА ВОЙНА

1. Роден съм в 1842 г. Обрзов нието си получих в родното си село и учението ми беше с мо по пс лтур и н устниц т . В 1868 г. втори м рт бях ръкоположен за свещеник от Ловчанския митрополит Иларион.

2. В 1872 г. ходеше по селото Димитър Общи, прегряшен по вид на търговец. Ничише с , че купув свинье. Доиде и в нашето село, въоружен с пушка с две цеви и с леворвер. Собръхме с 25 души човечи. Излязохме една нощ на лозята и годохме клетва под открито небе, която ще рботим тино. И собръхме за пушки от кого по 200 гроша, от кого по 100, от кого по 50 гроша, и Димитър Общи доиде втори път, и му ги годохме. Тетевенските и орханските комитети обрха црската хана в Клисурата. Хантсазглас Воловските коли, заптиетта вървеле и пейале. Като пристигна на уреченото място, комитетите дигна пушките и угртам едно заптие коня, друго заптие угртам в ръка. Заптие т хукватназг, тия земтап рите и земтап рво нагоре, та през Грохотта и през Зелинския поляна, та на Рваното буче, гето си почин лемко. Оттам се по билото, та през Бялото кмене и по гребеня, та минта покръ на Рван, па из ректа пог Првец, та у Цветков хана гжгето. Остап рите в мзта. Турците зех големи мерки. Доиде презнощ па шта от София. С дохожднето му брб рпукнах му конете от силно крне. Отиде по гжгето към Првец и се отбидна почивка в Цветков хана. И тъкмо тогва влезе па шта в хана, ког Цветко излизаше из мзта с окниц ркия в ръка. Като видя па шта, опусти окницта, и тия¹ се строши. Па шта извик: „Нищо, нищо чорбаджи!“ И Цветко затвори кпкна мзта прип рите! Прегрешили се турци в български грехи и тръгна по селта го шпионирта българете. Зех и моя собртва свещеник Михаил Стоянов, годох му един турчин, прегряшен в български грехи, и тръгна по селта, като кзвха, че ходта го в гта влдишки па ри. Нияс устршихме го нехванта и нзеи – на ли стрх лозе па зи – зехме сичките книжа и ги за недохме в черковта. Изкопахме един гроб и ги заринхеме, като че е за копна човек.

3. В 1874 г. в Тетевенската планина се появих комитетите. От Орханите тръгнах срещу них бшибозуци. Имаше един турчин, викан го Мол Мехмед, той им беше глва та рин. Избих няколко души от комитетите и донесох глвите им, на бодени на прътове, и ги носех по селта за устршение. Голямо смущение настана.

¹ Тия = тя. Бележките под линия са дело на Г. Попиванов, издател на книгата и син на автора.

Щом т види някой пом к, тоя ч с: „Ей, пезевенк, ти си комит !”. И земе някой к мик, три-четири ок , п плюс! По гърб ти, и ти п гнеш по очите си. Егн вечер дойдох в н шето село 350 души б шибозуци и от кон к пр тих , т им приготвихме печени ягнет . Още се не мръкн ло, чухме, че точ т ножовете си г ни изкол т през нощт . В Орх ние им ше егин ст р турчин, негов т гум се слуш ше – к квото к жеше, то ст в ше. Опл к хме се н тоя турчин, и в тоя ч с к ùм к минът з повяг г с гигн т б шибозуците из селото ни. Дигн х се още вечерт , ког то бях зели г яг т; гигн х ги, едни яле, груги неяле.

4. В 1877 г. н ст н още по-голямо смущение. Тия в рв ре се н ежих срещу н с к то някой сл не. Н излязох керкезе, б шибозуци, едни отив т н горе, груги отив т н доле, п кост т, обир т. Егн неделя, к то си дойдох от черков , по п дият отиде у сестр си, пък з з творих порт т и полегн х в б хч т г посп м лко. Сп л съм, колко съм сп л, ког се пробудих, чув м глъчк . З слуш х добре – не отбир м, оти гълчех нито н турски, нито н бълг рски, току с чуе ш м-шум. Видох, че не е добр р бот т , т още повече се протегн х и с н пр вих, че съм з сп л дълбоко. Пр в с , че сп , м добре слуш м и р збир м, че едни с по гвор и бер т сливи, груги с дошле около мене. Тия около мене зех г вик т „п н с, кълк ш”², док то егин откъм улиц т извик : „К кво гле- г те, диг ùте поп и го водете в къщи!”. Тог в егин м ритн и вик : „Кълк ч бе, пезевенк!”. И з ст н х, к то с протегн х и прозев х: г в х си вид, че бях з сп л дълбоко. Егин ми вик : „Х ùге г отидем вкъщи г си з п лим циг рите”. К то отидохме, зех г м мъч т з п ри. Егин м хв н з ръцете, груг ми н веде гл в т г м коли. Бл год рение н Бог н ч с си дойде поп дият от сестр си и извик , колко я гл с гържи, и тия м пустих . Ам п ри, колко им х, зех ми, з гигн х бр шно и едно к че сирене. Им ше още сирене и го ост вих , т се ядосв х , че не можех г дигн т и него.

5. Ког се з г де мъгл т , т.е. русин откъм Дун в , к то н пълних ония бе- ж ния пом ци в селото, нем де г се побер т. З вл гях къщите ни, н шите гец изпъдих н гворищ т . Пост вих егин от тях з кмет, отворих в егн бин к фене и зех г се собир т т м н мезлич. Им х си и ходж и посвоих селото, т , ко дойгеше човек г погледне от стр н , ще к жеше, че селото е турско. След няколко седмици н дойдох още беж ния, т ням ше къде г се дяг т по къщите. У мен дойде н ходж т зет му, к зв ше се Мол Солим н. Турците се н ст них в соб т , ния с гец т се прибр хме „в къщи”³, т беше донякъде добре. Не щеш ли, н дойдох още беж ния, т попълних гворищ т и гр дините. Моят гр дин беше с кукуруз, и егн сутрин глед м: турците н к - р ле говед т си в кукуруз и едно турче, около гв ùсезодишно, стои при говед - т и тия яг т кукуруз . Аз глед х, глед х, п ми домъчне, к то се пр веше т къв зян, т извик х: „Бре цигльо, з що н пусти кукуруз ?”⁴. А то с изпр ви към мене и с мо м глед , нито говори, нито мърд , сяк ш че беше ст туя. Изпъдих гоби- тък и то си стои н едното място. После отишле моите гец по гр дин т и

² Отче, ставай.

³ В стаята с огнището, в кухнята.

⁴ Пусна добитъка в царевичката.

то ги попита ло: „Къв бе тоя, щото изпъди говедта?“ А тия му каза ле: „Това е бещни“. Тогв то им каза ло: „Ами какво му е това нгавта?“ Не вижда ло попка лимвак, тс изплашило, че съм от комитете.

6. На другия ден излязох на края на селото до реката да прибера телците. Качих се на моста и гледам: керкезе търчат с конете си. Трим, като ме видоха, готърчаха до мене: един мугурис бичси и ми каза го вог по овчарете зовце. Аз казах, че не мога да го вогам, и тогв друг извади сбяла змаха на мен. Аз побягнах, тия мпогнах. Като бягах, мислех си кой чс ще ме мугуринякоу куршум. Имаше един брешник⁵, конете не можеха да го минат, и избягаха колкото стошага. Като бягах из улицата, помците смятаха и викат: „Бягай, попе, бягай!“ Доидоха до тая къща, дето живееше турчето, щото скупаши от мене. Влязох в двора и влизнах си зтворих вратата. Булите извикаха от прозорците: „Що щеш, попе, тук при турски жени?“. После видоха, че съм скупашил, и извикаха: „Гонят керкезе. Оставете мещвигом, каквото искате“. В това време керкезете доидоха на вратата и викат: „Ане ли са?“⁶. Тия турци бяха сиромаси: обещаха ни булите сто гроша и тия мпустиха в къщи. Керкезете отвън искат да прошат вратата, булите реват извътре, тсе собрацят махала, псе и мръкна, тия дяволи се отведоха. През нощта събудиха зъбите ми тратот стряха. На другия ден доидоха още сто омакукуруз на булите, дето ми спиха живота.

7. След няколко деня доиде у мене още един помкасажен си и с четирмата си син. Аз ги не пуцам, махождам доиде и ми каза: „Приеми ги, попе, тия са мои роднини“. Приех ги с условие да не пядят моите деца от дома. Не щеш ли, не чекаха, горде се мръкна, и изпъдиха деца на мидвора. Казах нахождам: „Къвни беше приказката?“ А той ми каза: „Не слушайте, пезевенците“. Вечерт синовете на турчин рзхождаха се из двора, гледаха нас мнатък. Видоха, че не са добри тия турци. Попитам: „Имате ли черков?“ Дорде да им отговорам, бещим мварна, тиказа: „Еле хее черковта!“ На сутринта, когто отидоха да служат утрян, щода видят черковта строшена, обрнана, колкото имаше сребро, земено, даже и престолът съблечен. Отидоха си дома рзтреперна от яда и казах на турците: „Зщо обрхате черковта? Дигайте се от тук, че ви земат дяволете“. Тия се подсмиваха и се опрвагваха, че не са биле тия. Отидоха и рзпрвиха на тяхния кмет. Той доиде и ми каза да се дигам от моята къща. Бог да ги порзи, рзлютиха се като осци. Зех да се товратим и ми поискаволовете, за да четворта⁷ Возраба конка. Казах им, че не си давам воловете. А тия товратим се за кахнат: с мога минат плахнат и щата се върнат да мзатрият съвсем. Напоследегнаха колта и си тръгнаха, ма на улицата спрех. Имаше едно много хубаво конче на две години. Поискам да го земат, като ми давах за него един бървенказан, тежеше 45 ома. Казах им, че не си давам и кончето. Видоха, че не могат да земат от мене нищо – нито конче, нито волове – и си тръгнаха, като още повече се закачиха. Аз сгоступаших, т

⁵ Малко поточе.

⁶ Где е попът?

⁷ Да впрегнат в колата два чифта волове.

зех поп дият и геџ т , т ги ост вих у м ѝкини ѝ. У дом ост вих еџин ст - реџ, ост вих и сичкия добитџк, с мо кончето пренесох н груг кџџ . К з х н ст реџ : „К то гоџд т ония дяволе, г в ѝ, к кво то иск т, з н зе к зџ ѝ, че сме още тог в побегн ле в Орх ние.” Аз отидох в еџн кџџ н кр ѝ селото: ноше сег при хор т , гене се крџя вџн по буреня. Сегях у т я кџџ и с крџх по буреня около четиресе геня, к то пр џ х хор г вџг т к кво ст в у дом . Тџя ми к з х , че турџите с вџрн ле и леж ле гве ноџи и пит ле з мене и з поп дият , ст реџџт им к з л, к кво то му бях з рџч л. Турџите к з ле н ст реџ : „Нџам г си иџем, џе го сџсечем н п рџет ”.

8. Аз мислих, мислих, п се к чџх н коня и отидох ноџно време в к с б т ⁸. Н сутринт среџн х ме позн ти и ми к з х : „џџо џеш, дяго попе, тџк ? Керкезете р згрџб т земят з тебе. З к нџ х се, че џом т н мер т, нџам г те ост в т жив”. Бл год рение, че дяго Стоян Брџнчов м з веде н вл гишкия кон к. Кончето вез х в гвор з плет . Стоях ген, стоях гв , нџам отџе г зем хр н з кончето и нџам к к г го н поя вод . Н вџн хџч не смея г изляз : яџџе г хвџрлиш, не може г п дне н земят от скер. Еџн сутрин стоя н вр т - т , глед м кџм кончето и кџм селото, мисл си к кво сџм ост вил у дом , и то ми се н ж лило н пл ч, и трџя си очите с кџрп . Тџкмо тог в мин кр ѝ мене еџин турски офиџерин, влезе в гвор и отџе в яхџрите при конете н кон к . К то излезе от при конете, видя моето конче, вез но н плет , и попит : „Чио е то в конче?”. Аз отидох и му к з х : „Ефенџи, мое е. Земи го от тџк г не ми го глед т очите к к се мџчи без хр н и без вод ”. Тоѝ м попит отџе сџм и з џо сџм тџк . Р зпр вих му з џо сџм избяг л и че сџм ост вил дом жен и геџ и гв есе гл ви еџър добитџк. А тоѝ груго ми не к з , с мо ме попит : „Мог т ли се н мери пр сет из в џето село?”. Аз се з гивџх, к то рече тџя гџми, и си з - мџлч х. Тоѝ м попит повтормо з суџото и тог в му к з х : „Ефенџи, з џо ме пит ш з пр сет ? Вџя пр сет не яџете”. Тоѝ ми к з : „Яџем, не яџем, мог т ли се н мери?”. К з х му, че мог т г се н мер т. И то в бе, излезе си. Мин се около три ч с , п к гоџде, сег н кон, и скерџт му гџрџи подкозирог⁹. К зџ ми: „Аџде г вџрвим вџв в џето село”. К чџх се н кончето си и трџгн хме. През ч рџият не може г с мине от скер. Тџкмо н излиз не от гр г , ето че иџе п ш т пџши от т биите, гето стоеше скерџт н ч гџре. К то се среџн х гв м т , спрях се и зех г се к р т по турски. По еџно време п ш т гџгн б стоня воз него, тоя му хв н б стоня с рџџе. Аз се изтрџпн х. Хеле ост вих се и нџя проџължихме пџтя си. Из пџтя тоѝ мџлчи и з мисл к к г го подк ч н р зговор. И му к з х : „К кво може г н пр ви московеџџт н султ н ? Яле¹⁰ колко е турски скер с мо тџк !”. А тоѝ м изглед зле и ми к з : „Ти не си бџлг рски поп, к то говориш т к . И не виџд ш ли, че з сџм бџлг рин?”. Пџџ з си мисл г не е нџакоѝ шпионин и го попит х : „З џо се к р хте с п ш т ?”. А тоѝ ми к з : „Ами ти к то си поп, не зн еш ли турски?”. К з х му, че хџч не зн м. Тог в тоѝ ми к з : „З тоя кон се к р хме, гето сџм го оязџил. Тоѝ е земен от русите в К вк зкто мур бе и п ш т к зџ г стои тоѝ, г с не язџи, т г

⁸ Орхание.

⁹ За почест.

¹⁰ Яле = я виж.

с погръбна. Аз му казах, че аз съм доктор на конете и аз се грижа за тях, той го си гледа скер”.

9. Като влязохме в селото и мислехме селяните, че идем с този турчин, тя си помислих, че мисля под конвой. Като отидохме у дома, казах ми го изпретено си дойде течеят. Вечерта погледнахме из мислите въртене и видяхме, че идат из улицата десетина души турци и цигане, които са коне, които са гредели, и които са обир от другите села. Той взе пушката, излезе, тя го изпревари и го върна в двора. И видяхме, че стова рих сичко, защото казах: жито, сирене, орехи, рибка, желязо. Щото им паднало, се земеле. Един циганин, дето му взехме обир, иде при юзбашият, дето беше постъпен от камика минута преди тишината в селото, там не клевети, че съм довел един турчин, там сме му зелето житото. Съобщих ми аз го казах на турчин. А той ми каза: „Попе, аз съм чист българин, името ми е Стефан и съм от Клофер. Като дойде юзбашият, видях ми казват те Рушиг бей. Ще земеш го бия, видях се спуснете го от минята”. Не съм много, ето че иде из улицата юзбашият и викна: „Къде е този поп, че земеш църквата рязехирето? Това не е поп, това е московец!”. Викна, колкото го гласа гържи. Ето влезе в двора и рече: „Къде си ти, поп ли си или комитин?”. И дигна тояга, готви се да мие. Зехме се качва възстълбата и се качихме горе на отвога¹¹ при мен. Хванах му тоягата и му казах: „Влез в собата, там гледаш кой ти е зелето житото”. Тогаваш Рушиг бей каза: „Топ са ефенди, недер бу?”¹². И отвори собата въртене. Юзбашият се претрепера и си изпретено пушката въртене. Рушиг бей каза: „Не бериосун бе, кефир?”¹³. И му удари двестришма реи фесът му падна на единта страна, чалмата му падна на друга страна. Тогаваш хванах Рушиг бей за ръцете и му казах: „Остави го ефенди, него си излъгала циганите”. А юзбашият плъче и трепере, и току викна: „Аман, ефенди”. Напоследък Рушиг бей го остави и му казах: „Ще ти прост, когато мериш колко гласа казваме това жито напашта”. И той: „Пеку¹⁴, ефенди, ще не мер още сегаш кол”. Рушиг бей го пусти и мислех колко гласа, и той докато гласа кол. Рушиг бей ми видна, там са качихме на конете и закрачихме житото в Орхане. Амане закрагна напашта, ми го прогледна по 60 париката и излезе 874 ок жито. На връщане из пътя той се викаше, че го е прогледна ефтино. По едно време, като вървахме, той каза, че е лошо времето. Аз му казах: „Когато е лошо времето, налик е ясно?”. А той ми каза: „Абе толкова ли си будала, там не са сещаш? Боже ми поп. Дядо Иван след един недела на много е тук!”. Вечерта зехме му са оплакване, че стана гласа месеци кака не съм вечерта дома с течеят, какакто сегаш. А той ми изглед и ми каза: „Кой ти е крив? Дядо кучето какало гласа гложда, там си върви, където щеш”. Цяла нощ мислих и наизречна стана, там идат при уйка Стоян Цанов: той беше състоятелен човек, турците го бях мълчаливи при. Претрех му кака човек съм довел у дома си. Поставих с него, там отидем и при други няколко по-състоятелни човеци, претрех и на тях за Рушиг бей. От тогаваш секи един от тях идеше вечерта у дома и носеше или кокошка, или прасе,

¹¹ Външен трем на втория етаж на селска къща.

¹² Какво е това?

¹³ Какво си се развикал, невернико?

¹⁴ Добре.

или гъск . Ядем и пием з едно с Рушиг бей и сичките сп т у дом , з р ни го изпр щ ме з Орх ние. З н сяше по сегем-осем кокошки. Егн вечер попин хме и той зе г к зв : „Ако иск те, синц Ви, з едно с гец т Ви, з вежг м при русите, без г м узн е някой – не п ш , не юзб шия”. Аз му к з х: „Н ли тог В ще з п - лим селото?”. А той ми викн : „К кво мислиш з селото? Глед ъ себе си!”. После ни к з : „Мог г пр т скер г з п зи селото и добитък , м трябв г се г ге нещо н п ш т ”. Тог В ния г дохме кой по 200 грош , кой по сто, кой по петдесе, събр хме 1500 грош и му ги г дохме. Той ги зе и ни к з : „Отсег н - т тък секи г се седи дом без шупе¹⁵“. Аз се осл бих¹⁶ и зех г ход н черков . След няколко деня егн з р н се върн х от черков и ког то отворих порт т , що щеш: гворът ми пълен с скер, Рушиг бей се к чил горе, в соб т . К то ме видя, зе г реве воз мене и г вик : „П п с, къде ходиш, з що м лъжеш г трош ц рския скер, ти си пр виш кеф ”. К чих с при него, вик м му: „Добре дош л”, той с смее, не може г ми отговори. К з х му: „Упл ши м ”. А той ми к з : „Аз пр вя тов з очи пред скер ”. К з х н дом шните г ни н пр вят к фе, той к з : „Не трябв , по-скоро н мерете из м х л т м лко хляб, горге гоуде техният”. Д дохме им хляб и ги р зпр тихме н три стр ни из селото по егн н ш човек с тях. И н ст н голям тишин из селото, м с мо денем, з щото керкезете с н учих г пр в т п кост ношно време.

10. Ст н з, т иг п к в Орх ние и р зпр вих н Стеф н к к зех керкезете г п скост т ношно време. Той м попит : „Може ли с н меру в селото ви сено з конете?”. Аз му к з х, че ще с н меру. Н Вл дишкия кон к им ше безлишки коли и той викн , т спретн х гве кол . И к з ми г к р м кол т в село. Аз зем , т веж кончето з кол т , п с него з едно – той н коня, з н кол т – излязохме от Орх ние, и то с здр чи, мръкн с . К то гоудохме спроти ч гърете н скер , той ми к з : „Тук г стоиш, гоге иг г об дя н п ш т , че отив ме във в шето село з сено”. И з з прех г чек м. Н тов място им ше около 300 кол беж ния, з п лиле ония огньове, гец ког рев т. З обиколих м 20 души пом ци, пл ч т ми и вик т: „Попе, къде г идеме? Яле гец т к к рев т: ням к кво г яг т”. Аз им к зв м: „Не зн м, к рг ш, к кво г ви к ж . И з съм к то в с”. Зе г ми реве егн турчин: „З вчер ходихме през б ир ог н т¹⁷, т з бр хме по м лко жито, м от Лъж не попът ни го взе и сег ням м хич”. Тог В се изст ни друг турчин и к з : „Бе Сулю, н ли е тоя поп!” п к то се обърн воз мене, к з : „Н ли ти си с висок т къщ ?”. Аз егн стих изтръпн х¹⁸, после видох, че ням лъж , т к з х: „Житото го зе н п ш т човекът. Тия кол с негови, и той ме ост ви г об ди нещо н п ш т ”. Тия ми к з х : „Той го зе, ми ти му рече”. Тия м н обиколиле, и з хем чек м г се върне Стеф н, хем се н дея кой ч с ще ме убият. Хеле поцвили вез ното конче з кол т и Стеф н с коня гоуде през беж ният . Из пътя пит м го: „З що с толков б Ви?”. А той ми к з : „Не пущ м п ш т . К з х му, че сме с поп , той ми к з : „Ням ш р - бот ношно време. Нек гоуде и попът, г спите тук при ч гърете, п с б хле

¹⁵ Без страх.

¹⁶ Успокоих се.

¹⁷ Отвъд.

¹⁸ Известно време.

вървете”. Излъг х го, че няма к к г гоуде, з щото и жен му е с него – к к ще лежи тя тук , при скер ?“. Тог в п ш т помислил и му к з л: „Върви, м си отв ряй очите“. Из пътя той ми к з изд лече, г с сетя, и ния после с бр хме още п ри, г же зем хме и от някои жени, т му г дохме. И той допр ти още толков скер, още 36 души, едни ход т ноше, други гоуд т сутрин, т ход т гене, сменяв т с . И с з п зи н шето село, другите сел бех опостушени, з щото бех се избег ле.

11. Един ден извик един човек: „Дяго попе, тук ли е Рушиг бей?“. К з х му: „Тук е“. Той си зем пушк т и к з ми г иг и з с него. Отидохме, и керкезете отк р ле бивовете колкото трист ш г г леч от селото. Той с пушти след тях и зе бивовете н човек , върн ги. К то се връщ хме, глед ме кр ù селото трим керкезе н коне стоят и глед т къде н с. Рушиг бей им викн по турски: „К кви сте?“, тия му не отгов р т и зех г хвърлят с пушките н н с. Зе г пушк и той н них. Тия пушк т, и той пушк , доде с стемни, т с не види. Н сутринт извик кех ят : „Дяго попе, нек излезе Рушиг бей, че им човек з гин л кр ù селото“. К з х н Рушиг бей и той се хв н з гл в т . Излязохме з едно и видохме убития: лежи соблечен гол, к кто го е м ùк му родил , гл в т му съсечен , к то ког кълц т месо н ск р г се пече, и ср мът му отряз н, г се не позн в , че е друг вяр . Рушиг бей с з мисли и после ми к з , че негов т р бот в селото е свършен , че той ще си иде в Орх ние и няма г се връщ , ния г к жем в кон к к к вечерт керкезе с връщ ле от обир и с збиле кр ù селото, т тоя турчин е убит от них си.

12. Едн з р н току ке з гърме к ге Ореш к и не с мин много, и видохме шест души руси, че слиз т н н голе из б ир и пушк т. Ког погледн хме голу н полето – 50 души керкезе, без коне, н редени в цеп, и тия пушк т н русите. Русите слязох в гол спроти керкезете. Току видохме, че керкезете побягн х и к чих н коня един убит керкезин. И полетях към селото. Ния с упл шихме и к з хме помежду си, че друго сп сение няма , освен г бяг ме и ния к то другите сел . Денят беше с измин л, ост в ше едн ч с, доде з ùде слънцето. Ког погледн хме н б ир , дето с к нехме г без ме, и то се чернее горе к то някоя черед биволе. Зехме г се пит ме к кво е тов . Едни к зв т, че е добитък, други к зв т г не бѣде турски скер, други к зв т, оти не би ще московецът, т.е. русинът. Доде още с т к пит хме, че се пуши гим н тов място пр во н горе к то комин, и ведн г след тов ревш топът. И ния с уверихме, че е войск руск . След м лко з ревш топът и от турското укрепление под селото. Рев т топовете един срещу други, дечурлият пл ч т и ния с стяг м г бяг - ме. Слънцето зе г з хожд и от Горн т м х л гоудох около 100 души човеци г бяг ме з едно. И к з х ми: „дяго попе, русите з г них ¹⁹ топ н турците в т бият и турският скер избяг , мин през селото и отиде към Орх ние“. И то с веке мръкн , ког побягн н родът към б ир , дето бях русите. Ния с поп дият и с дец т зехме през гр дин т към чичов т къщ . Току з тр к х пушки з г н с. Ког с обърн х – четвориц керкезе с коне препуск т из улиц - т и пушк т след хор т : кого срещн т, се го убив т. Посочих пушките и воз

¹⁹ Запушиха топа, т.е. вкараха голято в него, та му направиха „дано“ (дъно).

н зе и з си к з х: „Беше, сичко се свърши”. Хеле не щях г пушк т воз н зе и з прехвърлих гец т през плет у чичови и влязохме в с м нлък²⁰. Т м бях с скриле и други хор , и сичк пл чех . Чичо им ше едно 18-годишно момче, к зв ше се Георги. То зе едн грешк и бр гв т н рък и иск г бяг . К зв ме му г чек г с стъмни, п тог в синц ще бяг ме, той не слуш , побягн н къде русите, към б ир . Суците керкезе, четвориц т , дойдох го едн къщ кр ъ н зе. Човекът н къщ т излезе г ги посрещне, тия от конете пушн х и го уг рих в гърдите, и човекът викн и с з върте, и п гн н земят мъртъв. И ния глед ме из гупките н с м нлък . Тия дяволе зех м х л т н доле и видох чичовото момче, че бяг . Едн от тях препусти коня по него и го стигн н хиляг ш г вѣн от селото. Георги спря и се обърн към него и зе г му се кл ня и г с моли, той гизн пушк т и стреля три пъти, и Георги п гн мъртъв н земят . После от б иря няколко ден го глед хме к к се чернее н пътя, оти никои не смееше г слезе г го з коп е. Тия керкезе после зех м х л т н голу и избих 17 мъже и едн жен . А ния к кво г пр вим в с м нлък ? Числих, мислих, п к з х н чичо и н стрин : „Синът ви вече з гин , вие х ъде вървете с поп дият и с гец т у б ъови ИВ нови; т мо им хор събр ни, сегете т м и з ще ви н мер ”. Б ъо ИВ н Георгов беше к то кмет в кон к и къщ т му беше с к менни стени. Поп дият и гец т пл ч т и вик т: „Ами ти къде ще идеш, т не дойдеш с н с?”. Аз им к зв м, че щ ид у дом г зем някои нещ . Отидох у дом си и то темно, нищо с не виду. Пипнешком н ъдох торбичк т с еп тр хиля, с требничето и с кръст , и я оп с х н гърб си пог грех т , и прекръстих с , и тръгн х г ид при гец т . То темно, не смея г ход из ули ц т , т тръгн х през гр дините. Ония кучет к то з л яле, гръмн ло селото, к то че с трист вълци. Гр дините бях обр ни, кукурузлякът беше н вез н и изпр вен н петини²¹ едн го груг . Под едн петиня нещо с з ш реня. Аз се упл ших, т побягн х. Обърн х се, то си стои т м. Престр ших с и с върн х г вид к кво е. Ког погледн х, то черг , и н нея котлет и груг покъщнин . Дойде ми н ум : ния ще бяг ме, ми ко ост нем живи, ще трябв постелки и з вивки. И зех черг т . У б ъови ИВ нови з в рих с мо поп дият и гец т и н б ъо ИВ н жен т . К то м видох , зех г пл ч т: „Къде се дяв ш, цялото село избяг , с мо ния ост н хме”. Попит х: „Къде е б ъо ИВ н?”. И жен му ми к з : „Той избяг , още слънцето грееше. Зе си с мо пушк т ”. С м тог в к кво г пр в ? Д бяг м с мо с гец т и с гвете жени, не смеех. Ония псет к то з л яле, други к то з виле. Стояхме т м го около 3 ч с през ношт , ког нещо зе г бут н вр т т . Видох, че е човек. Той бут г отвори, з пък подпир м извътре г не с отв ре. И от стр х нито той се об жг , нито з с об жг м. И мисл си: „К кво ще г е, сег ще г е”. Н ъ-после той н гделя, т строши вр т т и се изпречи с пушк т н н пред. И з се си вт с х, доде влезе вътре и видох, че е б ъо ИВ н. К з ни, че иде от б лк н , вижг л и руския скер.

13. Съгл сихме с г избег ме синц при русите. Излязохме н б лк н , но н ли нощно време – темно, п още стръмно, т гец т нем ге г сп т. Земем с едно гърво, т подгр внихме м лко и н годихме гец т . Доле от турските т би

²⁰ В плевника.

²¹ Изправено купче с пет снопа кукурузляк.

пушките пук т к то пук ници. Не с мин много и чухме, че иг т още хор въз б ир при н зе. Доидох , бях и тия от н шето село и ни к з х , че през полето срещн ле турски скер, че и тия бег ле и били толков упл шени, че си г ле пушките н н шите хор . Н говорихме се няколко души г слезем в село и г си изк р ме гобитък . Доидохме до селото и н ли нощно време – темно. Един зе т я улиц , друзи – друз , и з с упр вих къде моя дом. Им х около гв есе гл ви гобитък и видох, че не мог г ги изк р м горе н б ир , т зех, т ги вк р х в сеното, к то ост вих отворени сичките вр т н оборете. С мо кончето зех със себе си, з щото з п зи то селото и моя живот. Н турех в едно котле сирене, зем х и гве черги и увих в них котлето със сиренето. Хв н х кончето з юл р и излязох н гвор . Н вън от кучет нищо не се чув . Тръгн х в темниц - т , м що щеш – до вр тник чух нещо г хърк . Послуш х повторно и р збр х кой е. Им ше едн б бичк болн в селото, з сипчив .²² Дошл и тия г бяг с н с, сирот . Тръгн с мене и излязохме гв м н б ир при гец т и то зе г се з з ре. К то се р звидели хуб во, тръгн хме г идем при русите. К то се изк чихме н връх б ир , видохме скер и н ли сме се н пл шиле, помислихме, че с керкезе. Изтръпн хме и зехме г се к ним г бяг ме н з г. После ни к з х , че с руси, и ния с отсл бихме. Н полен т , дето бяхме, с биле и русите, и турците – им ше около гв есе убити турци, н гуле с – г т е стр х г ги погледнеш. Един н ш човек зе едн тояг , з г бие един мърт в турчин. Отде го съглед един к з к, че изв ги с блят и се спусти н него, и вик ше: „Сукин син, з що не дойдеш г биеш с н с живите турци, биеш мъртвите?“. Д не беше побягн л, щеше г го съсече н място. Седяхме цял седмиц н б ир .

14. Слязохме в село ч к ког то русите з мин х г обс жг т Орх ние. И що г видим? Сичко з прилич ло н пушняк. Руски к з ци търч т из селото н коне, с м гр ци в рѡк , и дето видят свиня, н мушк т я, и я турят н конете: к кво н мерят, се зим т. Доидох и у мен неколцин и зех г ми глед т книгите из коност с . Глед т, кръст т с и прик зв т: „Тов е н ш б тѡшк ”. И едни ми целув т рѡк . Не щеш ли, после доидох и друзи к з ци и не т бръсн т, че си поп: зех г кърт т гюшемето н къц т и г трош т вр тите н ст ите, г дир т п ри. Им х едн кр в , що не беше се отелил ²³, зех г я кол т. Три геня обир х и кр дох из село. Щото им ше з ягене, се зех : пуйки, кокошки, пр се т , сирене. С мо житото и кукуриз ост вих . Н третия ден им з претих г ход т по обир, т селото с утиши и ния с отсл бихме.

15. Турците с спрях н Р б кон к и н Илгъз т бия и от т м се бих с русите гве седмици. Руските офицере стоех по къщите в селото и в Орх ние, преспив х ноще, генем отив т, т с бият н б лк н . У мен стоях 15 геня един княз и един к пит нин. В училището седеше един еврейн, т прог в ше н офицерете продукти. Тия гв м т у мен му г дох з 15 дни 100 н п леоне руски. Едн вечер з им к з х, че ние, бълг рете, сме бедни и прости, тия м к з х : „Не сте вия бедни, у в с им сичко: жито, ц ревиц , вино, яб лки, круши, сливи, боб. Сичко им з ягене, у н с с р жг с мо едн пшениц . В н ш Русия ням

²² Болна от „засип“ (задух).

²³ Дошло ѝ да се тели.

училищ по сел т : с мо бог т човек може г изучи гец т си, и то в гл в-ните гр гове". Пит м ги: „З що не г в т г с уч т сиром сите?". А тия ми к зв т: „Д не диг т бунт". После ми к з х : „Б тюшк , след четиресе години България щ с бие с н с". К зв м им: „К к е възможно, н ли сте ни освободиле?". А тия ми к зв т: „Н шият ц р ви г ге пр в , ние ням ме пр в . Ния сме мон рхия, гв н есе гуши упр вляв т цял Русия. И ще с подигне н шият н рог против мон рхият , ще к же н ц р : Ние освободихме българете, и ти им г ге пр в , ния ням ме пр в ". И ще с подигне целият свят г с бие с н с и България ще с бие с н с". Тия руси щях г стоят още у дом , но по Божия повеля появи се ск рл тин по гец т . Умрях ми гве гец н веднъж и тия с упл ших , т си излязох от дом .

16. Десет години бях поп в турско време. К то почн х русите г ни освобож-г в т, молах с Богу: „С мо г ни освобод т, г с отървем от теглото, п тог в г мрем". Ам ког то им дни човек г живее, не с мре: ост н х жив и до гнес, го всеобщия бой...²⁴

17. Прекр тям м спомените си, з щото ст н х много дълги. Моля чит телите, ко н мерят нещо погрешно, г ми прост т, з щото з съм от ст р т н ук . Человеческият живот е к то един кор б: колко повече му туреш тов р, той толков повече се пог в н вод т . Тъй е и человек: колкото повече живее, толков повече греша. Токмо един Бог е безгрешен. Ему же сл в во веки веков.

Публик цият се пр ви по единственото изд ние н книг т : Свещ. Ив н Попилев, *Спомени от преди и по време на Освободителната война*, Изд ние н Ботевгр дск т общин , Ботевгр д, 1938, 30 с. Съхр нен е оригин лният пр вопис и изк з н втор .

²⁴ Баща ми се помина на 20 декември 1920 г.

Писател и поет, проповедник и богослов, Джон Хенри Нюм не е сред най-известните англикани, приели католицизма в един бурен за отношенията между Англиканската и Католическата църква период. Роден през 1801 г., той приема християнството в неговата католическа версия. Завършва Тринити Колегия в Оксфорд, през 1822 г. постъпва на работа в колеж „Ориел“, по това време един от водещите в Оксфорд. Две години по-късно встъпва в клир на Англиканската църква, през 1825 г. става свещеник в Оксфорд. През 1828 г. е назначен за викарий на църквата „Сейнт Мери“ в Оксфорд, към която по-късно създава нещо подобно на моншенско обществено, разположено в близкото до Оксфорд село Литълмор. В края на 20-те години Нюм не само е един от най-известните лидери на Оксфордското движение, което се обявява за връщане на Англиканската църква към нейните католически корени. Възгледите и популяр-

ността на Нюм не са в това причина за разгорещени спорове около него, Оксфордското движение е обвинявано в прокарване на „римски“ тенденции в Англия.

След дълги колебания Нюм приема католицизма на 9 октомври 1845 г. Примерът му е последван и от други членове на Оксфордското движение, най-известен от които е Хенри Едуард Манинг, който през 1865 г. е назначен за архиепископ на Уестминстър, през 1875 г. – за кардинал. Въпреки че никога не влиза в открит конфликт, между двамата съществува прежнее, тъй като Нюм не е подозирал, че не приема безрезервно всички доктрини на Католическата църква.

След своето обръщение през 1846 г. Нюм посещава Рим и е ръкоположен за католически свещеник, поем последователно няколко католически енории в Англия, накрая се установява в Бирмингем, където остава до края на живота си. В този период той продължава да участва активно в религиозните спорове и през 1851 г. чете лекции, посветени на *Настоящото положение на католиците в Англия (The Present Position of Catholics in England)*, в които опровергава възгледите и протестантите за католицизма. През 1854 г. заминава за Дъблин, където е избран за ректор на новооснованата Католическа университетска Ирландия. Като ректор на университета получава възможност да развие идеите си за целите и смисъла на католическото висше образование, публикува подготвеното *Идеята за университета*. В отговор на своите критики през 1864 г. Нюм публикува *Апология на своя живот (Apologia Pro Vita Sua)*, където обяснява развитието на своите религиозни възгледи. *Апологията* е последвана от най-важната богословска творба на Нюм – *Граматика на съгласието (Grammar of Assent)*, публикувана през 1870 г.

През февруари 1878 г. Нюм е избран за почетен член на Тринити Колегия на Университет в Оксфорд, година по-късно новоизбраният папа Льв XIII го въздига в сан кардинал-дякон – издигането му е прецедент, тъй като в модерната епоха не е имало случаи за кардиналски титла да бъде дадени на обикновен свещеник без длъжност в Римската курия. Кардинал Джон Хенри Нюм умира на 11 август 1890 г. в Бирмингем, където е погребен, през септември 2010 г. папа Бенедикт XVI го провъзгласява за блажен. Представеният тук текст, в който Нюм описва своето обръщение от англиканството в католицизма, е откъс от книгата *Apologia Pro Vita Sua*, публикувана на интернет страницата www.newmanreader.org (преводът е със съкращения).

Джон Хенри Нюман

ИСТОРИЯТА НА МОИТЕ РЕЛИГИОЗНИ ВЪЗГЛЕДИ ОТ 1841 ДО 1845 Г.

Писмото, цитирано горе, е адресирано до моя скъп приятел г-р Ръсел, днес президент на Менут.¹ Той е свързан с моето обръщение повече от всеки друг. Видях го през лятото на 1841 г., когато той премина през Оксфорд, за да погледне някои от сградите на университета. Видях го отново след това, защото лятото, когато то се спря в Оксфорд на път от Дъблин за Лондон. И в двата случая не помня да съм споменал и дума за религия. На няколко пъти по различни поводи ми прати писма и в тях винаги беше любезен, приятен, не търсеше спорове и конфликти. Освен това ме спомна за себе си. Дадени ми бяха или две книги – една беше *Правилото на вярата* от Фрэнсис Верон и редица други, другата – един том с проповеди на св. Алфонс де Лигуори² – точно тези проповеди предизвикаха писмото ми до г-р Ръсел.

Творбите на св. Алфонс, които познавах само по често цитирани откъси от тях, бях допринесли за моите прегубеждения срещу Римската църква за редица неща, реченото „мариопоклонство“, но тази книга не съдържа нищо подобно. Затова и попитам г-р Ръсел дали нещо не е било пропуснато в превод, той ми отговори, че със сигурност е пропуснато нещо от неговите Проповеди на Блаженната Дева. Този пропуск в книгата, предизвестен за католици, означава, че някои от текстовете, писани от италиански автори, не са приемливи за всяка част от католическия свят. А точно този начин на боготворение на нашата Дева бяха големият ми *crux*³ по отношение на католицизма – честно казано, дори и днес не съм приел това напълно; и вярвам, че неприемливо ми са тези форми на почитание, означени в нея, че обичайната Дева е по-малко. Тези форми могат да бъдат убедително обяснени и защитени, само че чувствата и вкуса не са свързани с логиката: тези възгледи може да са подходящи за Италия, но не и за Англия. Но за сега редицата не е само по това, че бях неглицинин, още от малък на мен ми беше втъплено, че Творецът и аз, Неговото творение, сме дадени съществуват *in rerum natura*⁴. Няма да се впускам тук в спекулации за собствените си чувства. Но това, което днес знам със сигурност и което не знаех тогава,

¹ Менут – университетски град в Ирландия, в който се намират основният католически университет и семинария на страната; градът е седалище и на Ирландската католическа епископска конференция. Б. пр.

² Св. Алфонс Мария де Лигуори (1696 – 1787) – италиански католически епископ, писател и богослов, основател на Конгрегацията на редemptористите (1732), канонизиран за светец през 1839 г. и обявен за доктор на Църквата през 1871 г. Б. пр.

³ Кръст (лат.). – Б. пр.

⁴ В природата на нещата (лат.). – Б. пр.

е, че К толически т църкв не допуск ник къв обр з – м тери лен или нем те-ри лен, ник къв догм тически символ, ник къв риту л или т ънство, никоу от светците, дори с м т Бл жен Дев , г з ст не между гуш т и нейния Тво-рец. Всички въпроси между човек и Неговия Бог с реш в ни с мо лице в лице, *solus cum solo*⁵. Той единствен твори и изкупв , пред неговите очи ние погив ме, в Неговите очи е и н шето вечно бл женство.

1. *Solus cum solo*: смътно си спомням впеч тлението ми от четенето н т зи книг , м к р г съм сигурен, че то беше много силно. Получих об че ключ з р зреш в нето и н други трудности – тези проповеди (по-скоро прер зк з -ни проповеди, тъй к то те с били з пис ни от слуш телите) с изпълнени с множество легенд рни позов в ния; но в същността си те с ясни, прости и кр ъно ре листични проповеди з великите истини з сп сението. С по-голям увереност мог г опиш въздействието, което ми ок з х *Упражненията* н св. Игн ций, с които се з позн х м лко по-късно. З щото и в тях по отношение н всички въпроси, свърз ни с н ъ-чистите и н ъ-в жни религиозни ктове – сре-щ т между Бог и гуш т в миговете н пок яние, н взим нето н решение или н търсенето н призв ние, гуш т вин ги стои „*sola cum solo*”, без г им ник кво неясно селение, което г отделя творението и Обект н Негов т вяр и любов. Въщност в тях се изл г ше з поведт : „Синко, г ъ си мен сър-цето”. А боготворенето н нгелите и светците е толкова сл бо свърз но с безмерн т сл в н Вечния, колкото обичт към н шите приятели и позн ти, н шите чисто човешки симп тици, с свърз ни с върховн т почит, която н -шето сърце отг в н Невидимия, Който въздиг и освещ в , не руши оно в , що е н земят . По-късно г-р Ръсел ми изпр ти цели п кети с популярни книжки з н божността , к квити мог т г бг т открити по книж рниците в Рим, и док то ги преглежг х, с учудв не открих колко р злични с те от тов , което з оч къ х, и колко м лко бях нещ т в тях, с които истински не бях съгл сен. Р зк зв л съм з тях в моето *Есе за развитието на доктрината*. Д-р Ръсел ми изпр ти книг т н св. Алфонс в кр я н 1842 г., но тов беше дълго преди г успея г преодолеля съмненият си, свърз ни с преклонението пред светците – съдейки от едно писмо, което открих н скоро, съм успял г преодолеля тези свои съмнения някъде през 1844 г.

2. Не съм сигурен г ли по тов време не з почн г ме з ним в още едн ми-съл – че идеят з Бл жен т Дев е бил *въздигната* от Римск т църкв в ход н времето, к кто се е случило и с всички други християнски идеи, вклю-чително и с т зи з св. Евх ристия. Обр зът н бледото, г лечно християн-ство от епох т н постолите може г бгде видян в Рим к то през телескоп или увеличително стъкло. В жн е, р збир се, х рмоният н цялото. Би било следов телно неспр ведливо г вземем с мо едн от тези римски идеи – т зи з Бл жен т Дев , и г я изв гим извън оно в , което може г се н рече неин контекст.

3. Тов ме отведе го принцип з р звитие н доктрин т н Християнск т

⁵ Един на един, насаме (лат.). – Б. пр.

църква, който започнал да мисли за нея към края на 1842 г. През 1843 г. започнал да се занимава активно с този въпрос, а него посветил и последният си университетски проповед на 2 февруари, общият извод, до който достигнал, изказан по следния начин в писмото ми до един приятел от 14 юли 1844 г. – Видно е, че както тогава, така и сега мисля за нея *въпросът за Символ срещу Църква* т:

„Аргументите, които не тежат в титаново силно, са следните: 1. (Следвайки Отците), аз съм много по-уверен в това, че ние *сме* в състояние на виновенно отделяне, *отколкото*, че в Евангелието *не може* да имам прозвучие, както и че прозвучието, което се е случило в Рим, е невярно. 2. Дълбоко по-уверен съм, че *нашите* (модерни) доктрини са погрешни, *отколкото*, че погрешни са *римските* (модерни) доктрини. 3. Приемайки, че (определени) римски доктрини не могат да бъдат открити в ранната Църква, все пак мисля, че за тях съществува множество основания, които могат да бъдат проследени и доказани, ако се възползваме от *хипотезата*, че Църквата е подчинена на божествено ръководство, дори и следите от тях да не са достатъчни, за да ги докажем с мигове си. С което се връщаме към проблема за естеството на обещанието на Дух, дарен на Църквата. 4. В Античността могат да бъдат открити също толкова силни (или дори по-силни) доказателства за (модерната) римска доктрина, отколкото за доктрини, които гържим и ние, и Рим – в Античността е пример могат да се открият повече доказателства за необходимостта от единство, отколкото за постолската приемственост; повече доказателства за върховенството на Римския престол, отколкото за редното присъствие в Евангелистият; повече за молитвите към светците, отколкото за определени книги от днешния канон на Св. писание и т.н., и т.н. 5. Антлогията между Стария и Новия завет ни кара да признаем различията на доктринално прозвучие.

4. Това ме отведе към още една мисъл. Осъзнах, че принципът за прозвучието се отнася не само за конкретни събития, но и че сам по себе си той предствлява забележителен философски феномен, който придобива смисъл на цялостното движение на християнската мисъл. Въздействието на този принцип може да бъде проследено още от първите дни на католическото учение до днешен. Той придобива в това учение единство и индивидуалност. Той служи като един вид доказателство, което не може да бъде отнесено към някоякви ности, че модерният Рим наистина съдържа в себе си гревните Антиохия, Александрия и Константинопол – по същия начин, по който една мистическа криза се подчинява на собствения си закон и израз.

5. Това ме кара да се заемем с по-внимателното изследване на нещо, което за нас в тези мисли ми отговаря – за прозвучието на един принцип, чрез който разумът възхожда от първото до последното религиозно идея, което ме кара да стигна до заключението, че в истинската философия не съществува средно състояние между теизъм и католицизъм и че един напълно последователен разум в обстоятелствата, в които съществува тук долу, трябва да приеме или едното, или другото. Държането на това и днес: аз съм католик, защото вярвам в Бог; ако някой ме попита защо вярвам в Бог, ще отговоря – защото вярвам в себе си, защото на мир мисля невъзможно да повярвам в собственото си съществуване.

Вув не (тов е нещо, в което съм напълно убеден), без да повярвам в Неговото съществуване – не Този, Който живее като лично, Всевишнщо и Спрведливо битие в моето съзнание. Вероятно не се изразявам по съвсем коректен от философски гледна точка начин, тъй като не съм изследвал дълбочено какво казват метфизиците по този въпрос, но съм убеден, че казаното от мен съдържа здрав смисъл и ще устои на внимателен анализ.

6. Още повече че потвърждение за съществуването на логически връзка между теизъм и католицизмът на миром в една мисъл, сходна с тази, която приех по отношение на развитието на доктрината. Действието на принцип за развитието отначалото до края в светлината на Откровението е доказателство за идентичността на римското и първото християнство, защото както съществува закон за действието на субекта в догматическия теологията, така има и закон за религиозната вяра. Вначалото на това изложение говорих за увереността като последица, която е бил пожелан за нас от божеството, последица от кумулиращата сила на определени конкретни причини, които, взети поотделно, остават с малка вероятност. Нещо не забравяме, че тук за изследване историческото развитие на собствения си разум в ход на моя живот, за който разказвам. Не се изразявам по богословски начин, нито имам намерението или желанието да влизам в спор или да се застъпявам; но когато говоря за моите възгледи през 1843 – 1844 г., трябва да кажа, че заярвах в Бог въз основа на една вероятност, че ярявах в християнството въз основа на една вероятност и че ярявах в католицизма също въз основа на една вероятност, тези три вероятности, макар и различни, бяха същевременно идентични по своята природа и по метода на своето доказване – това бяха вероятности от специален вид, кумулативни и трансцендентни вероятности, но все пак вероятности, доколкото Той, нашият Творец, е пожелал в момента тук да постигне сигурност по пътя на твърдите доказателства, в религията да постигне увереност по пътя на кумулиращите вероятности. Той е пожелал да действат по този начин и за това сътрудничат тези наши действия и така ни позволява да постигнем това, което Той е пожелал, и ни помогне, когато ние не си сътрудничим с Неговото доказателство за увереност, която е по-висша от логическите сили на нашите заключения. Тогаваш започнах да виждам и да събирам ясно и да се чувствам удовлетворен от събирането, че встъпвам вътре в Римската църква, за не се впускам към вторични или изолирани изсъждения, към противоречивите си в детайлите мисли и че дори когато говоря за тези вторични или конкретни аргументи, съм заштитен и опривен от един велик и всеобщ принцип. С малко констатирания един факт, без да го заштитявам, и когато някой каже толкова днес ми каже, че съм достигнал до католицизма по грешен път, това е нещо, което вече не мога да променя.

Няма какво повече да добавя по въпроса за промяната в моите религиозни възгледи. От една страна, постепенно започнах да събирам, че Англиканската църква греша, от друга – че Римската църква е правя; след това – че няма видим причини, която да ме кара да продължавам да бъда част от Англиканската църква, както и че няма видим причини, която да ме възпират да се присъединя към Римската. След като повече нямам какво да кажа, за да стигна до решението за обръщане, имам нужда не от по-нататъшна промяна в мнението си,

нужно беше с моето мнение да придобие яснота и твърдостта на интелектуално убеждение.

Затова ще опиша в повече подробности действията, които предприех по време на този последен период от моите търсения.

През 1843 г. направих две много важни стъпки: 1. През февруари напих официалното си Отричане от всички тежки гуми, които бях изказал срещу Римската църква. 2. През септември официално подадох молба за изпращане от църквата „Сейнт Мери“, включително и от Литълмор. Ще разкажа за тези две стъпки поотделно.

1. На чинът, по който подадох моето официално Отричане, предизвиках много критики. След като цитирах няколко откъса от моите творби, написани срещу Римската църква, от които се откъсвах, завърших по следния чин: „Ако ме попитат как е било възможно един човек не само да поддържа, но и да публикува подобни мнения по отношение на една общност, която е толкова древна, толкова широко разпространена и толкова плодотворна в следването на светците, бих отговорил, че съм си изказал следното: „Не съм изказал мое собствено мнение, съм следвал почти пълното съгласие между най-светлите имена от собствената си Църква. Те винаги са употребявали възможно най-силните изрази срещу Римската църква, дори и най-способните и учените сред тях. Искане ми се да се потопя в тяхната система. Повтаряйки изказаното от тях, се чувствах сигурно място. Подобни възгледи са необходими за защита на нашата позиция. Същото обаче се опитвах да го голям степен този чин изразяване не се дължи на бурния мисъл, а на нежеланието да получа одобрението на хората, които уважавам, и на желанието да избегна обвиненията в пристъпност към Рим“.

Като това, така и досега тези гуми продължават да бъдат цитирани срещу мен като доказателство, че когато съм бил в Англиканската църква, съм изказал срещу Римската църква мнения, в които не съм вярвал истински.

Не разбират как един безпристрастен човек може да прочете тези гуми по такъв начин, и на няколко пъти съм ги обяснявал писмено. Надявам се този път смисълът на това изказване е станал по-ясен от изказаното в предходните страници на това изложение.

2. Друга стъпка, която предприех през 1843 г., беше оттеглянето ми от „Сейнт Мери“. Непосредствено, пряко и същинско причинно за това беше упоритостта на епископите срещу 90-ия трактат⁶. Намерих за това в едно писмо, цитирано по-горе, гресирано до един от най-влиятелните сред тях. Поредицата от техни мнения *ex cathedra*, изказани в продължение на три години, включително и тежките обвинения към мен от моя собствен епископ, се доближи

⁶ Трактатите са поредица от 90 богословски текста с различен обем, създадени между 1833 и 1841 г. от водещите членове на Оксфордското движение в Англиканската църква, в които се изразяват основните богословски позиции на движението. Последният, 90-и трактат, написан от Джон Хенри Нюман през 1841 г., е най-известният и най-противоречивият от тях. В него Нюман тълкува основополагащия доктринален документ в Англиканската църква (т.нар. 39 члена) в протестантски дух. Б. пр.

В х толков много го осъжд нето н моя тр кт т и по този н чин го отрич - нето н едн гревн и к толическ доктрин , с която се з ним в ше този тр кт т , колкото то в беше възможно в Църкв т н Англия. Опит х се г з щият Тр кт т от осъжд не, к то в годин т н неговото публикув не през 1841 г. се ост вих н р зположение н върховните вл сти. Ре кцият тог в з почн г придобив чертите н цензур , изр з н което беше посл нието н моя епископ, в което се к зв ше, че Тр кт тът е „нежел телен”. С то в си мислех, че въпросът е приключил. Отк з х г го спр и те отстъпих по този въпрос. След к то публикув х първ т ч ст от то в мое изложение, отк рих писмото си до г-р Пюзи⁷ от 24 м рт, ког то въпросът все още не беше решен: „Колкото повече мисля, толкова по-м лко съм склонен г се отк ж от 90-и тр кт т, м к р че, *разбира се*, ще го н пр вя, ко епископът поуск то в , но не мог г отрек , че бих приел подобно иск не з кр ъно”. Сред бележките, които съм си водил по изпр тените до този приятел писм през този и следв щите дни, се к зв и следното: „Първ - т ми мисъл беше г се подчиня, без г к ж дори и гум ; н кр я н истин ще се подчиня; но с времето убеждението ми срещу то в решение ст в все по-силно”. И н кр я в послеслов н писмото: „Ако съм извършил нещо добро з Църкв т , ще помоля епископ з едн гревн н гр г – г не упорств г предприеме едно действие, от което съм убеден, че няма г последв нищо добро. И въпреки то в ще се подчиня”. А после съм ст н л още по-непоколебим и съм н пис л: „Вече почти съм взел решението – ко епископът поуск от мен публично г се отрек от Тр кт т или прогължи г упорств в тези свои обвинения, з ще се отк ж от него, но ще се оттегля от р бот т си. Съвестт не ми позволя г ре гир м по друг н чин. Може г пок жете тези мои думи н всякъде, където пожел ете”.

Всичките ми оч кв ния след то в бях з доволени през 1843 г. З то в и не е учудв що, че през м ъ същ т годин , ког то бях измин ли две от общо трите години, р зк з х з оттеглянето си от „Сейнт Мери” н същия приятел, с когото се консултир х през 1840 г. Но този път отидох много по-г леч, споделих с него голямото си колеб ние по въпрос з църквите.

До яну ри 1842 г. бях н пр вил достояние моите колеб ния с мо н тези трим мои приятели, които вече спомен х. Пред гв м от тях, близки мои приятели, споделих своите проблеми още през есент н 1839 г.; пред третия, също ст р приятел, чието име вече спомен х, споделих колеб ният си по време н голямото ми смущение по въпрос з Йерус лимск т епископия⁸. През м ъ 1843 г. н пр вих колеб ният си достояние и н още едн приятел, от когото поуск х съвет, доколкото той можеше г ми го г де. Д споделя колеб ният си, без г поуск м съвет, з мен би било р вносилно н то в г извърш престъпление. Истински неприятно ми беше г пред в м н някого своите съмнения и угризения н съвестт , без г е необходимо. Силното ми предчувствие, че тези мои убеждения ще прогълж т г се р звив т, не беше гост тъчн причин г р з-

⁷ Едуард Бувъри Пюзи (1800 – 1882) – английски духовник, преподавател в Оксфорд, лидер на Оксфордското движение, чиито последователи след 1845 г. са наричани на негово име „пюзеити”. Б. пр.

⁸ Йерусалимска епископия – съвместна епископска катедра, създадена в Йерусалим през 1841 г. от Църквата на Англия и Евангелската църква на Прусия. Джон Хенри Нюман се противопоставя на идеята, тъй като вижда в нея допълнително отдалечаване на Църквата на Англия от Католическата църква. Б. пр.

крива състоянието си пред някой друг. Все още не бях уверен, че това мое предчувствие ще доведе до решителен промяна. Чувствата се все едно стъпваха върху лег, който имаше всички основния грехове смяташе за здрав и по който бях виждал голям броят мнозина преди мен, но в същото време един непознат, но вторитетен и искрен глас ме предупреждаваше, че този лег е много опасен, което ме караше да притихна, да стана особено бдителен, да се замисля върху моите тревоги, но същевременно бях убеден, че трябва да продължа напред, докато не се появят други основния, които да подсилят съмненията ми – в това състояние се намирах, мисля, до края на 1842 г. А после неудовлетвореността ми се засили, мисля, че не може да определя точния момент, в който това се случи, защото успя да потисне. Увереността, разбира се, е състояние, докато колебанията са процес, защото все още бях далеч от увереността. Увереността е действие по рефлекс, тя означава да знаеш това, което знаеш. Мисля, че тази увереност ме сподобила само преди да встъпя в Католическата църква. Прокитичното и дълбоко съмнение също може да бъде състояние на съзнание, но имам ли някой, който да си го пожелае? Може ли някой да каже кога точно везните в балансиранията започват да се накланят в един посок, и кое от двете е по-вероятно да се превърне в позитивна увереност?

Докато през 1843 г. размишлявах на този въпрос и какво отношение имам той към моето поведение, си дадох следния отговор на всичките си колебания: *Правилно* това, което изискват от теб са стоящите ти убеждения, и остави тези действия да говорят с теб: говори чрез *действията*. Това и приех. Първият ми скръбен през този годин се случи през февруари. След тримесечен размисъл публикувах Отричането си от обвиненията, които бях изказал срещу Рим – не можеше да греш, защото върше това, но в този момент не отидох по-далеч – не се отрекох от налик нското си верую. Вторият ми скръбен извърших през септември същия годин – с голямо съжаление и след голямо колебание напуснах работата си. Вярно, преди да извърша това, се опитах да замина за Литълмор за себе си, мисля, че това трябва да бъде продължило да бъде част от „Сейнт Мери“. Бях създавал църквата, след това и нещо като енорийски център, бях я превърнал в енория и я обичах, защото през 1843 г. си мислех, че мога да замина връзка с нея. Може да приемеш да стана куратор на друго място, но се нагявах, че е възможно да се стигне до някакви споразумения, чрез което да замина мястото си като куратор в нея. Нагявах се за раздяла с мен и с оглед на обстоятелствата да бъде напълно изключено, но не получих отговор на своята молба. Сигурно молбата ми е била непродуктивна, но това разпитие беше добро за мен.

Когато извърших тези две важни стъпки през годината, си казах: „Не е възможно да бъда мислител, като ги приемам; нека светът си мисли каквото иска за мен, след като види моите действия“. С времето този размисъл напълно опровергова очакванията ми. Това, което извърших и което приех за своя дълг, подсили подозренията към мен, без обаче да носех отговорност с някакви действия, което директно да е причинило това подозрение. След това, когато приятели ме питали каквото се случило, аз или не отричах, или изповядвах състоянието на своята съвест възвизисимост от хората като тазимата за кореспонденция. Когато станах вие глумя за близки приятели, които при други обстоятелства трябва да се оставя в неведение, аз

им х възможност г р зкрия пред тях своите мисли.

Т к достиг ме до следв щ т в жн точк от моите обяснения. Ког то в Оксфорд се борих з Англик нск т църкв , бях щ стлив г привлч м към нея нови обръщенци и никог ням х съмнения и не се отк з х от този н чин н мислене (ко мог т к г го н рек) – г открив м ученици, к то се обръщ м към хорт по определен н чин; но н тов се сложи кр ù ведн г след к то з почн х г чувств м неудобството от тов г к р м някого г з еме позиция в този спор. Ког то се оттеглих от Движението, се отк з х и от всяк кви подобни действия – единствен т ми з г ч тог в беше г се опитв м г успокоя хорт и особено тези, които ни бях последв ли, които бях неуверени в своите религиозни възгледи, но които бях склонни към бързи з ключения. Тов продължи до кр я н 1843 г., но дори тог в , ког то изцяло се обърн х към Рим, се отк з х, доколкото тов беше възможно, г въздейств м по к къвто и г било н чин н ост н лите. Моите собствени грижи си бях мой проблем. Мог ли г бьг вод ч н другите в реш в нето н един толков в жен въпрос, след к то с мият з им х нужд г бьг воден? Им м ли пр вото г им к ж дори и едн дум в едн т или друг т посок ? Им х ли пр во г ги обезпокояв м, след к то с мият з бях толков обьрк н, без г р зпол г м със средств , с които г им помогн г изляз т от тов обьркв не? А ко те и без тов вече бях обьрк ни, к к бих могъл г им посоч убежище, след к то с мият з не бях сигурен, че съм го открил з себе си? Единствен т ми отговорност беше г се придърж м към собствения си случ ù и г з п зя проблемите з себе си. Спомних си думите н П ск л: „Je mourrai seul”⁹. Съзн телно прогоних от мислите си всичките други мнения и реших г не к зв м нищо н никого, ко не съм гльжен г го н пр вя.

Тов об че ми н влече големи неприятности. Във вестниците се говореше все повече з моите н мерения, з не ги опроверг в х; приятели и непозн ти з почн х г ми пиш т с молб г им р зреш г отговорят; ког то з продълж в х г упорств м г не к зв м нищо, другите з почв х г ме мислят з т ùнствен, тов още повече з силв ше прегр зсъдъците срещу мен. Още по-лош беше ситу цият н искрени хор , които не позн в х, които ме н блюг в х вним телно и които иск х г мислят к то мен и г върш т тов , което върш з, стиг г можех г р збер т к кво точно е то; моите действия ги обьркв х все повече, з щото те не зн ех к кво ще последв , з щото получ в х противоречиви сведения з мен и тов оч кв не ги к р ше г бьг т н презн ти, обьрк ни и г чувств т н деждите си изм мени, без г р збир т, че з с мият бях също толков обьрк н, колкото и те с мите, но тъй к то те бях по-чувствителни н тури от мен, всичко тов ги к р ше г живеят в постоянно н прежение. Те също, подобно н ост н лите, ме н мир х з т ùнствен и необясним. Моля ги з извинение, тъй к то съзн в м, че не съм се отнесъл добре с тях. Им ше едн добродетелн и искрен г м , която по особено х р ктерен н чин опис к кто моето поведение, к кто тя го беше почувств л , т к и своите чувств , предизвик ни от тов мое поведение. Тя р зк з по един кр ùно изр зителен н чин з поклонниците, които си пропр вяли път през пустинят с големи трудности, кои-

⁹ Ще умра сам (фр.). Б. пр.

то им били познати, но същевременно били убедени, че се намират много близо до „царския път“, за да върши: „Стрелховете и обръкването ми не респект, когато видях как кнашият скъп водач (същият, който пръв тръгна по този път и не чиято смелост и мъдрост всички ние се доверявахме) внезапно се спря и каза, че не може да продължи нататък. Той не поиска да скочи на пътя веднага, седна тихо на възвишението, провесил краката си на този път, сякаш искаше да се опитам да го спуснем надолу“. Не ме учудва, че поведението ми е създавало лошо впечатление у тях, която никога не бях виждал. Поради личен начин и давам тук бяхме подложени на изпитание. Не отричам, че както към нея, така и към други хора съм се отнесъл егоистично – но този егоизъм беше религиозен. Беше ми ясно какъв е собственият ми дълг. Здравите могат да лекуват остри лите, но в моя случай това означаваше лекарят с миг излекува себе си. Първото ми грижа беше собственото ми гущо, ми се струваше бсурдно обръщането ми да бъде заедно с други хора. Искането ми да достигна до моя Господ, по мое собствен начин, или по-точно, по Неговия начин. Никога не съм искал, и не съм си помислял да вземам и други хора със себе си. Вината ми е бил неприятен мисълта да бъда водач на партия; дори и с моите собствени ми възисканости не можех да си представя нещата да бъдат извършени по личен начин, просто защото те трябваше да се извършат от самия мен, недоверието в самия мен ме караше да бягам от всяка мисъл, че е възможно да оказвам влияние на други хора. Но нищо от това не можеше да бъде изречено публично.

Не беше възможно дълго да остана в това състояние както за мои собствения си дълг, така и за мои собствени си съвест. Основната ми трудност беше следното: след като веднаж съм бил заблуден, как мога да бъда сигурен, че този път съм прав? Колко години съм бил убеден в това, което сега отхвърлях? Как мога отново да бъда уверен в себе си? До 1840 г. се вслушвах във всепопулярните съмнения в полза на Рим, сега се вслушвах във всепопулярните убеждения в полза на Англиканската църква. Дълго съм уверен означаваше да си убеден в това, което знаеш, какво беше моето вътрешно доказателство, че след като стана толкова, няма да се променя още веднаж? Продължаваше ми досега да се отнасям с респект към тези въпроси, макар и да бях сигурен, че ще дойде миг, в който тези съмнения ще ме напуснат. И все пак трябваше да знам тази неувереност по някакъв начин да се сложи край, трябваше да направя всичко по силите си, след това да остана решено да бъде взето от по-висшата власт. Това в края на 1844 г. стигнах до решението да напиша *Есе за развитието на доктрината* и когато в края на неговото писане увереността ми в полза на Римската църква не беше отслабнала, трябваше да предприема нужното, за да бъде приет в нейното лоно.

По това време моето състояние вече беше всеобщо известно, и аз не се опитвах да го крия.

Това се доближава до момента на моето встъпване в Католическата църква.

През юли епископът сметна за необходимо да оповести публично, че „привържениците на г-н Нюмансмайлс“. Този факт ще бъде доказан в близкото бъдеще.

Като е добре известно, той се готви за отделяне, когато това се случи, щест не ясно колко малко са тези, които са готови да го последват”.

Започнах да пиша моето *Есе за развитието на доктрината* в началото на 1845 г. и до октомври се бях посветил изцяло на него. С него предвидето на работите проблемите ми започваха да се пререзават в толкова степен, че престанах да говоря за „римокатолиците“ и смело започнах да ги наричам „католици“. Преди да го завърша, вече бях взел решение да встъпя в Католическата църква, ръкописът ми остава в състоянието, в което си беше тогава – недовършен.

Един от моите приятели от Литълмор вече беше встъпил в Църквата, това беше извършено от неговия сионист в Астън, близо до Стоун, отец Доминик. В началото на октомври той пътува от Лондон за Белгия и докато там се чудех какво да предприема, за да бъде приет в Църквата, приех предложението, което ми се спретна в Литълмор, където този добър свещеник да извърши за мен същото великодушное дело, което беше направил и за моя приятел.

На 8 октомври написах няколко близки приятели следното писмо:

„Литълмор, 8 октомври, 1845 г. Тази нощ очаквам отец Доминик, сионист, който от малък гост си е бил воден от ясни и пряки мисли, които е изказвал първо в страниите на север, след това в Англия. След почти тридесет години очакването не той дойде тук не по своя воля. Но той няма нищо общо с моето обръщение. Започнах се с него малко преди годин, когато го видях за кратко на празника на св. Йоан Кръстител.

Той е обикновен, но свят човек, надарен с изключителни сили. Не е запознат с моето мнение, но аз смятам, че поусукването от него да бъде приет в лондонското Христово. (...)

Тъй като не мога да напиша толкова много писма, се обръщам с това писмо към всички, които питат за мен. С най-голям обич към Чарлз Мариот, който се интересува от мен силно, и другите.

П.П. Писмото няма да бъде изпратено, преди всичко да е свършило. Разбира се, то не се нуждае от отговор”.

Малко след като бях приет в Църквата, предложих да ми бъде поверено някакво светско задание. Написах това в отговор на щедро поздравително писмо, изпратено ми от Карлос Актън.

„25 ноември 1845 г. Наглед ми се стана очевидно още преди да го изрече, голямото ми удовлетворение от писмото на Ваше Високопреосвещенство. Но това удовлетворение е смекчено от убеждението, че някои обезпокоени добродетели, които гледат отдалеч, придобиват моята стъпка по-голямо значение, отколкото тя заслужава. Разбира се, това е от огромна полза за мен, но често личностите и делата, които изглеждат велики от гистория, не изглеждат такива,

когато бях т погледн ти отблизо, и ко В ше Високопреосвещенство ме позн -
В ше добре, щеше г зн е, че съм човек, з когото, з добро или лошо, се говори
много повече, отколкото з служ В м, к кто и че моите действия предизвик х
много по-големи оч кВ ния, отколкото събитият бих опр вг ли.

Тъй к то никог не съм си пост вля з цел нищо друго, освен г се покоряв м
н собственото си чувство з спр ведливост и не по мое жел ние се превърн х
във вод ч н пртия, оп саяв м се, че колкото и искрено и всеотг йно г иск м
(според дълг си) г служ н К толическ т църкв , усилият ми ще р зоч ро-
в т оч кВ ният к кто н моите приятели, т к и н тези, които се молят з
покоя н Йерус лим.

Ако мог г помоля В ше Високопреосвещенство з едн услуг , тя е, доколкото
можете г успокоите тези оч кВ ния. Ако беше в моят вл ст г сторя тов ,
ням ше г спестя усилия г го н пр вя! В момент не мог г погледн в бъде-
щето и м к р г би било добре г можех г убедя и гругите г извърш т тов ,
което н пр вих з, все п к ми се струв , че им още много нещ , з които г
помисля с мият з.”

М лко по-късно г-р Визем н, в чийто вик ри т поп г ше Оксфорд, ме пок ни в
Оскът, където з мин х з едно с ост н лите, после той ме изпр ти в Рим,
н кр я ме н зн чи в Бирминг м.

Тог в н пис х н един приятел следното:

„20 яну ри 1846 г. Може г си мислиш, че съм с мотен. През последните гв н десет
ч с чув м с мо *Obliviscere populum tuum et domum patris tui*¹⁰. Вече съм н ясно, че н -
пуск ме Литълмор оконч телно и усещ нето е все едно излиз ме в открито море”.

Н пусн х Оксфорд з вин ги в понеделник н 23 февру ри 1846 г. В събот т и
неделят преди тов бях с м в къщ т в Литълмор, к кто в първия и втория
ген, ког то з живях в нея. В неделя ост н х г спя у моя добър приятел г-н
Джонсън. Много приятели дойдох г ме видят з последен път – г-н Коупл нд,
г-н Чърч, г-н Бъкъл, г-н П тисън и г-н Луис. Д-р Пюзи също дойде г ме изпр ти,
з се об дих н г-р Огъл, един от н й-ст рите ми приятели, който беше мой
н ст вник, ког то бях студент в първите курсове. Тов ст н , ког то н пусн х
първия си колеж, „Тринити”, който ми беше толков скъп и в който бях р ботили
толков много хор , които с се отн сяли добре с мен през живот ми още от
времето, в което бях момче. „Тринити” вин ги е бил добър с мен.

З мин х сутринт н 23 февру ри. Оттог в никог не съм вижд л Оксфорд, ко
изключим неговите кули, видени от железопътн т линия.

Превод от нглийски: Момчил Методиев

¹⁰ Забрави твоя народ и дома на баща си. Пс. 44:11. Б. пр.

Доц. г-р Калин Михайлов (р. 1966 г. в София) преподава история на западноевропейската литература в СУ „Св. Климент Охридски“. Литературовед, есеист и поет, той е автор на книгите *Стихотворения* (УИ „Св. Климент Охридски“, 1991), *Тихи трипове* (изд. „Глик“, 1998), *Мориак и Бернанос – два романи свята между насилието и любовта* (УИ „Св. Климент Охридски“, 2006), *Пролята за теб. Стихотворения и фрагменти* (изд. „София-С.А.“, 2007), *Християнство и идентичност. Пътуване към себе си в света на литературата и културата* (изд. „Нов човек“, 2007), *Mauriac et Bernanos. Deux mondes romanesques entre la violence et l'amour* (Lettres modernes Minard, 2011), *Християнската литература – между вписването и отграничаването* (УИ „Св. Климент Охридски“, 2013). Специализирал е по темата „Вярта и литературата“ във Фрибур, Швейцария (1993 – 1994) с подкрепата на Фондация „Калев“ и в Писун, Германия (2002 – 2003). Член-съосновател на „Акademията на кръга по средновековна литература“ (CALIC-ACCL).

Калин Михайлов

КРАТКИ ЕСЕТА ЗА РАЗМИСЪЛ И МОЛИТВА

Стремеж към вечност

... и вложил вечността в сърцето им... (Екл. 3:11)

Всичко идва от стремеж към вечност, който е вложен в човешкото сърце – искане, което не е някъде, а бъдеще, което ни дава някаква надежда, в някаква област, в нечия перспектива. Дори помнят и дори не помнят – това определя много от нашите постъпки и от мотивите за тях. Дори знаят поне малко за малко по-дълго време и дори сме в жътва за тях. Дори не изчезнем безследно, все едно че никога не сме били тук.

Идвашо време всяко поколение го осъзнава в своя ред отново и отново тази житейска истина. Време всеки човек го осъзнава за себе си. Или го не осъзнава, но го бъде движено от нея...

И ето ни: заплетени от бързо по пътеките на живот, пишем трудове, катерим димни стълби, опитваме се да бъдем „велики“ в една или друга област, дори димнем другите. Защото обикновените не ги помнят, но великите ги помнят. Поне за едно или две поколения. Поне за известно време в някаква друга учебна програма. Може да не е в целия свят, в една страна, но и това е повече от нищо. Може да е в един град, в един университет, в едно предприятие, в една гилдия, в един род. Нещата са с нищо, нонимен, нул. Обречен, преди да съм изчезнал, отписан, преди да съм вписан някъде...

Ако това е цялата перспектива на живота ни, в един момент ще се примирим. Ще си кажем, че е твърде късно да стигнем немалък лексикон на кедоновци в някоя област на човешките завоевания: няма да открием формули или звезди, която да носи името ни; няма да получим Нобелов награда за особен принос в науката или изкуството; няма да удостоим потомците с благоденствие, за които да ни бъдат вечно признателни. Ще се примирим и ще се огорчим. Ще започнем да търсим виновниците за това плачевно състояние нещастието и ще ги открием. И е много вероятно да си отидем от този свят огорчени не само за близките: не само защото не бяхме жертвали сили, време и нерви за някои неблагоденствия, които бяхме проявявали повече зорвословен егоизъм и по-малко отзивчивост или мекушавост, тогава със сигурност ситуацията ни щеше да е друга. Бихме били там, където сърцата ни винаги са копнели да бъдем: осъществени хора, успели и признати, доволни от себе си и от живота. Постигнали предел на възможностите за човешки съществуване „вечност“.

Но когато житейският ни хоризонт се простирал отвъд очертаните перспективи, които включват не само видимото, а и невидимото, когато освен човешките мерки имаме предвид и мерките на нещата Създавател, тогава колко по-различно изглежда всичко и колко изкривени започват да ни се струват много от легитимните смятащи по себе си мотиви! Как се променя мярката ни за успех и резултат?

Достатъчно ли е да бъдем значими – добре, но *къде точно* все пак и значими спрямо *какви нравствени критерии*?

Дали помнят и твоят – няма лошо, но *на каква цена*?

Дали не изчезнем безследно от този свят – хубаво, но когато се наложи да *унищожим* всички и всичко около нас, за да го постигнем?

Колко трагедии биха били спестени, когато всяко ново поколение и всеки човек поотделно можеше да осъзнае, че един Бог е вечно жив, безначален и безкраен, и че стремежът към вечност в сърцата ни отразява нещето за губено преди хилядолетия богоподобие! Искането да се върнем там, където ни е отредено да бъдем, но не по благодатния път на вярът, покаянието и обновлението, по друг път: не само модостъжността, своеволието и себевъздигането. Навярно ме се, че тези три „добродетели“ ще ни доведат до максимално себелюбие и удовлетворение, но всъщност задоволяването единствено променливите желанија и капризи на вехтия човек у нас. А той никога, да, никога няма да е удовлетворен за дълго от каквото и да било: от името ни в учебниците, енциклопедиите и уикипедиите, от наградите и признанията ни, от тиржите и титлите, от „овациите“ и признателното потомство. Вехтият човек у нас е лчен и ненаситен като с мияга: колкото повече поглъща, толкова повече иска и никога не блъга за полученото, защото то му се полага по право. Той не познава милостта и е чужденецът си, не може да разбере нито любовта, нито смиреннието.

Как тогава би могъл да проумее и да постигне ВЕЧНОСТТА?

8 декември 2012 г.

111

Тайната на неповторимостта

Злото *винаги* е еднообразно, повтарящо се и източително, в крайна сметка, скучно.

Доброто, колкото и пъти го преживявме, е неповторимо и уникално и източително, когато ни омръзне.

Достатъчно е да помислим за добрите, за истинските преживявания, които всеки познава – случвали ли се някога по един и същи начин? Не е ли хубаво, че имаме голям степен тъкмо в това – че са неповторими? И тук нямам предвид само „историческите моменти“ в биографиите ни: когато ни връчваме дипломат за висше образование; когато кълеме „Д“ пред олтара; когато гържим за пръв път в ръце син или дъщеря, внук или внучка... Имам предвид всички мигове на съкровено общуване с другия, с природата и Всевишния, които ни откриват заедно с бъдещ човек. Тези заедно са свързани с твоята неповторимост и непредвидимост, тя е в ръцете на невидимия Създател. Когато Той „пресече“ пространството и времето в живота ни, тогава се рождат онези моменти, онези отрязъци от пътя ни на земята, които когато ли пулсират от живот; за които си спомняме, че сме живели особено интензивно, наситено. Които се е опитвал да ги повтори изкуствено, да ги преработи „римейк“ на подобни моменти, скоро се е убеждавал, че не става: нещо не се получава, вече не е същото. Неповторимостта не идва от нашите усилия да постигнем (макар че определен подготвен човек е от полза), нито от местата, на които отиваме (колкото и да са прекрасни с нас по себе си), нито дори от хората, с които сме (без нас нито малко да подценяват тяхната важност). Тя е комбинация от твърде много фактори, които просто не е по силите ни да наредим и „сплетем“ така, както те в крайна сметка и по чужден начин се оказват сплетени.

Дори и да подозирваме някога, че някъде съществуват и неповторимостта и непредвидимостта, светът не може да излезе от изтворения кръг на повторението, в който се върти. Защо? Защото откъде да рече грехозно. За него той е просто лош навик, биологична необходимост, нужда от притока на вължия делник – не повече. Светът гържи нас с мозъка си, защото инстинктивно признава, че: Бог е цветен – ние го правим сив; животът е интересен – ние го пълним с гора, недоволство и злоба; свободата ни е подгряк – ние предпочитаме да отхвърлим в името на влечения и идеи, които ни създават имидж на непокренени, свободомислещи хора.

Докато е така, грехът ще им властва, ще притежава силата да ни разваля и оскутва душите ни. Да гържи в своето еднообразно, повтарящо се до безкрайно и скучно като „Роботническо дело“ робство. Да ги убива.

30 април – 24 август 2013 г.

Защо се труди Бог?

Защо се труди Бог? Изглежда, че главно защото Му хресва да види резултат от Своя труд. „И видя Бог, че това е добро“ – четем след всеки творчески акт на Създателя в книгата Битие и Свещеното писание. Трудът на Бог е насочен към създаването на *добри неща*, на *твърде добри неща* (ср. Бит. 1:31). Ето защо толкова се удивява пророкът предкритието на Божието творение. Например в Псалм 139:14: *Дивни са Твоите дела и душата ми напълно съзнава това*. Когато Бог се е трудил, Той вече е имал пред очи чудните образи в 3D формата, които можеш да се възхитиш от прозорчеството на молитва. А какво да кажем за океанските вълни, върху които се плъзга грациозно изкусен сърфист? Ами звездите, обсапени небето нощем, когато сме избягали за миг някъде от градския смог? Знае ли Бог не се труди за радостта от трудене („защото лудо работи, за лудо не стои“), не „защото“ с нещо времето Си, т.е. вечността Си, нито се труди, защото иначе не би бил Бог. Неговото битие не се извежда и не зависи от това труди ли се Той или не. Сега обаче става въпрос за друго – за това, че Бог се е радвал да „види“ онова, което е било пред погледа Му още преди да е приело определен образ. Както се радва вътрешно всеки творец, когато творението му се зачеве у него. И творческият процес със сигурност не го е напуснал през цялото време на сътворяването...

Може ли и нашата работа да е поне мъничко подобна на Божия? Да е радостна, не само тежка, неприятна, отегчителна? Да, когато гържим пред очи онова, което бихме искали да бъде негово резултат: „критието“ на подреденото бюро, опривителната къща, рачистения компютър, измития прозорец, завършеното стихотворение, изречената молитва, нарисуваният критичен, чудесния слоган за скъп гост, отговорно отлагането поздравителна критичка ... да изброявам ли още? Всичко добро и дори твърде добро, на което сме се потрудили, може да носи радост – не само на някой друг. Защото да не се съсредоточаваме върху усилията, трудностите и пречките, които понякога ни изглеждат огромни, преди да се захаем с добрите неща, просто да почнем да ги правим. И нашата Създавателна сила да ги правим, защото от Него изхожда и Него прославя всяко добро дело, което се върши на земята.

2 септември 2013 г.

Какво си пожелахме?

Когато младият Соломон се възцарява на израелския престол, той моли Бог да му подари мъдрост, за да успее да управлява този *народ многоброен* (2 Псалм 1:9), който Господ му поверява. Бог не само му дава мъдрост и умение, но го обдарява и с несметни богатства, разширява пределите на царството му и укрепява властта му. И всичко това – за радостта от великия мотивацията в молитвата на младия Соломон (защото раяна да говорим сега). Ето какви са Божиите думи към него: *[...] заедно си имал това на сърце и не поиска богатство, имот и слава, нито душата на твоите неприятели, нито пък поиска много дни, а си поиска мъдрост и разум, за да управляваш Моя народ, над който те поставих за цар, – мъдрост*

и разум ти се дава, а богатство, имот и слава ще ти дам такива, каквито у царете преди тебе не е имало, нито ще има след тебе (2 П р л. 1:11-12).

Ние, християните, би трябвало да притежаваме повече мъдрост от Соломон. В това, защото Спасителят, в Когото вярваме, казва за Себе Си, че *тук*, т.е. в Него, *има повече от Соломона* (М т. 12:42). Но какво погодяваме, че си пожелал по-вечето от нас, заедно с целия ни род – без разлика на „възраст, клас, пол, знятие“ – в някаква лотария преходим към демокрация? Пожелали сме си богство и просперитет – за тях за копнях сърцата ни. Да бъдем в „клуб на богтите, на просперитетите“, както изговориха желанието ни политиците и политолозите. Е, приех ли в този възжелан клуб. Станали ли бог ти и просперитети? Станали ли по-щастливи, по-достойни? Въпросите са риторични и за това преминваме на следващата точка.

Струва ми се, че нещо не е било в реда на шите сърца, за да бъдем така горчиво разочаровани. За да вкусим често тъгата от пепел, нагряни от отчаянието. За да стигнем до усещането, че се движим в духовна и социална пустиня със съвсем редки оазиси. Би било лесно да се определим, че с моето „някакъв друг“ ни е виновен, че друг е пожелал вместо нас това, което виждаме, че го е планирал и организиран без каквото и да е намерение. Този друг сигурно съществува, но по-зряло, по-редно и по-християнско е да се запитаме първо: *В какво събрание сме този в НИЕ? И имаме ли друг избор?*

Пред Соломон няма избор дали да упривляваме или не, но имаме избор какво да пожелаем и той пожелал в онова, което е угодно на Бог. С това „спечелено“ сърцето Му и благоволението Му. И ето че почти можем си представяме какво ни „казва“ индиректно същият Бог днес чрез действителността около нас, срещу която сърцата ни са првоизходът: „Затова не си пожелали нищо пред мъдрост, която иде отгоре, от небето, и просветява всеки човек, си пожелали земни богства, ще живеете в бедност и ще бъдате тежест за просперитет на богтите; затова не поискали пред всичко друго да се освободите от Слънцето на прага (М л. 4:2), което да пръсне мръкнатилюзии, лъжи и бунт срещу Мен, за да доволите с полуистини и компромиси, ще ви упривляват мимолетно и готви; затова не Ме помолихте нищо-вече за разум, за да различавате добро и зло, сметнали сте, че сте си достатъчно разумни, ще ви мям безумни „спасители“, на които въдици винаги ще се хвърляте“.

Никаква се питам: *когато не сме пожелали това истински доброто, задължително ли е да постъпим по традиционния вече български начин, т.е. да продължаваме да не го правим и нито да гупкаме? Какво пречи точно днес да го пожелаем? Все още не изглежда да е фатално късно. Утре може и да е.*

14 септември 2013 г.

Новото издание на фондация „Комунитас“ е посветено на въпросите на биоетиката. Сборникът *Биоетика* няма претенции за изчерпателност по въпросите на православно биоетика и генетология. Той предостига единствено многообразието на съвременните тематик. В него са публикувани три официални позиции на Епископата на православно църква по въпросите на системната репродукция, евтаназия и трансплантацията, освен това са включени информационни бюлетени, издани по различни поводи от ЕПЦ, както и материали, писани от Негово Високопреосвященство митрополит Николай Месогейски и Лавреотийски закремцият и починалите и клонирани, както и словата на бившият архиепископ на Атина и цяла Гърция Христогул. Предлагаме на нашите читатели откъс от беседа на архиепископ Христогул, посветена на дълбинния промяна в модерната медицина и в мисията на съвременния лекар.

Архиепископ Христогул

КОМЕРСИАЛНАТА МЕДИЦИНА (БЕСЕДА КЪМ ЛЕКАРСКОТО СЪСЛОВИЕ)¹

Комерсиалната медицина в етичен и духовен аспект Терапия без любов

I. Въведение

Медицината се нарича неугържимо, може би по-неугържимо и на повече фронтове от която и да било друга наука. В началото започна като отговор на необходимостта от организиране на господството на физиологичната слабост и отчитане на неизбежността на биологичната смърт. Тази наука мобилизира в службата си не висшите чувства на човешката душа – солидарността, състраданието и саможертвостта. И пристъпи към още по-големи борби – придобиване на познание, преодоляване на болката, на егоизма и на природата. Свързва хората помежду им с неръзими връзки в мигове на изключителни изпитания и случаи на непреодолима крехкост и слабост.

В началото лекарят е имал хуманитарна мисия, постепенно се е превърнал в учен, впо-

¹ Словото е произнесено на 19.10.1998 г. в зала „Македония“ на хотел Divani Caravel в Атина на съорганизираното от Архиепископията на Атина, Общогръцкото лекарско дружество и Атинското лекарско дружество събрание в памет на светия преславен евангелист Лука – лекаря. Б. пр.

следствие е стигнал професионалист и в наши дни за пръв път се явява в обрз и с чертите на бизнесмен. Трансформацията на медицината от мисия в наука и професия е бил просто промяна на формата ѝ, също така и нейните характеристики. Преобразяването обаче в бизнес не е поредната промяна на формата, едно за пръв път срещна изменение на същността, един коренен промяна. Днешната медицина изцяло се отдалечава от интереса си към здравето, болните, лекарите, болестите и още повече от хуманността и солидарността. Нейният съвременен език преминва по-лесно и по-често през термини като диагностика, продукти, потребители, печалби и инвестиции, контракти и служби.

Медицината в наши дни е стигнал един бизнес в най-тесния смисъл на думата, клиничен бизнес с търговски ориентация, чиято същност е познатият печалба. В действителност, в последните години всяка болница в САЩ, както и най-големите и модерни в Гърция са инвестирани значителна част от времето, действията и доходите си в изследването, изработването и прилагането на нови стратегии, формиращи така, че от единствен изход, от гледна точка на увеличаване броя на болните. Това води до нова тенденция в икономически контролиращата медицина, събрания която в този нов изработване на болниците целят да се отърсят от медицинското обслужване на бедните, като в същото време се стремят да навлязат в печеливши бизнеси.

Бракът на икономиката със здравето поредно постижимо достига развитието на медицинските технологии, вече позволяващи носителите на здравна помощ да локализиращи непознатите стратегии и да лекуват доскоро нелечими болести, било със скъпоструващи процедури и методи, било с обезболяващи процедури или с едно хиче, или с лъчен лъч, или с генетично модифициращи терпевтичен препарат. Интервенцията на лекарят в тази терпевтична често е чисто техническа, нещо, което ни кара лесно да забравяме, че медицината е преди всичко презгръщане на човек в неговата болка и слабост и проявление на отношение. Отношение между човешки лица, чието осмисляне зависи от личния ни подход и широкото обществено разбиране какво означава да бъдеш човек и какво е целта и смисълът на човешкия живот. И презгръщане на болката от любовта, на нашата слабост – от Бога, чието преживяване се основава на вярата и разбирането кой е Бог и какво е предопределението и смисълът на човешката душа.

Кои са отрицателните последици от комерсиализиращата медицина върху вас и как честното здравна помощ, която даваме на болните? Нина и нина край изградихме медицината на големите печалби за малък кръг лица, на ограничените човешки отношения и на нищожните ценности. Колко дължени от правителството или принудени от системата сме, да се прилепим към начин на мислене на чисто професионалните интереси и да изоставим всяко разбиране за нравствени добродетели, често изискващо безкористност и себеотрицание? Нина без да го забравяме, стигнахме до момента виждаме болните и здравето като обекти на търговски промяна, които купуват, договаряме и за които се заплитаме в икономическа конкуренция? Нина психологично сме се свили в тесните нужди, каквото е биологичното ни здраве, и целим само да лекуваме по

чисто мек начин и чин тялото ни, з черкв ѝки т к хоризонтите н гуш т и н ценностите, и п р лелно с тов з бр вяйки, че с м т природ н болестт изискв гриж , б зир н н душевното ни измерение и съчувствие.

II. Човешкото измерение на традиционната медицина

Предост вянето н медицинск помощ, к кв то я позн в ме гнес, им своите исторически корени в богословието – т.е. във връзк т н човек с Бог , във философият – във връзк т н човек с истин т , в етик т н добродетелите и н духовните ценности, в н учното позн ние и технологият .

В нтичното идолопоклонническо р збир не болестт се е счит л з н п гение н зъл дух в тялото или н к з ние з няк квв грях. Но в християнското схв щ не з живот и з човек болестт се р злежж к то душевъзпит ние, т.е. причин з р звитие н добродетели от стр н н болните – търпение, издръжливост, з висимост от Бог , призн телност, оценяв не н бл гото н згр вето, смирение и т.н., също т к к то възможност з пречиств не и упр жняв не н делото н любовт от стр н н ближните – хум низъм, състр г ние, служение, с мождертв , обществен подкреп и вним ние и т.н.

Според Хипокр тощото р збир не лек рят упр жняв медицин т в едн структур н логик т , но и н етик т и следов телно лечението ст в професия логичн , чиито корени об че с в състр г нието и симп тият към болните.² Четирите първон ч лни принцип н медицинск т етик (г си полезен, г не вредиш, нез висимост и спр ведливост) постепенно придобили богословски х р ктер и довели до вътрешни добродетели к то човеколюбие, милосърдие, дълготърпение, толер нтност и т.н., центърът н които бил добродетелт н любовт .³ С човеколюбието к то регулир щ принцип тер певтичн т помощ з болните се е въздигн л до кт н състр г ние и доброт , професият н лек ря се е преобр зил в призв ние, служение и принос. Животът н болните години н рег се е прием л к то г р Божий, н г когото нито болният, нито лек рят им ли бсолютн вл ст. Всички болни оценяв ли вним нието и гриж т н лек ря, нез висимо от х р ктер им, природ т н болестт , икономическото им състояние, отговорността им към проблем или обществения им произход. Отношението лек р – п циенти било отношение, в което лек рят обещ в л последов телност и подкреп и се посвещ в л н нуждите и личността н п циентите. Етичното з дължение г се ок зв помощ следв от изключителността и вътрешн т стойност н всеки човешки живот и от *свързващата сила на етичните задължения, които произлизат от божествената заповед*.⁴

III. Технологично–икономическата медицина

² Виж: Hippocrates, „Ancient Medicine” (Trans. W.H.S. Jones; Loeb Classical Library), Cambridge: Harvard University Press, 1972. Б. а.

³ Виж: Pellegrino, E.D., and Thomasma, D.C. „The Christian Virtues in Medical Practice”, Washington, DC: Georgetown University Press, 1996. Б. а.

⁴ Crosby, J. F. „The Encounter of God and Man in Moral Obligation”, New Scholasticism 60:317, 1986. Б. а.

Но времен т се промених . Медицинското позн ние взривообр зно н р си . Н - предъкът в групи дялове н н ук т к то физик т , химият , биологият н мери чудесно поле н приложение в неговия обект и простр нство. Тези н уки отворих пътя н технологият , тя н свой ред з почн г н влиз дори в н ъ-непристъпните дълбини н човешкото тяло и постепенно г господств н г целия спектър н медицинските изследв ния и клиничн т пр ктик .

Н влиз нето н технологият в медицин т донесе със себе си не с мо впечат лав що технопозн ние, но вървеше рък з рък и с икономик т , която промени медицинск т етик в много по-голям степен, отколкото технологият повлия н медицинск т пр ктик . Днес медицин т изп гн в трудното положение г бъде повече бизнес, отколкото н ук , повече проектир не и пл нир не, отколкото позн ние и откритие. В нейния фунд мент изпъкв н ъ-вече целен соченото търсене н икономическ печ лб , не постиг нето н здр ве и още повече нужд т от човешки отношения.

Здр вето ст н интензивн икономик . В него н влязох п рите и сложните отношения. Г лопир щото р звитие непряко се свързв с трудното своевременно ди гностицир не и със скъпострув щото оборудв не. Медицин т н н блюдението, н допир , н пиезометър и н стетоскоп пред ге своето място н компютърния томогр ф и ядрено-м гнитния резон нс. Здр вето и животът ни вече се преценяв т по чисто икономически и юридически критерии. Вече не може по груп н чин.

Р зходите з здр веоп зв не през последните две десетилетия се увелич в т със стойности, по-високи от тези н инфл цият . Ако темповете н тов н - р ств не се з п зят, то според видния икономист от университет Принстън, САЩ, Уве Р ън рг след около 80 години р зходите з здр веоп зв не ще приближ т брутният н цион лен продукт.⁵ При тов положение всеки би оч кв л н предъкът н н ук т г н м ли боледув нето и следов телно г огр ничи р зходите з лечение.

Н против, този прогрес е изключителният виновник з комерси лизир нето н здр веоп зв нето. И ето з що: по принцип н предъкът ни донесе медицинск технология, която изпълняв посредническ функция и изискв висококв - лифицир но лице, н което естествено се з пл щ т и високи суми. Висок т технология озн ч в също и скъпи м тери ли, дългогодишни изследв ния, скъпи уреди, скъпострув що поддърж не, огромен р зход. Н пример един г м нож е чудесен п р т, който концентрир м лки снопове коб лтово лъчение с удивителн точност върху тумори н мозък , но струв повече от 3 милион дол р ⁶, един позитронно-емисионен томогр ф струв почти 2 милион дол р и т.н.⁷

⁵ Виж: Priester, R., „Distributing Limited Health Care Resources, Center for Biomedical Ethics”, University of Minnesota, 1991. Б. а.

⁶ Виж: Ramo, Joshua C., „Technology: Doc in a Box”, TIME Magazine, Fall 1996. Special Issue. The Frontiers of Medicine, p. 56. Б. а.

⁷ Виж: Blume, SS. 1992. Insight and Industry: On the Dynamics of Technological Change in Medicine, MIT Press, Cambridge, MA, p. 1. Б. а.

Една вторична причина, увеличаваща стойността на лечението, е нарастването на изстреляването на население, което означава, че рожбата, от една страна, и увеличаването на средната продължителност на живот, от друга. Средната възраст в САЩ за цялото население през 1990 г. е била 32,8 години и се прогнозира през 2010 г. да достигне 38,4 години, през 2030 г. – 40,8 години. Това означава, че количеството на рожбите на 65-годишна възраст от 12,5% ще стигне до 21,2%.⁸ Тези 12,5% са отговорни за 33% от разходите за медицински грижи.

Но прогресът на медицинската наука предизвиква и процентно увеличаване на хроничните заболявания и нелечимите недъзи, чиито разходи за медицински грижи са изключително високи.⁹ Това, от една страна, от друга – лекотата, с която прибавяме много лекарства и лекарства, е третият основен фактор, отговорен за неконтролируемо високите разходи за медицински услуги.

Имайки предвид прескъпи разходи, огромни заплати, недостъпни болници, всички съмнителни странични високотехнологични често пренесат проблемите на зряло население от плоскостта на възможна терпимост за икономическата възможност и продължителност. Колко ще остане някой в отделието, дали ще се даде някой орган един или друг болен, дали някой ще бъде подложен на една или друга скъпоструваща терапия или интервенция, вече престане да бъде чисто медицински въпрос, преобладаващо икономически. Технологиите струват скъпо, също и медицината. Получава се този, който има заплати... И днес говорим за превръщането на зрялите в ведения във фирми за „индустриализация“ и „комерсиализация“ на зряло население.¹⁰

IV. Комерсиализираното здравеопазване – „Бизнес медицина“

Нашето зряло население се изплъзва от ръцете на личния лекар и контролът върху него напусна лечебниците, диагностичните и терапевтичните отделения, болниците и правителствените служби, за да премине в ръцете на изстрадалите телните компани, приличащи на огромни машини, които гълтат болни и бълват пари, поглъщат зряло население и произвеждат интереси, за местната човешките чувства и отношения с контракти, договори и потребителско мислене.

Системата на зряло население не е имало нищожен интерес от зряло население, дейността е лишена от всякакви идеи за систематичност, понеже вече дори и икономически е излязла извън всякакви контроли.¹¹

Често се чуват гласове за създаване на една нова система на зряло население

⁸ Виж: U. S. Bureau of the Census, „Projections of the Population of the United States, by Age, Sex, and Race: 1983 to 2080“, Current Population Reports, series p. 25 (May 1984). Б. а.

⁹ Виж: Jennings, B. D., Caplan, A. L., „Ethical Challenges of Chronic Illness“, Hastings Center Report 1998; 18 (1): Supplement. Б. а.

¹⁰ Виж: Архимандрит Николай Хадзиниколау, „Технологичен геном! Медицинската промяна. Човешкият ембрион“, Беседа при откриването на Петия общогръцки конгрес по ангиология – ангиохирургия, Атина, 23 януари 1998 г. Б. а.

¹¹ Виж: Perlin, T., „Clinical Medical Ethics“, p. 295. Little Brown and Company, 1992. Б. п.

и медицинска помощ, по-рационален и спрведлив, по-личностен и човешки, по-достъпен и контролиран.

Първият признак на комерсиализацията на медицината е стремежът за усвояване на непонятно големи финансови средства. Разходите на разходи за медицината в САЩ през последните десетилетия, са се удвоили като процент от брутният вътрешен продукт. През 1991 г. са били 12%, през 2000 г. се прогнозира да достигнат 15%.¹² Около 1 трилион долара се харчат годишно за здравеопазване. В Гърция съответният процент през 1989 г. бе около 5,1%.¹³

Medicare осъществява програмата за медицинска грижа за лица над 65 години, която струва годишно на американското правителство 105 милиарда долара¹⁴. Също така от 19 до 24% от общите разходи за здравеопазване отиват по дгминистративни и управленски персонали, които при всички случаи биха могли да се организират. Оценява се, че повече от 30 милиарда долара се пилеят с много безполезни и ненужни диагностични изследвания. Но огромни финансови персонали се харчат и за скъпоструващи интервенции, които понякога се извършват излишно. Една от всеки 7 сърдечни операции by-pass би могла да бъде избегната, защото се извършва по грешен критерий и следователно без съществен резултат¹⁵. От друга страна, с мителекри се опрвават, че са задължени да упражняват с хоспитално медицината по други страни, налагане от строгото законодателство при случаите на лекарски грешки или неуспех.

Системата обаче е неспрведлива и безчовечна. Компаниите, в своите усилия да увеличат печалбите си и да избягват неосигурените болни, увеличават социалните, етичните, и икономическите проблеми. Употребата на високите технологии е прекомерна за осигурените, но много споредична и недостъпна за бедните¹⁶.

Въвеждането на икономическите параметри промени съществено ролята и позицията на лекаря. Понятно от себе си е, че в индустриализацията всеки бизнес цели да запази производствения ценен потенциал, като заместител, когато това е възможно, работниците с технология или увеличават степента на предпеление и специализация на работата. Ткач пример, въпреки че през 1991 г. в САЩ е имало 20 000 работници в медицината, през 1997 г. техният брой достигнал 29 000, процентът на дипломираните от съответните училища се увеличил с 83,2% в сравнение с 1991 г.¹⁷ Харчат брой спестяват усилията, времето

¹² Op. cit., с. 296. Б. а.

¹³ Виж: Health Care Expenditures and Other Data: An International Compendium from the Organization for Economic Cooperation and Development. Health Care Financing Review 1989. (Ann. Supp): p. 111-195. Б. а.

¹⁴ Виж: Perlin, T., op. cit., p. 296. Б. а.

¹⁵ Виж: Winslow, C. M., Koscoff, J. B., et al. The Appropriateness of performing Coronary Artery Bypass Surgery. JAMA 1988; 260 (4): 505-509. Б. а.

¹⁶ Виж: Relman, Arnold, S.: Shattuck Lecture – The Health Care Industry: Where is it Taking us? Special Article, The New England Journal of Medicine, Sept. 19, 1991, Vol. 325, № 12, p. 854-859. Б. а.

¹⁷ Виж: American Academy of Physician Assistants, Statistics and Trends, 1991-1996, Alexandria, VA: American Academy of Physician Assistants, 1997. Б. а.

и средствата на лекарите, води до едни промяна на ролята на лекарите от тази чисто клиничния специализация. Лекарите използват все по-малко време за обикновените случаи и клинично се занимават с модела с тежките състояния, които останалите медицински помощници придвижват по веригата към тях.

Съгласно статистиките през 1997 г. 47% от лекарите виждат себе си в ролята на ръководители, 42% от тях – на клинични специалисти, докато през 1992 г. съответните проценти били едновременно 13% срещу 80%.¹⁸

Знаем, защото се изясняват и диагностични и терапевтични методи извън болниците и контролът на изходите, налаган от структурата на телните компани, намалил способността на болниците да менажират в конкретна действителност. Не на последно място, и недостигът на лекари е дългосрочен проблем. Това състояние, повлияло изцяло на икономическото благосъстояние на населението с печалба на големите болници. Хуманният и обществената принос към принципите, които основно заповядват стойността на медицинската помощ в тези болници относително ниска, са критично изпитани. Поради това в тези болници нуждата от оцеляване е създадена климата на усилено търсене на приходи и по този начин дори и големите болници вече се движат в посоката на индустриализацията.

Година наред печелившите болници в САЩ са били 13% от общия брой болници в страната. Напоследък обаче това количество е нараснало значително и през 90-те години е трикратно по-голямо.¹⁹ Точно около половината болници във Флоридата, повече от едни трет в Тенеси и почти едни трет в Невада вече работят на печалба.²⁰

Печелившите болници работят за инвеститорите и се управляват от бизнесмени, които същевременно са екипирани в тях, докато големите работещи болници и общностите и се управляват от лекарите и управителния съвет, който никога от участията в тези организации не е екипирани в здравното управление.

Тази промяна на ролята на лекарите и болниците накрая доведе до промяна на самата медицина, процедурата по чието трансформиране явно ще отнеме много време. На лекарите остават все още си върнат контрола над здравеопазването. Сега вече не чрез клиничното им лидерство, а погледом за не на икономическите им способности и технологичната информативност.

Историческото преобразуване, наложено от индустриализацията на здравеопазването, се допълва и от факта, че и клиниките вече се подчиняват на контрола

¹⁸ Виж: Johnson, D. E., „The New Physician Executives: Leadership for the Future. Health Care Strategic Management”, 1997; 15:11. Б. а.

¹⁹ Виж: Dutton, D. B. 1998, „Worse than the Disease: Pitfalls of Medical Progress”, Cambridge University Press, p. 18-20. Б. а.

²⁰ Виж: Brown, Montague, „Commentary: The commercialization of America`s voluntary health care system, Health Care Manage Review”, 1996. Б. а.

Линдстрохов телните оргнизации без същевременно да лекуват икономическите, социалните, обществените и етичните проблеми, които създават. Новите форми на управление, реформирателните системи за изплащане на сметките и споредните усилия за въвеждане на този предизвикателство за безпокойство и възращения.²¹

Всички тези промени всъщност водят до обезличаване на отношенията. Без съмнение, управлението на медицината не е част от гравитацията съдържащи елементи от икономически характер, така че и лекарите печелят необходимото за собственото си преживяване и развитие чрез професионалните си усилия. Днес те смятат не получават по-просто заплащане си съобразно своите болни, но се осигуряват от болницата, клиниката или компанията, с която работят и с която сключват своя договор и разделят печалбата.

Често медицината се счита вече и от лекарите за един бизнес, предостигащ услуги, въпреки факта, че тя се занимава с хората и проблемите на тяхното здраве. Лечебниците не са нищо повече от икономически субекти точно както и будките за вестници и сувенири по улиците. Председателят на Федерацията на американските болници писа преди няколко години: *затруднявам се да посоча разликите между здравните служби и другите, свързани с основните житейски нужди – храна, жилища, гориво, като всичките са в по-голяма степен ориентирани към икономическата печалба, отколкото здравеопазването*²². По този логик, понеже се провалят храна, жилища и гориво, защо да не се провалят и здраве?

С новата система вместо да се плащат на лекарят за лечението на някой болен, в крайна сметка му се плаща за неговата регулаторна роля на ниво здравеопазване на едно голямо множество хора. По този начин той се принуждава да поеме цялостен и постоянен риск икономически риск и следователно да влезе в света на финансов мотивация. Понеже икономическата тенденция е изцяло клоняща към едрия бизнес, съществуват здравни микробизнеси се възраждат в големите формирувания и са принудени да сътрудничат с болниците, които на свой ред се превръщат от лечебници в икономически единици. Ткаже, където шеп хора печелят пари, всички останали губим като човешки отношения. Деликатността на личния контакт се измества от вътрешните интереси на компанията.

V. Дълбоките причини на промяната. Изводи

През изминатите десетилетия историческите и традиционни корени на медицината като професия, базирани на състраданията, симпатията, загрижеността и обичта към болните е преминал през кризи и изпитания. Един първостепенен пражкащ силно е загубил религиозната вяра и еволю-

²¹ Виж: Kleinke, J. D.: Report: The Industrialization of Health Care, JAMA, November 5, 1997, vol. 278, No 17, p. 1456-1457. Б. а.

²² Виж: Bromberg, M. D., „The New Medical-Industrial Complex”, New England Journal of Medicine, 1971, 285: 1288-92. Б. а.

ир нето н секуларизирното човечество, съгласно което всеки елемент на медицинската нравственост извън политическия договореност просто се отхвърля. Дори идеята за световен медицински етик е безсмислен. Второ, факторът за промяната на класическия хуманен медицински ерзвук, господството и абсолютизирането на биомедицинските изследвания, чието преколено подчертано не направи медицината изключително приложна биологична наука, изискваща от лекарят да бъде в буквалния смисъл учен, безразличен към това дали е и човек. Смесирането на етичната позиция на науката и технологичния предъводителен форма на медицината, чиято дейност не включва в себе си топлината на човечността, е изключително терапевтична. Това е като по принцип единствен глумилик нещичешм.²³ Терапевтичната изградена в трудното положение на прост техник, етиката, без да се докато от фактите, придобива субективен характер и следователно вече няма никаква тежест.

Някои, свързани към лесната печалба, която довежда до комерсиализирането на медицината, т.е. превръщането ѝ в клиничен бизнес с търговска насоченост, разруши всеки човешки елемент на терапевтичното медицинско мислене и направи здравето потребителско благо, което се продава и купува. Идеята за безкористния принос към другия човек, независим от всяко парично въздействие, е свършено непознат и чужд.

Като пише Пелегрино и Томас, *когато икономиката и бизнесът направляват професията, тогава интересът и функционирането на пазара са единствените двигатели на професионалната дейност. В една свободна пазарна икономика заличаването на интереса и всяко поведение, формирано от идеята на алтруизма или на добродетелта, е противоположно на житейското оцеляване. Здравото е станало прост продукт, даван от лекаря. Неговата позиция е на работник в „индустрията“ на медицинското обслужване, качеството, количеството, предоставянето, достъпността и видът на което са резултат единствено от действието на „невидимата ръка“ на пазара²⁴. За съжаление тези сили с мощни и много често се съпътстват от разделение между личното „кредо“ и професионалното поведение в работното пространство.*

Превод от гръцки: Владимир Петров

²³ Виж: Souba, W. W., „The commercialization of American Medicine: Are we Headed for Curing without Caring?“, Editorial, Journal of Surgical Research, 67, 1-3, 1997. Б. а.

²⁴ Виж: Pellegrino, E. D. and Thomasma, D.C., „The Christian Virtues in Medical Practice“, Washington, DC: Georgetown University Press, 1996. Б. а.

Бинка Вазова-Николова (1909 – 2007) е едно от големите имена в българската графика. Баща ѝ, Борис Минчов Вазов, е общественик и журналист. Той е най-малкият от семейство Вазови – брат на писателя Иван Вазов и на генералите Георги Вазов и Владимир Вазов. Тъкмо той започва по-голямата част от романа *Под игото* под диктовката на брат си Иван, който по това време боледува от „очебол“ и не може да пише. Майка ѝ, Елисавет Консулова-Вазова, е една от първите български художнички и е сред основателите на дружеството *Родно изкуство*. През 1927 г. Борис Вазов е изправен като пълномощен министър в Чехия, което дава възможност на Бинка Вазова да следва в Прага. През 1933 г. тя завършва специалност „Графика“ в Прага като гимназия за изящни изкуства при проф. Шимон, през 1935 г. специализира в Париж при проф. Жак Белтран. Същата година се омъжва за архитект Борислав Николов, с когото отначало живеят в Сопот. През този период художничката рисува много от старинните възрожденски къщи в града, създава и постоянна експозиция, наречена „Вазовият Сопот“. През 1956 г. в съвместно с Цанко Ллевенов пише книга за майка си.

Бинка Вазова-Николова работи основно в областта на графиката и илюстрацията. Известна е и със своите екслибриси. Илюстрирала е много книги, включително приключни издателства „Никол Божинев“. Участвала е в изложби в Пловдив, София, Варшава, Прага, Париж. Последната ѝ изложба е на 9 юни 2004 г. в Националната художествена галерия.

ЗА ВЯРАТА ВЪВ ВАЗОВИЯ РОД

С доц. Анна Николова, дъщеря на Бинка Вазова-Николова, разговарят Тони Николов и Людмила Димова

Малко се знае за християнската традиция във Вазовия род. Разкажете за нея.

Християнството беше традиция в нашето семейство, макар и без особено литургично или богословско дълбочина. Във времето на комунизма то беше нещо неистинско. На Коледа и на Великден се събираше цялото семейство на баба ми и на дядо ми – тоест на Борис Вазов и на Елисавет Консулова-Вазова – с трите дъщери и всичките им внуци. За мен Великден е останал в спомените ми с това как отивахме в полунощ в църквата „Св. Седмочисленици“, за да видим свещите и ние как сме от свещениците да се каже нещо, което да звучи *различно*, тоест търсехме откъдето е различieto в идеологическо отношение. Дори свещеникът, който проповядваше, да не е имал предвид точно това, ние го откривахме в думите му. Този спомен от детството е останал

Бинка Вазова-Николова, автопортрет

съзнанието ми – за общението между хората, които излизат от църквата, и за потоците светлин, които се разлихват из София чрез свещите. Говоря ви за 50-те години, за първото десетилетие на комунизма, когато ходехме в „Св. Седмочисленици“, в енорийската църква, която посещаваше майка ми и баща ми. Дядо ми, Борис Вазов, вече беше много възрастен. След църквата се връщаме със свещите вкъщи, където ни чакат възрастните членове на семейството, които не можеш да ходят, и те ни посрещат с „Христос Воскресе“. Песнопението се изпяваше пред къщи от хората, някои от които лишени от граждански права, като братна баба ми проф. Стефан Консулов (той някога беше провадър, въпреки че неговият гост). Тези възрастни мъже имаша хубави съвети и тъкмо те ни посрещат с „Христос Воскресе“.

Прави впечатление, че тъкмо в тези години майка ви – Бинка Вазова-Николова, рисува на християнски теми, доколкото това е било възможно. През 1946 г. тя прави цяла серия от коледни картички в издателството на Никола Иванов. Божинев, където излиза и илюстрираната от нея книжка „Както Бог наредил“.

Обърнете вниманието, че текстът на приложението е преработен от библиотекарите – Елисавета Консулова-Вазова. Всичко, което се е променило, доколкото е било възможно – основният персонаж на приложението е мъжът режисьор. Дали, за да се избегне „Кто Бог не рече“, но интерпретацията е такава, че може да бъде не само християнска, но и общочовешка мъдрост. По това време все още съществуват четири издателства: ИК „Николаев“ ИВ. Божинов, но издателството беше ликвидирено някъде 1946 – 1947 г. Става дума за едно много красиво поредица от илюстрации, преработени от библиотекарите и илюстрирани от майката. Имаше спомен за това как майката е работила и да тези книжки, той е по-скоро възстановен от по-късни работи. Майката по това време нямаше телата, с които библиотекарите имаше телата, то беше нещо неприкосновено.

И майка ви нямаше къде да рисува?

По онова време хората в София бяха съгнати, на едно място живееше много хора. Това не дава възможност да имаш специално телата. Едва по-късно се освободи малко помещение, където тя можеше да работи и да ги фиксира. Майката е много добър режисьор. Нейните интересни работи са от първия ѝ период – тя е следвала в Художествената академия в Прага, където тя е била дипломатка, която и от първите години на връщането ѝ в България. Имаше един много хубав „Автопортрет“, „Скитници“ и т.н. Тя е добра и чиста режисьорка, фигурите ѝ са изразителни, дори малко злобещи, докато библиотекарите обичат да рисуват цветя и хубави женски и детски портрети. Майката беше съсредоточена в черно-бялото, библиотекарите много обичат цветовете.

Християнските теми в творчеството ѝ са предимно в детската илюстрация в картичките?

Дали, в книжките и картичките. В режисьорите има едно силно „Резюме“. В него има толкова много стрехи и ужаси. Няма го обаче Възкресението. Резюме без Възкресение. Алмайка с майката беше човек с много надежда, в никакъв случай не беше песимист, тя не можеше да търпи песимизма като нас, дори и временен. Линията, по която майката бе свързана с християнството, е именно традицията. Тези връзки бяха закрепени и от нейния интерес към фолклора, към пръстите, по-специално към гватаналски – Коледа и Великден, където го има християнското, но го има и фолклорното. Проф. Христо Вакрелски, тогавашен директор на Етнографския музей, ѝ възложи да рисуват кукерските маски, които са много крехки и бяха започнали да се разпадат. Алмайка беше много точен рисувач, тя прекрасно ги рисуваше, въпреки че в тях имаше живописен елемент и колорит, който не беше нейна сила. Майката ходеше на фолклорни експедиции със своя приятелка проф. Рина Каларова. И библиотекарите проявяваха интерес към фолклора, но някак от висотата на своята естетика, докато майката ходеше на експедиции и рисуваше на терен.

Доколко тази връзка с християнството през традицията е валидна и за самия Иван Вазов? Какво знаете от близките си?

Дядо ми Борис В зов беше мъчлив човек, не обичаше много гуркани. Той обаче не пречи много за съхраняване на неговите метри за своя брота, събираше материали и подготви сборник, който излезе за стогодишнината от рождението на ИВНВ зов. Реликвата между двамата брота е 23 години. Дядо ми беше единственият от брота на ИВНВ зов, който през 50-те години беше сред живите. А по въпроса за християнството във В зовия род, мисля, че човекът, който е изгубен във вярта, е бил мислител – бб Съб.

В анкетата си с проф. Иван Шишманов Иван Вазов го потвърждава – майка му е силно вярваща. Всъщност вашата майка, Бинка Вазова, е кръстена на баба си, нали така?

Мисля ми е трябвало да носи името Съб. Но моята бб – Елисавет Консулов - В зов, не могла да си представи как гетето ще пътува и за него хората ще трябва да произнесат „ъ-то“ в Съб. Затова решавам, че името ще бъде Съб - Сбин. Тъкми мисля ми е кръстен на бб Съб, но е имало притока да се нарича и Сбин. И оттам – Бинка, това е съкращението.

Носителят на вярта, който казах, е бил бб Съб. От нея религиозността се е предавала на ИВНВ зов, докато тя е била жива (бб Съб умира през 1912 г.). „Автобиографията“ на бб Съб е особено интересна в тази връзка. Тези спомени са забележителни като литературни, те бяха преиздадени след 1989 г. в изданието на Мира Бойкичев. В тях тя говори за себе си, спомените са записани от ИВНВ Шишманов, като едно място е особено интересно: изгарянето на Сопот и бягството на бб Съб с двете малки деца (Владимир В зов, бъдещия генерал, и моя дядо – Борис В зов), единият на около три, другият на четири години. Тя бяга заедно със свекърва си, която е тежко болна, описани са всички перипетии. В един момент намирата подслон в един мазинтир – мъжът ѝ е убит, тя е с малкия умриц свекърва, се оказва, че е била в положение, бременна е, скоро след това помята. В един момент тя сяда и започва да режисерира песенно. Изразява мъката си по един поетичен начин. Когато четеш това, разбираш от кого ИВНВ зов е взел таланти си, от тази силна емоция, която избухва в песен. Бб Съб с малкия се учи да пише и води кореспонденция с всичките си деца, като пише с печатни букви. Много интересни са отношенията на бб Съб с моята бб – Елисавет Консулов - В зов, която е нейната пълна противоположност – подстригала си косата в началото на ХХ в., като е кола, вдигнала е протест в Художествената академия, защото момичетата не са допускани да рисуват неоголомяло, и тъй като тяк. И ето че тази необичайна жена, която е имала порив да се занимава с изкуство, освен да бъде изобретено единствено в кръга на неговите си семейни изобретения, се омъжва за неговия брота от В зовото семейство – дядо Борис. Тъкми влизам в едно семейство, чиято духовна опора е бб Съб. Това е Елисавет Консулов - В зов решавам за мене за Мюнхен, за да довърши художественото си образование, заедно с двете малки деца – едното на година и половина, мисля ми трябва да е бил на шест месеца. Споделя го в последния момент със свекърва си, която естествено не е доволна. Обаче бб Съб ми пише до бб Съб едно писмо, в което описва желанието си да рисува и всичко останало. Получава отговор: „Чего, не знаеш за твоите мъки толкова скритни...“. Тоест за нейните мечти и копнежи. Тък

Елис вет Консулов -В зов з мин в з Мюнхен със съгл сието н свекарв си. Много интересни с отношеният между тези две жени.

Тази християнска традиция във Вазовото семейство беше премълчавана през комунизма.

Д , м к р че тя съществув ше въпреки комунизм . Им ше и още нещо, което п к беше по-р злично, но беше допуск но. Н 22 септември – тов е денят н смърт-т н ИВ н В зов, се пр вех п нихиди от семейството н неговия гроб. Вин ги дядо ми, Борис В зов, к кто и всички от В зовия род, които можех г гоид т, присъств х . През 50-те години н едн от п нихидите гоиде и Вълко Червенков. И то по времето, ког то ИВ н В зов бе избутв н встр ни, смят н з „буржо зен н цион лист”. П нихид т продължи до смъртт н дядо ми, прекъсн в продължение н години, сег п к я подновихме. Пр вихме я вече н 21 септември, з г не се з сич ме с офици лното честв не, и 22 септември е вече н цион лен пр зник. Т к през годините, з г се избегне стълкновението между духовното (религиозното) и офици лното, семейството с мо изн сяше п нихид т н ИВ н В зов. През цялото тов време им ше молитв н гроб н ИВ н В зов.

Какво си спомняте за кандилото на гроба на Вазов, което продължаваше дълги години да свети и превръщаше гроба в място за поклонение?

К ндилото е дело н проф. ИВ н Пенков. Първо го п леше м ùк ми, после им -ше прекъсв не, след тов го п лех з, някъде го сред т н 60-те години. То се п леше с фитилчет , н лив ше се олио, след което пост вих електрическо устройство във връзк с църкв т „Св. София” и т к прест н хме. Но к ндилото светеше, т к си беше. И се ходеше н к ндилото. Тов също беше зн к з р зличие.